

Jnyi Ndyiose nyijiä jii tsëlayuu

1 ¹Tya' nga kulo ta taka nö Itsa'a; vi nö laa nö Itsa'a ngiu'u lo'o Ndyiose vi lakui' laa Ndyiose. ²Lakui' Nyi' talaa ta ntsu'u Nyi' tya' nga kulo lo'o Ndyiose. ³Tsa' jii' Lakui' Nyi', Ndyiose ngajnyä Nyi' tyatyia kosa; na tukui ti nö taka ngia' ti naxi'i lo'o lakui' Nyi'. ⁴Jii' Lakui' Nyi' ntsu'u kuäxii, vi nö kuäxii laa xii jii' nyatë tsëlayuu. ⁵Vi nö xii nde ngusti xii xi' ngavi', vi nö ngavi'i na nga kisuvi' jii'. ⁶Vi ngataka tsaka ki'yu nganää Juua Bautista, jii' nö nde ngatëjê Ndyiose, ⁷nö nga tyistyiü, ja le' kietsa' itsa' jii' nö xii' ja le' tyatyiaü' kieyarikieü' jii' laa nyikuë. ⁸Juaa Bautista naxi'i laa nö xii', ja laa tsaka nö ngatëjê nö kietsa' itsa' jii' nö xii'. ⁹Nö xii minyi nde nyijiä ndesu'u xii jii' tyatyia nyatë tsëlayuu, nyijiä jii' tsëlayuu nde. ¹⁰Nö laa nö Itsa'a ngiu'u jii' tsëlayuu nde; vi, maxi Ndyiose ngajnyä Nyi' tsëlayuu laja Lakui', ü' nyatë tsëlayuu na ngiu'u ndou' jii'. ¹¹Vi ngiä Nyi' lakui' jii' tsëlayuu jii' Nyi', nö ja nö jii' lakui' Nyi' na ngiukuäü' jii' Nyi'. ¹²Nö ja chu ngä jä'a ngiukuä lo'o ngueyarikie jii' Nyi', ngata Nyi' itsa' kueya' le' ngutyiaü' ngiakaü' jnyi' Ndyiose. ¹³Vi laü' jnyi' Ndyiose naxi'i ka'a ti laa ndyilyariü', naxi'i ti laa tso'o ndi nyatë, ja jii' Ndyiose ndyilyaü' laa nakuërikie Nyi'. ¹⁴Vi nö Itsa'a nga'në jii' laa ti nyatëri vi ngataka lajana. Vi nganä'ä itsa' tunö jii', itsa' tunö ngiukuä jii' Juti, kuenda laa tsakati Jnyi' Nyi' nö taka jii' Nyi', tsanguitya kienä'ä itsa' tso'orikie jii' Nyi' lo'o itsa' minyi. ¹⁵Juaa Bautista nga tyistyiü jii' Nyi', nakuë: "Jii' Nyi' nde laa nö nyakuë nää' loo nakuë' nö nyijiä laa tyëjê nää' nö leri' ndu'u kulo, ja ta taka tya' tsu' nanë' ti kuenda jii' nää'." ¹⁶Nö itsa' tso'o nö nala xi' ndya tu'wa jii' Nyi', tyatyia ngiukuä tsaka itsa' ngata Nyi' luwari ti kuenda jii' nowë' tsaka nga; ¹⁷ja nö lei ngatá Nyi' laja Moisé, nö ja nö itsa' tso'o lo'o itsa' minyi ngutasukua laja Nyi' Kristyu. ¹⁸Na tukui ta nganä'ä ti jii' Ndyiose; Jnyi' Nyi' nö tsakari taka jii' Nyi', lakui' Ndyiose, Nyi' taka Nyi' ntsu'u itsa' laja lakui'ti lo'o jii' Juti, Nyi' ngata jii' ngiu'u ndö jii'.

Juaa Bautista nga tyistyiü jii' Nyi' Kristyu

¹⁹Nö nde laa nö itsa' nga'në Juua Bautista, lonöü' ndyikui' jnyä jii'ü' judiu ngatëjêü' tya' la Jerusalén suti lo'ou' levita ja le'

kunyitsa'ü' jī'i Juua Bautista tukui laa. ²⁰Vi lakui' nga'nē minyi itsa'a jī'i nakuē: Nää' naxi'i Nyi' Mesia lää'. ²¹Vi ngiatyu'uü' nganyitsa'ü' jī'i: ¿Tukui laa la'a? ¿Nyi' nga tu'wa Ndyiose Elia? Juua Bautista nakuē jī'iü': Naxi'i'. Vi ü'wä lee ndyöü' ndunyitsa'ü' jī'i: Tulaa la'a, ¿lakui' laa tu'wa Ndyiose nö ndyijī'i jī'i nyijia? Nakuē: Naxi'i'. ²²Nakuēü' jī'i: ¿Tukui laa, la'a nyii? Ndi ki'yaya itsa' jī'i ü' ngatējē jī'ia. ¿Tukui itsa' kaka nyikuē itsö' lakui'ti? ²³Juua Bautista nguiset'ē' jī'i nö itsa'a jī'iü' nakuē: Nää' lää' tsaka nö nda jī'i tyi'i lee ndoyuu vityi: Ngakiwä tsaka tyakuē nö lyilyari kuenda jī'i Nyi' Chii, chukui laa nakuē nyi' nga tu'wa Ndyiose Isaia. ²⁴Vi ü' ngatējēü' fariseo kikui' lo'o Juua Bautista, ²⁵tya' nganyitsa' ka'äü' jī'i Juua Bautista nakuēü': Tinö loo naxi'i laa Mesia, naxi'i Elia laka, nyitsa' naxi'i tu'wa Ndyiose laa, ¿Lyakua 'nē tyotyia? ²⁶Juua Bautista nakuē jī'iü': Nää' 'nē tyotyia lo'o ityia; nö ja laja kuä'ä taka tsaka Nyi' na ntsu'u ndo kuä'ä, ²⁷vi lakui' Nyi' nyijia Nyi' laa tyējē nää'. Nää' na ndiji itsa' kueya' kusati'i maxi kiējē ndukua jī'i xindakuäri Nyi'. ²⁸Tyatyia nö itsa' nde nga'nē xi' nää Betania, tsatsu' tokiela Jordán, xi' nga'nē tyotyia Juua Bautista.

Nyi' Jesús laa Nyi' Urreu kuenē' jī'i Ndyiose

²⁹Laa tsaka tsä, Juua Bautista nganä'ä nchakakua Nyi' Jesús jī'i, le' nakuē: iKuinyä'äwä Nyi' nde laa Nyi' Urreu kuenē' jī'i Ndyiose, Nyi' kisuvi' jī'i ki'ya jī'i nyatē tsēlayuu! ³⁰Jī'i Nyi' nde nakuē nää' loo nakuē': "Laa tyējē nää' nyijia tsaka Nyi' leri' ndu'u kulo ti kuenda jī'i nää', ja ta taka Nyi' tya' kulo ti kuenda jī'i nää'." ³¹Nyitsa' nää' na nguati'i tukui tsi'ya nö chu; nö ja nää' nyijia nde'nē tyotyia lo'o ityia ja lyaka kitsē Israel chu'u ndou' jī'i Nyi'." ³²Juua Bautista nga'nē minyi itsa' jī'i nakuē: "Nganä'ä jī'i nö Lu'u Lakati ngui'e tyakuä laa ti tyukö laa, nguetukua minyi jī'i Nyi' . ³³Nää' tya' vilya kuati' tukui tsi'ya nö; nö ja Nyi' ngatējē jī'ia' 'nē tyotyia' lo'o ityia, nakuē jī'ia': "Jī'i itsö' nö nyä'ä jī'i nö Lu'u kie'e lo'o kietukua sē'ē, Nyi'wa laa nö 'nē tyotyia lo'o nö Lu'u Lakati." ³⁴Nää' ta nganä'ä jī'i, lakui' lää' tyistyiu jī'i Nyi' nö Lakui' Nyi' laa Nyi' Jnyi' Ndyiose."

Ü' kulo nö nga'në tsä'ä jii Nyi' Jesús

³⁵ Laa tsaka tsä, Juua Bautista ndetä'ä yakua tsalyia ka'a lo'o tukua nö chu ndetyä'ä lasä'ä jii.

³⁶ Loo nganä'ä ngutëjë tee Nyi' Jesús, Juua Bautista nakuë: iKuinya'awä Nyi' nde laa Nyi' Urreu kuenë' jii Ndyiose! ³⁷ Nö tukua chu ndetä'ä lasä'ä jii Juua Bautista yunäü' nakuë lee, vi yalasä'äü' jii Nyi' Jesús. ³⁸ Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi', nganä'ä Nyi' nyijiä lasä'äü' jii Nyi' le' nganyitsa' Nyi' jiiü': ¿Tukui ndyanawä? Le' ü'wä nakuëü' jii Nyi': Mastrusukuela ¿wala taka'? ³⁹ Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi' itsa' jiiü' nakuë Nyi': Kuäwä ja le' nyä'äwä. Yaü', ngala', vi nganä'äü' xi' taka Nyi', vi ngiu'uü' lo'o Nyi' chukui tsä, ja tale' laa jakuara tsu' kuxë.

⁴⁰ Tsaka nö tukua nö yunä loo nakuë Juua Bautista lee le' nchallasä'äü' jii Nyi' Jesús, nö laa Ndreë kuitiyi' Ximö Tyuu.

⁴¹ Jii' nö kulo ngiaja Ndreë jii kuitiyi' Ximö, le' nakuë jii: Ta ngiaja ya jii Nyi' Mesia (Nö nyikuë ndi Kristyu). ⁴² Telu' Ndreë yalo'o jii Ximö xi' ntsu'u Nyi' Jesús; loo ngiaja ndo Nyi' Jesús jii nakuë Nyi' jii: Nö'ö laa Ximö, jnyi' ki'yu Juua, nö ja jlyanyi chaka Cefas (nö nyikuë ndi: Tyuu)

Nyi' Jesús nguixi'ya Nyi' jii Lyupe lo'o jii Natanael

⁴³ Vi laa tsaka tsä, Nyi' Jesús ngatarikie Nyi' tsanyi' tya xi' nää Galilea. Vi ngiaja Nyi' jii Lyupe, le' nakuë Nyi' jii: Kuälasä'ä jiiä'. ⁴⁴ Lyupe laa chu kitsë Betsaida, lakui' yakua laa ka'a Ndreë lo'o Tyuu. ⁴⁵ Lyupe ya ngiatyana jii Natanael, le' nakuë jii: Ta ngiaja ya jii nochu ngasä'ä Moisé ndo kityi jii lei, itsa' ngasä'ä ka'a ü' nga tu'wa Ndyiose. Lakui' Jesús, jnyi' ki'yu Kusé, nyi' taka Nazaret. ⁴⁶ Nakuë Natanael: ¿A kaka tyu'u nö tso'o jii Nazaret? Lyupe nakuë jii: Kuä nyä'ä le' kieyarikie. ⁴⁷ Lonö Nyi' Jesús nganä'ä Nyi' nga'në kakua Natanael, nakuë Nyi' jii: Nde nyijiä tsaka nö lakui' tsajnyä'ä ü' israelita, jii nö nalaa itsa' ndyixelo'o. ⁴⁸ Natanael nganyitsa' jii Nyi': ¿Tulaa lyakua ntsu'u ndo jiiä'? Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii: Nganä'ä jii tsu' nanë' ti kixi'ya Lyupe jii, lonö ndö nanë' luti higo. ⁴⁹ Natanael nakuë jii Nyi': Mastrusukuela, iNö'ö laa Jnyi Ndyiose, nö'ö laa rei jii kitsë Israel! ⁵⁰ Nyi' Jesús nguisetë'ë itsa' jii: ¿Ndeyarikie jiiä' kuenda nakuë' jii nganä'ä jii ndö

nanë' luti higo? Nö ja nyä'ä kosa leri' tunö ti kuenda jii' nö nderi. ⁵¹Tya' nakuë ka'a Nyi' Jesús: Nö minyi ndyikuii' jii' kuä'ä nyä'äwä lakuä tyu'u ki, vi xikä jii' Ndyiose chukuä lo'o ndye'e itsö' jii' Jnyi' leta Nyatë.

Xi' ngalyo'ouü' tya Caná jĩ'i Galilea

2¹ Laa nchuna tsä ngataka xi' ngalyo'ouü xi' tya Caná, tsaka kitsë jĩ'i Galilea. Vi nyä'ä Nyi' Jesús ngiu'u yakua, ²vi Nyi' Jesús lo'o ü' nde'në tsä'ä jĩ'i Nyi' lo'o ka'a jĩ'üü' nganëü' tsaü' xi' ngalyo'ouü'. ³Vi nguitya vinyu, vi nyä'ä Nyi' Jesús nakuë jĩ'i Nyi': Nä'ä laa vinyu jĩ'üü'. ⁴Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi' itsa' jĩ'i: Kunä'ä, ¿Lyakua ndyikui' lee jĩ'ä? Tya' vilya kicha kueya' jĩ'ä. ⁵Vi nyä'ä Nyi' Jesús nakuë jĩ'üü' laa musu xi' nchaka ta'a: Nga'nëwä tyatyia lola nyikuë Nyi' jĩ'iwä. ⁶Vi ndonë'ë yakua sukua kietö' kiee, xi' nchu'u ityia ndyinyijnyä ü' Judiu loo ndyichä'äü' yaa'ü' lo'o kiya'ü' laa ntsu'u 'në kakaü'. Vi tsaka nö kietö' kiee nde ndyika kueya' nchu'u tu'watyi tsa tsuna yalatyi lyitru ityia jĩ'i. ⁷Nyi' Jesús nakuë Nyi' jĩ'üü' laa musu xi' nchaka ta'a: Nga'në kietsä'äwä jĩ'i nö kietö' nde lo'o ityia. Vi nga'në kietsä'äü' jĩ'i laa tu'wa, ⁸vi Nyi' Jesús nakuë Nyi' jĩ'üü': Ngalowä nyi tsaxi le' yalo'owä jĩ'i chu ngusä'ä ndo taa yaa' xi' nchaka ta'a nde. Vi loo laa nga'nëü'. ⁹Chu ngusä'ä ndo nyä'ä kaka nö ta'a ngayo'o kueya' jĩ'i nö ityia nö ngiaka vinyu, nyitsa' na nguati' wala ngutu'u; tsakua' ü' laa musu xi' nchaka ta'a ndyoti'ü', ja ü'wä yaloü' jĩ'i nö ityia. Vi lola chu ngusä'ä ndo nyä'ä kaka nö ta'a nguixi'ya jĩ'i chu ncha lyo'o ¹⁰le' nakuë jĩ'i: Tyatyiwä ngatë'ëwä kulo vinyu tso'o, vi loo tyatyia chu nganë ü' nyijjä ta'a ta ngayo'o ü' kienä'ä, le' kutë'ëwä nö vinyu kuanyä'äri. Nö ja nö'ö nguityi ko'o vinyu nö tsanguitya tso'o asta nyi. ¹¹Nö itsa' nga'në Nyi' Jesús xi' nää Caná tya Galilea laa nö kulo ngata Nyi' kueya' lo'o itsa' tunö nga'në Nyi' lo'o nowä ngasu'u Nyi' lo'o xii lakati lakuä jĩ'i Nyi'; vi ü' nde'në tsä'ä jĩ'i Nyi' ngueyarikieü' jĩ'i Nyi'. ¹²Vi laa ngutëjë nö nde ncha Nyi' tya xi' nää Kafarnaúm, vi ncha nyä'ä Nyi' lo'o Nyi', lo'o ka'a ü' kuityi' Nyi' vi lo'ouü' nde'në tsä'ä jĩ'i Nyi', vi yakua ngiu'uü' tsa tukua tsä.

Nyi' Jesús ndulo Nyi' itsa' na tso'o nyi'laa

¹³Vi loo ta nchakua nö ta'a paskua jĩ'üü' judiu, vi Nyi' Jesús ncha Nyi' tya Jerusalén. ¹⁴Vi ngiaja Nyi' nyi'laa ü' ndujui' wata, urreu, tyukö, lo'o jĩ'üü' ndyukua xi' ndekutsä'äü' jnë jĩ'i nyatë. ¹⁵Loo nganä'ä Nyi' Jesús nonde, ngayukuä Nyi' tsatukua jö,

ngatyotsa Nyi' tö ndo le' ngaloo Nyi' jii' tyatyia jiiü' nyi'laa, leri lo'o urreu jiiü' lo'o wata jiiü'. Lo'o jiiü' ndekutsä'ä jné nganë'ë Nyi' jii' nö jné jiiü' ndoyuu nguisetu'u ndyilyu Nyi' jii' nö yamesa'. ¹⁶ Jiiü' nchujui' tyukö nakuë Nyi' jii': iNgalowä jii' nö nde nde! iNä'ä 'nëwä nyii' ndoki'ya nyii' jii' Juti'! ¹⁷ Le' loo laa ü' nde'në tsä'ä jii' Nyi' nguityarikieü' laa ntsi'ya ndo kityi jii' Ndyiose nakuë: "Lee nguityivilyä' jii' nyii' jii'." ¹⁸ Ü' judiu nganyitsa'ü' jii' Nyi': ¿Tukui lo'o nde taa kueya' jii'ya lo'o xi' ndyikui' jnyä nde'në lee'? ¹⁹ Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi' itsa' jiiü': Nganö'öwä jii' nö laa nde, vi nö nchunä tsäri kisetö kä'ä jii'. ²⁰ Ü' judiu nakuëü' jii' Nyi': Tu'wa ndukua sukua yajä nga'nëü' jnyä ngajnyäü' jii' nö laa nde, ¿Vi nö'ö nö nchunä tsäri kisetö jii'? ²¹ Nö ja nö laa nö nakuë Nyi' Jesús nde laa lakui' yunguti jii' Nyi'. ²² Vi itsa' nde laa, loo ngialu'u Nyi', chu nga'në tsä'ä jii' Nyi' nguityarikieü' jii' nö itsa'a nakuë Nyi' nde, le' ngueyarikieü' laa nakuë ndo kityi jii' Ndyiose lo'o nö itsa' jii' Nyi' Jesús.

Nyi' Jesús ndyoti' Nyi' laa ndarikieü'

²³ Vi tsalaja ntsu'u Nyi' Jesús kitsë Jerusalén, jii' nö ta'a paskua, lee kienä'äü' ngueyarikieü' jii' Nyi' kuenda nganä'äü' itsa' tunö nga'në Nyi'. ²⁴ Nö ja Nyi' Jesús na ndeyarikie Nyi' jiiü', ja ndyoti' Nyi' laa ndarikie tyatyiaü'. ²⁵ Na laa jnyä ki'ya tukuiru' chu nyikuë jii' Nyi' laa 'në nyatë, ja lakui' Nyi' ndyoti' Nyi' laa ndarikie tyikie nyatë.

Nyi' Jesús lo'o Nicodemo

3¹ Ngataka tsaka fariseo nää Nikodemo, nga tsaka ki'yu lee ndu'u kulo laja ü' judiu. ²Vi nyi' nde yaa nyi' tela yanä'ä nyi' jii' Nyi' Jesús, vi nakuë jii' Nyi': Mastrusukuela, ndyoti'ya Ndyiose ngatëjë Nyi' jii' kusu'u jii'ya, ja na tukui ndyika 'në itsa' tunö nö laa 'në ti lakui', ti naxi'i Ndyiose ntsu'u lo'ò lakui'. ³Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii': nö minyi ndyikui' jii' chu na chatyu'u kala tsalyia ka'a, na ndyika nyä'ä xi' ndyikui' Ndyiose jnyä. ⁴Nikodemo nganyitsa' jii' Nyi' nakuë: ¿Vi tula kaka kalä tsalyia ka'a ti chu kusu'ra lää'? ¿A kaka chay'u'u nanë' nyä'ä tsalyia ka'a, le' kala tsalyia ka'a? ⁵Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi' itsa' jii': Nö minyi ndyikui' jii' chu na kala jii' ityia lo'o nö Lu'u Lakati, na ndyika chatë xi' ndyikui' Ndyiose jnyä. ⁶Nochu ndyilya jii' juti nyä'äri, nyatë lori laa; nochu ndyilya jii' nö Lu'u Lakati, ja nö lu'u laa. ⁷Na charikie nyikuë lee jii': "Tyatyiaü' ndi kalaü' tsalyia ka'a." ⁸Ti kuë'ë nduwa'a xi' ndi kuwa'a, vi maxi nduna laa ndenë, vi na ndyoti' wala ngutu'u nyitsa' walaa tya ncha. Le' loo ka'a tyatyiaü' ndyilya lo'o nö Lu'u Lakati. ⁹Nikodemo ngiatyu'u ndunyitsa' tsalyia ka'a jii' Nyi': ¿Tulaa kaka 'në nö itsa' nde? ¹⁰Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi' itsa' jii': ¿Nö'ö, laa tsaka mastrusukuela jii' kitsë Israel, vi ¿na ndyoti' jii' nö itsa' nde? ¹¹Nö minyi ndyikui' jii' ja kuaa ndyikui'ya laa ndyoti'ya, vi lakui'ya laya tyistyi laa itsa' nganä'äya lo'o ndoya; nö ja ti kuä'ä na ndeyarikiewä laa ndyikui' ya jii'wä. ¹²Ti na ndeyarikiewä jii'ä' loo ndyikui' jii'wä itsa' nö taka ndoyuu tsëlayuu nde, ¿Tulaa kaka kieyarikiewä ti kiku'ii' jii'wä itsa' lakuä? ¹³Na tukui chu ta ngiökuä lakuä ja tsakua' tsu' ngui'e tya kuä; nö nyikuë, Jny'i' leta ki'yu. ¹⁴Laa nga'në Moisé ngasokuä jii' nö kuenä ndo yuu vityi, le' loo ka'a Jny'i' leta ki'yu ndi tsi'ya chokuä, ¹⁵ja le' tyatyia chu kieyarikie jii' kataka itsa' lu'u na ndya jii'.

Ndyiose tsanguitya ngui Nyi' jii' nyatë tsëlayuu laa 'në ti kuetu tanä nda nö lu'u jii', jii' kichi' jii'

¹⁶Ja Ndyiose tsanguitya ngui Nyi' jii' nyatë tsëlayuu, laa 'në ti kuetu tanä nda nö lu'u jii', jii' kichi' jii', ngata Nyi' jii' Nyi' Jny'i' nö tsakari taka jii' Nyi', ja lyaka tyatyia chu kieyarikie jii'

Nyi' na kaja, ja tsu' kataka itsa' lu'u na ndya jii'. ¹⁷ Ja Ndyiose na ngatëjë Nyi' jii' Jnyi' Nyi' jii' nyatë tsëlayuu tsu' kulyindo jiiü', ja tsu' kilyo jiiü' tsa' jii' lakui' Nyi'. ¹⁸ Vi nochu kieyarikie jii' Jnyi' Ndyiose, na kilyindo; nö ja nochu na kieyarikie, ja ta ngulyindo kuenda na ngueyarikie jii' Jnyi' Ndyiose nö tsakati taka jii' Nyi'. ¹⁹ Ü' na ndeyarikie, ja ta ngulyindoü', ja, kuenda itsa' na tso'o nde'nëü', loo ngiä nö xii ndoyuu tsëlayuu ja tsu' nö xi' ngavi' tinö nguiü' ti kuenda jii' nö xii. ²⁰ Tyatyia ü' 'në itsa' na tso'o nyaxë'ü" jii' xii, vi na 'në kakuaü' jii' nö xii le' na tyu'u xi' tii laa nde'nëü' . ²¹ Nö ja ü' taka chukui laa itsa' minyi, 'në kakuaü' jii' nö xii ja le' nyanë tyatyia lola 'nëü' chukui laa nakuërikie Ndyiose.

Juaa Bautista ngiatyu'u ndyikui' ka'a itsa' jii' Nyi' Jesús

²² Laa ngutëjë nö nde, Nyi' Jesús yaa Nyi' lo'o chu nde'në tsä'a jii' Nyi' tya' Judea, xi' ngiu'u Nyi' tsa tyempu lo'o ü'wä xi' nga'në tyotyiaü'. ²³ Lo'o ka'a Juaa Bautista nde'në tyotyia tya Enón, kakua tya Salim, ja yakua lee jlyia ityia ntsu'u; vi nyatë ndyä'äü' le' ndyotyiaü'. ²⁴ Loo nga'në tsu' nanë' tya' vilya kutukuaü' jii' Juaa Bautista nanë' kikuä. ²⁵ Nö ja tsatukua ü' ndetä'älasä'ä jii' Juaa Bautista ngutyejnäü' ndyikui' kienä'äü' lo'o tsaka judiu itsö' itsa' laa ntsu'u 'në kakaü' itsa' nduviü' jiiü', ²⁶ vi yaü' nakuëü' jii' Juaa Bautista: Mastrusukuela, nö ngiu'u lo'o tsatsu' Jordán, jii' nö yakui' kuë, nde'në tyotyia ti nyi' vi tyatyiaü' nchallasä'äü' jii'. ²⁷ Juaa Bautista nguisetë'ë itsa' jiiü' nakuë: Na tukui chu kaka 'në tsaka itsa' ti naxi'i Ndyiose ndyotyukua Nyi' jii'. ²⁸ Kuä'ä yunawä jii'ä' nakuë tii tsa'minyi nö naxi'i nää' lää' Nyi' Mesia, ja lää' tsaka chu ngatëjëü' jii' tsu' ndo lakui' Nyi'. ²⁹ Xi' nchalyo'ou', chu kalyo'o, laa chu ndetaa itsa' jii' vi migu nö tsanguitya tso'o lo'o chu ndetaa itsa' jii' jnyi' kuia' lee' tso'o ndi tsandaja' nduna jii' tyi'i nchakui'; Vi le' loo ka'a nää' jnyi' kuia' le' tso'o ndiyä' nyi'. ³⁰ Lakui Nyi' tinö ndi chaka Nyi' tsaxiru' jlyu jii' itsa' ndu'u kulo, vi nää' tsu' chachi'i.

Nyi' ngutu'u lakuä

³¹ Nyi' ngutu'u lakuä laa Nyi' Nyi' leri' ndu'u kulo jii' tyatyiaü. Vi Chu laa ndoyuu tsëlayuu ja chu ndoyuu tsëlayuri laa, vi ndyikui'i kosa jii' ndoyuu tsëlayuri. Nö ja Chu nyijia tyakuä

laa Nyi' Nyi' leri' ndu'u kulo jii' tyatyiaü, ³²vi ndaa itsa' laa nganä'ä lo'o laa yunä; nö ja na tukui chu jä'ä chukuä jii' nö itsa' laa nakuë. ³³Nö ja ti taka tukui chu jä'ä nchukuä jii', 'në minyi itsa' lo'o nöwa Ndyiose ndyikui' Nyi' itsa' minyi; ³⁴ja nochu Ndyiose ngatëjë jii', ndyikui' itsa' jii' Ndyiose, ja Ndyiose ndaa Nyi' kienä'ä tsajnyä'ä nö Lu'u jii' Nyi' jii'. ³⁵Juti lee ndi jii' Jnyi', vi ngataa Nyi' tyatyia xilee ndyika jii' Nyi' jii' itsö' tyatyia kosa. ³⁶Nochu ndeyarikie jii' Jnyi' Nyi', taka itsa' lu'u na ndya jii'; nö ja chu na jä'ä kieyarikie jii' Jnyi' Nyi', na kataka nö lu'u na ndya jii'; ya tsu' chukuä nö ti'i tsa'minyi le' tyitsë jii' Ndyiose.

Nyi' Jesús lo'o nö kunä'ä tya Samaria

4 ¹Ü' fariseo nguati'ü' Nyi' Jesús nde'në Nyi' tsaxiru' kienä'ä nö ü' nde'në tsä'ä jī'i Nyi' lo'o nde'në tyotyia Nyi' tsaxiru' ti kuenda jī'i Juua Bautista, ²(maxi naxi'i Nyi' Jesús tinö nde'në tyotyia Nyi', ja ü' nde'në tsä'ä jī'i Nyi' tinö 'nëü' jī'i). ³Vi loo nguati' Nyi' Jesús loo, ngutu'u Nyi' Judea le' nguisetë'ë Nyi' tya Galilea. ⁴Vi tsalaja ncha Nyi', ndi jnyiki'ya tyëjë tee Nyi' tya Samaria. ⁵Vi ngutyia Nyi' tsaka kitsë jī'i Samaria xi' nää Sikar, kakua xi' lasia yuu jī'i kusu' ngatanö nö nga Jakob jī'i jnyi' ki'yu Kusé. ⁶Vi yakua ntsi'ya pozo jī'i nö nga Jakob. Nyi' Jesús, nguexia'ti' Nyi' nyijiä Nyi' tyakuë, nguetyikua Nyi' xii' pozo. Vi kueya' yakua ncha kakua tsajlya'we tsä. ⁷Ü' nde'në tsä'ä jī'i Nyi' yaü' tya kitsë yaki'yaü' nö kakuü'. ⁸Vi kueya' nde, tsaka kunä'ä taka Samaria ngutyia xi' ntsi'ya pozo ndulo ityia, vi Nyi' Jesús nakuë Nyi' jī'i: Kuitya tsaxi ityia jī'ia'. ⁹Vi loo nyä'ä ü' judiu lo'o ü' taka tya Samaria na ndyikui' jī'i tya'aü', nö kunä'ä nde nguisetë'ë itsa' jī'i Nyi' Jesús: iNö ja nö'ö laa judiu! ¿Lyakua ndunana ityia jī'i nää', nää' lää' kunä'ä taka tya Samaria? ¹⁰Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi' itsa' jī'i: Ti ndyika kuati' laa nö nda Ndyiose lo'o kaka kuati' tukui Nyi' ndenana ityia jī'i, nö'ö kunana jī'i Nyi', vi lakui' Nyi' taa Nyi' ityia nö lu'u jī'i. ¹¹Nö kunä'ä nakuë jī'i Nyi': Chii, nyitsa' na laa tukui lo'o nö kulo nyi'i jī'i nö ityia, nö pozoo lee ki'nyī: ¿Wala tya taa ityia lu'u jī'ia'? ¹²Nyi' ngutë'ë sa'në Jakob jī'i ya ngatanö jī'i nö pozo nde jī'i ya, lakui' nde ngayo'o lakui' nyi' nga vi lakui' nde ngayo'o jnyi' nyi' nga lo'o nya'ne jī'i nyi'. ¿A leri' ndu'u kulo nö'ö ti kuenda jī'i nyi'i? ¹³Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi' itsa' jī'i: Tyatyia chu ndyi'yo jī'i nö ityia nde, tyavityiri ka'aü' ityia; ¹⁴nö ja chu ko'o jī'i nö ityia nö taa nää' jī'i, na akua' tyavityiü' ityia. Ja nö ityia nö taa nää' nchaka laa ti xi' ndetyikua ityia ndekuä ndetaa nö lu'u na ndya. ¹⁵Vi nö kunä'ä nde nakuë jī'i Nyi': Chii, kuitya jī'i nö ityia jī'ia', ja lyaka nä'ä tyavityi' ityia le' nä'ä nyijiä laa nde nyijiä kul'ö ityia. ¹⁶Nyi' Jesús nakuë Nyi' jī'i: Ya kuixi'ya jī'i lyo'o le' kuisetë'ë lande. ¹⁷Nö kunä'ä nguisetë'ë itsa' jī'i Nyi' nakuë: Na laa lyö'ö'. Nyi' Jesús nakuë Nyi' jī'i: Lee' tsajnyä'ä minyi nakuë nalaa lyo'o; ¹⁸ja ngataka ka'yu lyo'o , vi nö taka lo'o nyi' naxi'i lyo'o jī'i. Le' tsajnyä'ä itsa' minyi laa

nakuë loo. ¹⁹Vi loo nö yuna jī'i nö nde, nö kunä'ä nakuë jī'i Nyi': Chii, ta nchaja ndö' lakui' laka tsaka tu'wa Ndyiose. ²⁰Ü' ngutë'ë sa'në jī'i ya, ü' Samaritano, nga'në jlyü' jī'i Ndyiose nde, kiya' jo'o nde; nö ja kuä'ä ü' judiu ndyikui'wä Jerusalén xi' ndi 'në jlyü' jī'i Ndyiose. ²¹Nyi' Jesús nakuë Nyi' jī'i: Kueyarikie jī'ia', kunä'ä, tyiia kueya' kuä'ä 'në jlyuwä jī'i Juti nä'ä laa jnyäki'ya ndi nyijiäwä laa kiya' jo'o nde nyitsa' na'a ndi tsawä laa Jerusalén. ²²Kuä'ä na ndyoti'wä tukui jī'i 'në jlyuwä; nö ja ti kuaa ndyoti'ya tukui jī'i 'në jlyuya, ja itsa' ndyilyo nyijiä tya jī'i ü' judiu. ²³Nö ja tyiia kueya', vi lakui' nyi, lonö ü' le' tsajnyä'ä 'në jlyuu jī'i Juti vi 'nëü' jī'i lo'o itsa' minyi, chukui laa nakuë nö Lu'u jī'i Ndyiose. Ja Juti loo ndi Nyi' 'nëü' 'në jlyuu jī'i Nyi'. ²⁴Ndyiose laa Nyi' nö Lu'u, vi ü' 'në jlyuu jī'i Nyi' ndi 'në jlyuu' jī'i Nyi' lo'o itsa' minyi, chukui laa nakuë nö Lu'u jī'i Ndyiose. ²⁵Nö kunä'ä nakuë jī'i Nyi': Nää' ndyoti'i nyijiä Nyi' Mesia (Nö nyikuë nyi, Nyi' Kristyu); vi lonö Nyi' vi' nyijiä Nyi', kietsa' Nyi' tyatyia itsa' jī'ia. ²⁶Nyi' Jesús nakuë Nyi' jī'i: Lakui' Nyi' wa laa nää', lakui' tsajnyä'ä Nyi' nchakui' lo'o. ²⁷Vi tsalaja nchakui' Nyi' loo nguichäü' nde'në tsä'ä jī'i Nyi', vi nchararikieü' kuenda nchakui' Nyi' lo'o tsaka kunä'ä. Nö ja nyitsa' tsakaü' na ngasuti'ü' kunyitsa'ü' jī'i Nyi' tukui ndi Nyi', o tukui itsa' nchakui' Nyi' lo'o nö kunä'ä. ²⁸Vi nö kunä'ä ngatanö jī'i nö kietö' ntsu'u ityia jī'i le' ncha tya kitsë, xi' nakuë jī'i nyatë: ²⁹Kuäwä nyä'äwä jī'i tsaka ki'yu nö nakuë jī'ia' tyatyia laa nga'në. ¿A naxi'i Nyi' nde laa Nyi' Mesías? ³⁰Le' ü' taka kitsë ngutyikuaü' nchaü' tya xi' ntsu'u Nyi' Jesús. ³¹Tsalaja loo, ü' nde'në tsä'ä jī'i Nyi' nga'në jnyä ki'yaü' jī'i Nyi' nakuëü': Mastrusukuela, kaku maxi tsaxiri. ³²Nö ja lakui' Nyi' nakuë Nyi' jī'iu': Nää' taka tsaka sukua jī'ia', nö na ntsu'u ndo kuä'ä. ³³Ü' nde'në tsä'ä jī'i Nyi' ngutyejnäü' ndunyitsa' jī'i tya'au': ¿A ngiä lo'ou' nö yaku Nyi'? ³⁴Nö ja Nyi' Jesús nakuë Nyi' jī'iu': sukua jī'ia' laa nö 'në laa nakuërikie Nyi' ngatëjë jī'ia' tsalo 'në tyä jnyä jī'i Nyi'. ³⁵Kuä'ä ndyikui'wä: "Tya' ndi jakua koo' le' kusu"; nö ja nää' nyikuë' jī'iwä kui'ya kuendawä xi' ndë'ë nö jnyi, ja ta ncha ngumë ta kaka kisuu. ³⁶Chu 'në jī'i nö jnyä ndusu nchukuä xikiya', vi itsa' ndusu nguisosä'ä laa kuenda jī'i nö lu'u na akua' ndya, ja le' maxi chu ngatukua o chu ndusu tsatu'wa tso'o kiü. ³⁷Minyi laa ndyikui'ü', "Tsaka chu ndyä'ä ndukua

vi xaa' ka'a ti chu ndyā'ā ndusu." ³⁸Vi nāā' ngatējē jī'ī kuā'ā kusūwā xi' na lee ncha nga'nēwā jnyā; ja xaa'ū' tinō nga'nēū' jnyā, vi kuā'ā tinō ngiukuāwā itsa' tso'o xi' nga'nē ū' jnyā ū'wā. ³⁹Kienā'ā ū' taka kitsē Samaria ngueyarikieū' jī'ī Nyi' Jesús lo'o nō itsa' nga'nē minyi nō kunā'ā loo nakuē: "Nakuē jī'īā' tyatyia laa nga'nē." ⁴⁰Vi lee laa, lonō ū' Samaritano ngutyiāū', nga'nē jnyā ki'yaū' jī'ī Nyi' Jesús chanō Nyi' lo'ou'. Vi ngianō Nyi' lo'ou' yakua tukua tsā, ⁴¹vi tsaxiru' kienā'ā ū' ngueyarikieū' jī'ī Nyi' Jesús lonō yunāū' lakui' Nyi' yakui' Nyi' nakuē Nyi'. ⁴²Vi nakuēū' jī'ī nō kunā'ā: "ndeyarikieya ti nyi, naxi'i ka'a ti tsakua nō itsa' nō nakuē nō'ō jī'ī ya, ja lakui'ya ta yunaya jī'ī Nyi' vi ndyoti'ya le' tsajnyā'ā minyi lakui' Nyi' laka Nyi', Nyi' Kilyo jī'ī nyatē tsēlayuu."

Nyi' Jesús 'nē Nyi' kuiti jī'ī jnyi' ki'yu nyi' lee ndu'u kulo nyi' 'nē jnyā jī'ī rei

⁴³Ngutējē nō ndyukua tsā, Nyi' Jesús ngutu'u Nyi' kitsē Samaria le' ncha Nyi' tya Galilea. ⁴⁴Ja nō laa, nakuē lakui' Nyi', ti jī'ī tsaka chu laa tu'wa Ndyiose, na ndukuāū' kuenda jī'ī ndoyuu xi' ngula. ⁴⁵Vi loo ngutyia Nyi' tya Galilea, nyatē taka kia'a kieku yakua ngiukuāū' jī'ī Nyi' tso'ori, ja lo'o ka'āū' yaū' jī'ī nō ta'a paskua tya Jerusalén vi nganā'āū' tyatyia laa nga'nē Nyi'. ⁴⁶Nyi' Jesús nguisetē'ē Nyi' tya Caná tya Galilea, xi' ngui'nyi chaka Nyi' ityia vinyu. Vi ntsu'u tsaka nyi' lee ndu'u kulo nyi' 'nē jnyā jī'ī rei, vi taka tsaka jnyi' ki'yu nyi' nchakitsa ntsu'u laa Kafarnaúm. ⁴⁷Vi loo nguati' nyi' ki'yu ndu'u kulo 'nē jnyā nde ngutyia Nyi' Jesús tya Judea jī'ī Galilea, ya yanā'ā jī'ī Nyi' vi nga'nē jnyā ki'ya jī'ī Nyi' tsa Nyi' tonē'ē jī'ī 'nē Nyi' kuiti jī'ī jnyi' ki'yu, ja ta ndeyajara. ⁴⁸Nyi' Jesús nguisetē'ē Nyi' itsa' jī'ī: Kuā'ā na ndeyarikiewā, ti na nyā'āwā nō nda kueya' lo'o itsa' tunō. ⁴⁹Nō ja nyi' jlyu jnyā nde nakuē jī'ī Nyi': Chii, kuā telu'ri, tsu' nanē' tya' vilya kaja jnyi' ki'yū'. ⁵⁰Nyi' Jesús nakuē Nyi' jī'ī ngala': Kuisetē'ē tya tonē'ē jī'ī; jnyi' ki'yū' lu'u. Vi nyi' ki'yu nde ngueyarikie laa nakuē Nyi' Jesús jī'ī, le' nguisetē'ē tya tonē'ē jī'ī. ⁵¹Vi tsalaja ndekicha tonē'ē jī'ī, ū' musu jī'ī nyi' ngia'nē chaū' jī'ī nyi', le' nakuēū' jī'ī nyi': iJnyi' ki'yu lu'uyū! ⁵²Le' nganyitsa' nyi' jī'īū' lokueya' ngutyeynyā tso'o ndi jnyi' ki'yu, le' nakuēū' jī'ī: Laka nchaka laa tsaka tsu'

kuxë ngutyikua nö kuä jī'iyu. ⁵³ Le' Juti ngui'e kuë lakui' kueya' nakuë Nyi' Jesús jī'i: "Jnyi' lu'uyu" lakui' lo'o tyatyia nyatë jī'i ngueyarikieü' jī'i Nyi' Jesús. ⁵⁴ Lo'o nönde ncha nö ndyukua kueya' itsa' tunö nga'në Nyi' Jesús, lonö nguisetë'ë Nyi' tya Galilea ngutejë yaa Nyi tya Judea.

Nyi' Jesús nga'ně Nyi' kuityi jii' tsaka chu na ndyika tyä'ä tya Betzatá

5 ¹Ngutějě tsa tyempu, ü' judiu nga'ně jlyuü' tsaka ta'a, vi Nyi' Jesús nguisetě'ě Nyi' tya Jerusalén. ²Vi Jerusalén, kakua toně'ě xi' ndyikui'ü' jii' urreu, ntsi'ya tsaka xi' ntsu'u ityia, ti xitsa' Hebreo nää Betzatá. Ndukua ka'yu toně'ě xi' nchatěü' jii', ³vi yakua lee kienä'ä ü' kitsa ndoně'ě, ü' kuityě', ü' kojo lo'o ü' ngukiela ndoně'ěü' ndoyuu. ⁴⁵Laja ü' lasia tsaka ki'yu nchakitsa ta nga kalatyi ndukua jnó' yäjä. ⁶Loo Nyi' Jesús ngiaja ndo Nyi' jii' lasia yakua vi nguati' Nyi' lee sa'ně nde'ně loo jii', le' nganyitsa' Nyi' jii', ¿Ndi chaka? ⁷Chu nchakitsa' nguisetě'ě itsa' jii' Nyi' nakuě: Chii, nalaa tukui chu kutě'ě tsa jii'ä' ndo ityia lonö ndejnyätě'ě nö ityia. Tyatyia loo ndiyä' kietě'ě, xaa' ka'a chu ndetě'ě kulo. ⁸Nyi' Jesús nakuě Nyi' jii': "Kiatasä'ä, ngasokuä jii' yayu'wa jii' le' kutä'ä." ⁹Vi telu' tsajnyä'ä nö ki'yu ngiaka, ngasokuä jii' nö yayu'wa jii' le' ngutyejnä ndyä'ä. Nö ja kuenda tsä saoro nyä'ä, ¹⁰ü' judiu nakuěü' jii' chu ngiaka tso'o nga kuityi jii': Nyi' tsä saoro; na laa itsa' kueya' ki'ya jii' yayu'wa jii'. ¹¹Vi nö ki'yu nakuě jii'ü': Nochu nga'ně kuityi jii'ä', nakuě jii'ä': "Ngasokuä jii' yayu'wa jii' le' kutä'ä." ¹²Ü'wä nganyitsa'ü' jii': ¿Tukui nakuě loo jii': "Ngasokuä jii' yayu'wa jii' le' kutä'ä"? ¹³Nö ja nö ki'yu na ndyoti' tukui nga'ně kuityi jii', ja Nyi' Jesús nguliji yu'u Nyi' laja nyatě kienä'ä nö ntsu'u vi'. ¹⁴Laa ngutějě Nyi' Jesús ngiaja Nyi' jii'yu nyi'laa, le' nakuě Nyi' jii'yu: Kuinyä'ä, nyi' ta ngiaka, nä'ä chatyu'u 'ně ki'ya, jale' na 'ně jii' tsaxiru' tyitsě. ¹⁵Ncha nö ki'yu le' nguetsa' jii' ü' judiu nö Nyi' Jesús ngui'nyi' chaka Nyi' jii'. ¹⁶Itsa' yakua laa, ü' judiu ngutyejnyäü' ndyä'älasä'äu' jii' Nyi' tsalo ti tsaka kuanä laa Nyi', kuenda 'ně Nyi' jii' nö itsa' nde tsä saoro. ¹⁷Nö ja Nyi' Jesús nakuě Nyi' jii'ü': Juti' tyatyia kueya' nde'ně Nyi' jnyä, vi le' loo ka'a nää' nde'ně jnyä. ¹⁸Itsa'a nde, ü' judiu leri' nguiü' kujuiü' jii' Nyi', ja naxi'i ti tsakua' na ndukua Nyi' kuenda jii' tsä ndyukua sě'ěü', ja tya'ru 'ně tsatu'wa Nyi' jii' Nyi' lo'o Ndyiose loo nakuě Nyi' Ndyiose laa lakui' Juti Nyi'.

Itsa' kueya' taka jii' Jnyi' Ndyiose

¹⁹ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii'ü': Nö minyi ndyikui' jii'wä Jnyi' Ndyiose na ndyika 'në xi kuenda lakui'ri; ja 'në tsakua' laa nyä'ä 'në juti ti. Tyatyia laa 'në Juti, lo'o ka'a Jnyi' Nyi' 'në. ²⁰ Ja Juti lee ndi Nyi' jii' Jnyi' Nyi' vi ndusu'u Nyi' jii' tyatyia laa 'në Nyi'; vi kusu'u Nyi' jii' kienä'ä kosa tsaxiru' itsa' tuno, nö 'në jii' kuä'ä lee kilyijiti'wä. ²¹ Ja loo laa 'në Juti ndyi'nyii' lu'u Nyi' jii' nö ta ngujui vi nda Nyi' nö lu'u jii', le' ka'a loo Jnyi' Nyi' ndaa nö lu'u jii' nö taa ndi. ²² Vi Juti na tukui jii' 'në kueya' Nyi' itsa', ja tsu' jii' Jnyi' Nyi' ngata Nyi' tyatyia xilee jii' 'në kueya' itsa', ²³ ja lyaka tyatyiaü' 'në jlyuü', tukuaü' kuenda jii' Jnyi' Nyi' lakui' laa 'në jlyuü' lo'o ndukuaü' kuenda jii' Juti Nyi'. Chu na 'në jlyuu na tukua kuenda jii' Jnyi' Nyi', ja na nde'në jlyuu na ndetukua kuenda jii' Juti, Nyi' ngatëjê jii' Nyi'. ²⁴ "Nö minyi ndyikui' jii'wä: chu ndusä'ä yakä laa ndyikui' vi kieyarikie jii' Nyi' ngatëjê jii'ä', taka nö lu'u na akua' tya jii'; vi na chukuä nö ti'i, ja tsu' ta ngutëjê tee jii' itsa' ndiji ja ta ngiukuä nö lu'u. ²⁵ Nö minyi ndyikui' jii'wä: tyiya kueya', vi lakui' kueya' nyi, lonö ü' ngujui kunäü' tyi'i Jnyi' Ndyiose; vi nochu kunä jii', kalu'uü'. ²⁶ Ja laa ti Juti taka kuäxii jii' Nyi' le' lo'o jii' lakui' ti Nyi', vi le' loo ka'a nga'në Nyi' jii' Jnyi' Nyi' le' kataka kuäxii jii' Nyi' lo'o jii' lakui' ti Nyi', ²⁷ vi ngata Nyi' itsa' kueya' jii' 'në kueya' itsa', kuenda laa Jnyi' leta ki'yu. ²⁸ Na kilyijirikiewä laa nö itsa' nde, ja kicha kueya' tyatyia chu ta ngujui kunäü jii' tyi'i, ²⁹ vi tyatyikuaü' nanë' kuaa jii'ü'. Ü' nga'në itsa' tso'o, chalu'uü' le' kataka kuäxii jii'ü'; nö ja chu nga'në itsa' na tso'o, chalu'uü' le' kakueya' itsa' jii'ü' lyaka chukuäü' nö ti'i xi' itsa' ndyilyindo.

Itsa' nyä'ä kueya' jii' itsa' kueya' jii' Nyi' Jesús

³⁰ "Nää' na tula ndyika 'në tsa xi kuendä'. Nää' 'në kueyä' itsa' laa nduloo jnyä Juti', vi itsa' 'në kueyä' laa itsa' minyi, ja na 'në laa nakuërikie lakui'riyä' ja laa nakuërikie Juti, Nyi' ngatëjê jii'ä'. ³¹ Ti nää' tsaka tiyä kikiü' tyu'u lö'ö', nö itsa' jii'ä' na chu'u kuenda. ³² Nö ja taka tsaka ka'a nö ndyikui' tsa ndo lakui'i, vi le' tsajnyä'ä tyatyia laa ndyikui' itsö' lakui'i laa itsa' minyi. ³³ Kuä'ä ngatëjêwä kunyitsa'ü' jii' Juua Bautista,

vi lakui' yakui' ngutülo'o jii' itsa' minyi. ³⁴ Nö ja nää', na ndi jlyü tyistyiü nyi' jii' ki'yu. Tsakua' ndyikui'i jii' nö itsa' nde jale' tyiyawä jii' itsa' nö ndyilyo. ³⁵ Juua Bautista nga laa ti tsaka laa xii ngusä'ä lee tsa'minyi vi ngasti xii, vi kuä'ä tso'o nguiwä ndo nö xii tsati'i tyempuri. ³⁶ Nö ja taka tsaka ka'a nö ndyikui' tsa ndo lakui'i nö leri' ntsu'u kuenda ti itsa' jii' Juua Bautista. Itsa' nö 'në nää', laa nö itsa' ngasä'ä jnyä juti jii'ä' 'në, ndä' kueya' nö le' tsajnyä'ä Juti ngatëjë Nyi' jii'ä'. ³⁷ Lo'o ka'a Nyi' Juti, Nyi' ngatëjë jii'ä', nda Nyi' itsa' tsa ndo lakui'i, maxi ti kuä'ä na akua' ta yunäwä tyi'i Nyi' nyitsa' vilya nyä'äwä jii' Nyi', ³⁸ nyitsa' na ndawä chanö xitsa' Nyi' jii'iwä, kuenda na ndeyarikiewä jii' Nyi' ngatëjë Juti. ³⁹ Kuä'ä 'në tsä'äwä ndo kityi jii' Ndyiose tso'o luwara, kuenda ndetawä yakua chajawä itsa' lu'u na ndya; nö ja, maxi ndo kityi jii' Ndyiose nchakui' xitsa' nää', ⁴⁰ kuä'ä na ndiwä nyijiäwä jii' nää' le' kataka nö lu'u na ndya jii'iwä. ⁴¹ "Nää' na ndukuä itsa' tso'o nyijiä jii' ü' nyatëri. ⁴² Vi tya'ru', nää' ntsu'u ndö' jii' kuä'ä na ndiwa jii' Ndyiose. ⁴³ Nää' nyijiä lo'o jlyanyi Juti', vi kuä'ä na nchukuäwä jii'ä'; nö ja, ti nyijiä xaa' ka'a xi kuenda lakui'ri, ja jii' nowä tinö nchukuäwä. ⁴⁴ ¿Tulaa kaka kieyarikie kuä'ä, ti nchukuäwä itsa' tso'o laja lakui' tiwä vi na ndyanawä itsa' tunö nö nyijiä jii' Ndyiose Nyi' tsakati? ⁴⁵ Na kiwä ti nää' kutukua ti'i jii'iwä sando Juti'; ja lakui' Moisé tinö kutukua ti'i jii'iwä, jii' nyi' nde tinö ndekieyarikiewa kilyo jii'wa. ⁴⁶ Ja ti kuä'ä le' tsajnyä'ä ndeyarikiewä jii' Moisé, kieyarikie ka'awä jii' nää' la'a, ja Moisé ngasä'ä xitsa' nää'. ⁴⁷ Nö ja ti na ndeyarikiewä laa ngasä'ä Moisé, ¿Tulaa kaka kieyarikiewä itsa' nyikuë nää' jii'iwä?"

Nyi' Jesús ndaa Nyi' ndaku lee kienä'ä nyatë

6¹ Laa ngutëjë nö nde, Nyi' Jesús ncha Nyi' laa tsatsu' tu'wa xi' ntsukua së ityia jlya tya Galilea, lakui' tu'wa xi' ntsukua së ityia jlya tya Tiberia. ² Lee kienä'ä nyatë ndetä'ä lasä'äü' jï'i Nyi', kuenda nganä'äü' nö itsa' tunö nde'në Nyi' nde'në Nyi' kuityi jï'üü' kitsa. ³ Le' Nyi' Jesús ngiosä'ä Nyi' tya kiya'jo'ó, le' yakua nguetukuasë'ë Nyi' lo'o ü' nde'në tsä'ä jï'i Nyi'. ⁴ Ta nchakakuara Paskua, ta'a jï'i ü' judiu. ⁵ Lonö Nyi' Jesús nguisenä'ä Nyi' le' nganä'ä Nyi' lee kienä'ä ü' nyijiä lasä'äü' jï'i Nyi', nakuë Nyi' jï'i Lyupe: ¿Wala tsana ku'yana chajlyia kaku tyatyia ü' nyatë'? ⁶ Nö ja tsaja' nakuëri Nyi' loo jï'i Lyupe lyaka nyä'ä Nyi' tulaa kisetë'ë Lyupe itsa' jï'i Nyi', ja ta ndyoti' ti lakui' Nyi' Jesús laa 'në Nyi'. ⁷ Lyupe nguisetë'ë itsa' jï'i Nyi' nakuë: Nyitsa' tsalo nchasu jï'ä 'në jnyä tukua siendu tsä kakueya' ku'yä chajlyia kienä'ä tsajnyä'ä ja le' tsakaü' chukuäü' tsaxiri. ⁸ Le' Ndre, kuityi' Ximö Tyuu tsaka ka'a chu nde'në tsä'ä jï'i Nyi', nakuë jï'i Nyi': ⁹ Nde ntsu'u tsaka nguitsä ki'yu lo'o ka'yu chajlyia jï'i lo'o tukua kuela jï'i; ¿nö ja a kakueya' nö nde kaku kienä'ä tsa'minyi nyatë? ¹⁰ Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi' itsa' jï'üü': Kuinyikuëwä jï'üü' tyatyiaü' kiesonë'ë së'ëü'. Vi lee kienä'ä kixë ndë'ë vi', le' nguitya kiesonë'ë së'ëü'. Tyiiaü' ti tsa ka'yu milyiri ngulakuäü' tsakua' ki'yuri. ¹¹ Nyi' Jesús ngayukuä Nyi' jï'i nö chajlyia lo'o yaa' Nyi' le', laa ngutëjë nguitya Nyi' nyï'i jnyi' jï'i Ndyiose, ngatetsa Nyi' jï'i laja chu ndonë'ë vi'. Le' loo nga'në ka'a Nyi' lo'o nö kuela', ngata Nyi' jï'üü' tyatyia lakua nguiü'. ¹² Loo ta ngialaü', Nyi' Jesús nakuë Nyi' jï'i ü' nde'në tsä'ä jï'i Nyi': Kuiso'wä nö yu'we ngutu'usä'ä, ja na kunö'ö nyi' tsaxi. ¹³ Ü'wä nguisou' jï'i, vi nga'në kietsä'äü' kati kikä'ä chajlyia' yu'we nö ngutu'usä'ä jï'i nö ka'yu chajlyia'. ¹⁴ Loo nganä'ä Nyatë jï'i nö kueya' itsa' tunö nde jï'i Nyi' Jesús, nakuë raü': Le' tsajnyä'ä Nyi' nde laa Nyi' tu'wa Ndyiose nö ndi nyijiä ndoyuu tsëlayuu. ¹⁵ Nö ja Nyi' Jesús nguati' Nyi' laa ndetarikieü' nö kityë'ë jnyä ki'yaü' jï'i Nyi' le' 'nëü' jï'i Nyi' Rei jï'üü', nga'në tyijiu' Nyi' jï'i Nyi' tsalyia ka'a la kiya' jo'o kuä, xi' nö chu'u Nyi' tsakati Nyi'.

Nyi' Jesús ndyā'ä Nyi' ndoo nö ityia

¹⁶Lo nguetö tela, ü' nde'në tsä'ä jī'i Nyi' Jesús ngui'eü' xi' ntsukua yala ityia jlyia, ¹⁷ngiosä'äü' jī'i tsaka yanyī'i le' ngutyajnäü' ndyu'usä'äü' xi' ntsukua yala ityia jlyia le' tyiyäü' laa Kafarnaum. Ta ngutakavi' tsajnyä'ä, vi Nyi' Jesús tya' vilya kisetë'ë Nyi'. ¹⁸Le' nde, ndo nö ityia ngutyajnä tyitsë 'në kuë'ë lee tsa'minyi ngutyajnä ndyu'u. ¹⁹Vi loo ta ngatyijiü' ka'yu o sukua milyi metru, nganä'äü' jī'i Nyi' Jesús nde'në kakua Nyi' jī'i nö yanyī'i, nyijiä Nyi' kiya' Nyi' ndo nö tyia, lee yutsëü'. ²⁰Nö ja lakui' Nyi' nakuë Nyi' jī'iü': iNäa' nde, na kutsëwä! ²¹Vi lee tso'o nguiü' ngiukuäü' jī'i Nyi' nanë' nö yanyī'i, vi tsale ngutyiaräü' ndoyuu tya xi' tsäü'.

Nyatë ndyanäü' jī'i Nyi' Jesús

²²Laa tsaka tsä, nyatë nö ntsu'u laa tsatsu' tu'wa xi' ntsukua yala ityia jlyia nguati'ü' nö ü' nde'në tsä'ä jī'i Nyi' nchaü' lo'o nö tsakara yanyī'i nö ntsu'u vi', vi nguati' ka'äü' na ncha Nyi' Jesús lo'ou'. ²³Tsalaja, nguitya tyiyä tsatukua yanyī'i nö ngutu'u kitsë Tiberias kakua xi'nö kienä'ä nyatë yakuü' jī'i nö chajlyia nö laa ngutëjë nguityia Nyi' Chii nyī'i jny'. ²⁴Vi itsa' yakua, loo nganä'äü' na ntsu'u Nyi' Jesús yakua nyitsa' ü' nde'në tsä'ä jī'i Nyi' na ntsu'uü' yakua, nguityayosä'äü' jī'i nö yanyī'i le' nchaü' tya Kafarnaum, ncha tyanaü' jī'i Nyi'.

Nyi' Jesús, Nyi' laa chajlyia nö minyi jī'i nö lu'u

²⁵Loo ngutyiaü' laa tsatsu' tu'wa xi' ntsukua yala ityia jlyia, ngiajaü' jī'i Nyi' Jesús le' nganyitsa'ü' jī'i Nyi': Mastrusukuela çAkua' ngutyiä lande'? ²⁶Nyi' Jesús nakuë Nyi' jī'iü': Nö minyi nyikuë jī'i kuä'ä, ndyanawä jī'ä' kuenda yakuwä tsalo ngialawä, vi naxi'i ti kuenda ndye'e kuëwä jī'i nö kienä'ä kueya' itsa' tunö nde'në. ²⁷Na 'nëwä jnyä tsakua' jī'i itsa' ndaku nö ndyari, ja tsu' jī'i itsa' ndaku nö na ndya nö nda nö lu'u na akua' tya. Nö nde laa itsa' ndaku nö taa Jnyī' leta ki'yu jī'iwä, ja Ndyiose, Juti, ngasä'ä tsa Nyi' seyuu jī'i Nyi' jī'i. ²⁸Lo'o ka'a kua ndiya 'nëya laa ndulo jnyä Ndyiose ndi Nyi' 'nëya çTulaa ndi 'nëya? nganyitsa'a ü'wa. ²⁹Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi' itsa' jī'iü': Tsaka itsa'ri ndi Ndyiose 'nëwä nö kieyarikiewä jī'i Nyi'

ngatëjë Nyi'. ³⁰ Le' nganyitsa'ü' jii' Nyi': ¿Tukui kueya' kaka ta jii'ya, nö nyä'ä ya le' kieyarikieya jii'? ¿Tukui laa nö itsa' 'në? ³¹ Ü' ngutë'ë sa'në jii'ya yakuü' itsa' ndaku nää maná loo ngutä'äü' ndoyuu vityi, laa nakuë ndo kityi jii' Ndyiose: Ngataa yakuü' chajlyia ngutu'u lakuä. ³² Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii'ü': Nö minyi nyikuë jii'wä naxi'i Moisé ngata jii' nö chajlyia ngutu'u lakuä jii'wä, ja Juti' laa Nyi' nö ndaa chajlyia nö minyi nö ndyu'u lakuä. ³³ Ja nö chajlyia nö ndaa Ndyiose laa nö ngui'e lakuä vi ndaa nö lu'u jii' nyatë tsélayuu. ³⁴ Ü'wä ngananaü' jii' Nyi': Chii, kuitya jii' nö chajlyia jii'ya tyatyia kueya'. ³⁵ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii'ü': Nää' lää' nö chajlyia nö ndaa nö lu'u. Chu nyijjä jii' nää', nä'ä akua' tyayute'; vi nö chu kieyarikie jii' nää', nä'ä akua' tyavityi ityia. ³⁶ Nö ja ta nakuë jii'wä, na ndeyarikie ti kuä'ä maxi ta nganä'äwä jii'ä'. ³⁷ Tyatyia ü' ndaa Nyi' Juti jii' nää', nyijjäü' jii' nää'; vi ü' nyijjä jii' nää', na ndulo itsö' jii'ü'. ³⁸ Ja nää' na nguië'ë' tyakuä le' 'në laa nyijjä ndirikieriyä, ja tsu' 'në laa nakuërikie Juti', Nyi' ngatëjë jii'ä'. ³⁹ Vi laa nakuërikie Nyi' ngatëjë jii'ä' laa nö nää' na kielji jii' nyitsaka jii'ü' ngataa Nyi' jii'ä', ja tsu' ki'nyi lü'ü' jii'ü' nö tsä tsandyara. ⁴⁰ Ja nö laa nakuërikie Juti laa nö tyatyiaü' nyä'ä jii' Jnyi' Ndyiose lo'o kieyarikieü' jii' Nyi', kataka itsa' lu'u na ndya jii'ü'; vi nää' ki'nyi lü'ü' jii'ü' nö tsä tsandyara. ⁴¹ Itsa' nde ü' judiu ngutyejnäü' ndyikui' luweü' itsa' itsö' Nyi' Jesús, kuenda nakuë Nyi': Nää' lää' chajlyia nö ngui'e lakuä. ⁴² Le' nakuëü': ¿A naxi'i nyi' nde laa nyi' Jesús, jnyi' ki'yu kusé? Nää' ntsu'u ndö jii' juti nyä'ä, ¿Lyakua ndyikui' nyi' nö ngui'e tya lakuä? ⁴³ Le' Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi' itsa' jii'ü': Ngalati'wä kikai' luwewä kuenda itsa' laa nakuë'. ⁴⁴ Na tukui ndyika nyijjä jii' nää', ti naxi'i Nyi' Juti' nyijjälo'o Nyi' jii', Nyi' ngatëjë jii'ä'; vi nää' ki'nyi lu'ü' jii'ü' nö tsä tsandyara. ⁴⁵ Ndo lyiuru jii' ü' nga tu'wa Ndyiose ntsi'ya nakuë: "Ndyiose kusu'u Nyi' jii' tyatyia nyatë." Itsa' vi' la, tyatyia chu kunä jii' Nyi' Juti lo'o katsä'äü' jii' Nyi', nyijjä ü' jii' nää'. ⁴⁶ Naxi'i ti taka tukui chu ta nganä'ä ti jii' Nyi' Juti; ja tsakua' Nyi' ngutu'u jii' Ndyiose tinö ta nganä'ä jii' Nyi'. ⁴⁷ Nö minyi ndyikui' jii'wä, chu kieyarikie jii' nää', taka itsa' lu'u na ndya jii'. ⁴⁸ Nää' laa nö chajlyia nö nda nö lu'u. ⁴⁹ Ü' ngutë'ë sa'në jii' kuä'ä yakuü' maná loo ngutä'äü' ndoyuu vityi, vi maxi loo nguityajariü'; ⁵⁰ nö ja nää' ndyikui' itsa' jii'

nö chajlyia nö ngutu'u lakuä; chu kaku jii' nö nde, na kaja. ⁵¹Nää' lää' nö chajlyia lu'u nö ngutu'u lakuä; nochu kaku jii' nö chajlyia nde, kalu'u tyatyia kueya'. Nö chajlyia nö taa nää' laa lakui' kuenä' jii'ä'. Tää' jii' kuenda kuäxii jii' nyatë tsëlayuu. ⁵²Ü' judiu ngutyejnäü' ndyikui' luweü' kua' tsaka kua' tsakaü' nakuëü': ¿Tulaa kaka ta nö nde kakü kuenä' jii' lakui'? ⁵³Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii'ü': Nö minyi ndyikui' jii' kuä'ä ti na kakuwä kuenä' jii' Jnyi' leta ki'yu vi lo'o na ko'owä tenë jii', na kataka itsa' lu'u na ndya jii'wä. ⁵⁴Nochu kaku kuenä' jii'ä' chu ko'o tenë jii'ä', kataka itsa' lu'u na ndya jii'; vi nää' ki'nyü lü'ü' jii' nö tsä tsanguityara. ⁵⁵Ja kuenä' jii'ä' laa itsa' ndaku nö minyi tsi'ya, vi tenë jii'ä' laa nö itsa' ndyi'yo nö minyi tsi'ya. ⁵⁶Chu kaku kuenä' jii'ä' lo'o ko'o tenë jii'ä', ja ta ngiatsajlyu lö'ö', vi nää' ta ngiatsajlyö' lo'o. ⁵⁷Juti', Nyi' ngatëjë jii'ä', Nyi' Ndyose Nyi' taka nö lu'u jii', vi nää' lu'ü' kuenda jii' lakui' Nyi'; le' loo ka'a, nochu kaku jii' nää', kalu'uü' tyatyia kueya' kuenda jii'ä'. ⁵⁸Ndyikui'i xitsa' nö chajlyia nö ngui'e tyakuä. Nö chajlyia nde naxi'i ti laa nö maná yaku chu ngutë'ë sa'në jii' kuä'ä laa ti nö nde, ü'wä maxi yakuü' jii' nö maná ngujuiriü'; nö ja chu kaku jii' nö chajlyia nde, nä'ä akua' kajaü'. ⁵⁹Nyi' Jesús ngasu'u Nyi' jii' nö itsa' nde nanë'ë xi' nchotë'ëü' judiu 'në tsä'äü' lei, tya Kafarnaum.

Itsa' nö nda nö lu'u na akua' tya

⁶⁰Lonö yunäü' jii' nö itsa' ngasu'u Nyi' nde, lee kienä'ä ü' ndetä'älasä'ä jii' Nyi' Jesús nakuëü': Nö itsa' ndyikui' nde laa itsa' nö tsanguitya lee lee' kutsa; ¿Tukui kaka kutukua kuenda jii'? ⁶¹Nyi' Jesús nguati' Nyi' laa nchakui' luweü', le' nakuë Nyi' jii'ü': ¿Na tso'o ndiwä jii' nö itsa' ndusu'ü' nde? ⁶²¿Tulara nyikuëwä titu, nyä'äwä jii' Jnyi' leta ki'yu chokuä Nyi' tyakuä xi' ngiu'u Nyi' tya' nga kulo'? ⁶³Nö lu'u lakati tinö ndaa nö lu'u na akua' ndya; ti yunguti na wala ndyika. Nö itsa' yakui' nää' jii'wä laa nö lu'u lakati lo'o nö lu'u na akua' ndya. ⁶⁴Nö ja tya' taka tsatukua kuä'ä tya' na ndeyarikiewä. Nyi' Jesús ta nguati' Nyi' tya' nö kulo tukui chu na ndeyarikie, lo'o tukui chu tya jii' Nyi' kuenda yaa' tya'a kusü Nyi'. ⁶⁵Le' nakuë ka'a Nyi': Itsa' nde laa nö nakuë' jii'wä na tukui chu kaka nyijä jii' nää', ti naxi'i Juti taa Nyi' itsa' kueya' jii'. ⁶⁶Tya' yakua lee kienä'äü'

ndetä'älasä'ä jī'i Nyi' Jesús ngatanöü' jī'i Nyi', le' nä'ä ngutä'äü' lo'o Nyi'. ⁶⁷ Nyi' Jesús nganyitsa' Nyi' jī'ü' tyi'tukuaü' nde'nē tsä'ä jī'i Nyi': ¿Lo'o ka'a kuä'ä ndiwä kijnyäwä? ⁶⁸ Ximö Tyuu nguisetë'ë itsa' jī'i Nyi' nakuë: Chii, ¿Tukui jī'i tsaya? Itsa' jī'i laa itsa' nö ndaa lu'u lakati nö na ndya. ⁶⁹ Kuaa ta ngueyarikieya, vi ndyoti'ya lakui' laka Nyi' Lakati jī'i Ndyiose. ⁷⁰ Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi' itsa'a jī'i: ¿Naxi'i nää' nguixikä jī'i tyi'tukua kuä'ä? Vi maxi loo, tsaka kuä'ä lakawä tsaka kuinyi'laja. ⁷¹ Loo nakuë Nyi' Jesús loo, ja jī'i Judas jnyi' ki'yu Ximö Iscariote nchakui' Nyi', ja nö nde tya jī'i Nyi' kuenda yaa' tya'a kusü Nyi', maxi laa tsaka nö tyi'tukua chu nde'nē tsä'ä jī'i Nyi'.

Ü' kuitiyi' Nyi' Jesús na ndeyarikieü' jii' Nyi'

7¹ Laa ngutëjë nõ nde, Nyi' Jesús ndetä'ä Nyi' tya kia'a kiekü Galilea. Na ngui Nyi' chu'u Nyi' Judea, ja ti yakua ü' Judiu ndyanaü' jii' Nyi' lyaka kujuiü' jii' Nyi'. ² Nõ ja ta nchakakua nõ ta'a jii' nyi'i kixë', tsaka ta'a 'nëü' judiu, ³ Ü' kuitiyi' Nyi' nakuëü' jii' Nyi': Na chanõ nde; ya tya Judea, jale' ü' ndetä'älasä'ä jii' ü' taka tya yakua nyä'äü' laa 'në. ⁴ Ja ti ndiyä chu'u ndou' jii'ä, na 'në kosa' seeri. Ti 'në jii' nõ itsa' laa nõ nde, nga'në jii' sando tyatyia nyatë tsëlayuu. ⁵ Ja nyitsa' kuitiyi' Nyi' na ndeyarikieü' jii' Nyi'. ⁶ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii'ü': Tya' vilya kicha kueya' jii'ä', nõ ja ti kuenda jii' kuä'ä maxi tukui kueya' tso'o. ⁷ Ü' nyatë taka jii' tsëlayuu nde na ndyika kiti'ü' ti jii' kuä'ä; nõ ja ti jii' nää' ndi ti'ü' jii'ä', kuenda ndulö tii itsa' na tso'o 'nëü'. ⁸ Ya kuä'ä jii' nõ ta'a; na tsaa ti nää', ja tya' vilya tyiya kueya' jii'ä'. ⁹ Nõ nde nakuë Nyi' jii'ü', le' ngianõ Nyi' kitsë Galilea.

Nyi' Jesús xi' nchaka ta'a jii' nõ nyi'i kixë'

¹⁰ Nõ ja laa ngutëjë nchaü' kuitiyi' Nyi', lo'o ka'a Nyi' Jesús ncha Nyi' jii' nõ ta'a, maxi na ngutä'ä Nyi' tiri ja seeri. ¹¹ Ü' judiu nguityanaü' jii' Nyi' xi' nchaka nõ ta'a, le' nakuëraü': ¿Walara ntsu'u nõ ki'yu? ¹² Laja nyatë lee nchakui'ü' xitsa' Nyi'. Tsatukuaü' nakuëü': "Nyatë tso'o laka Nyi'; nõ ja tsatukua ka'äü' nakuëü': naxi'i nyatë tso'o laa Nyi'; ndyixelo'o Nyi' jii' nyatë." ¹³ Nõ ja natukui' ndyikui' xitsa' Nyi' tiri laja nyatë kuenda tutsëü' jii'ü' judiu. ¹⁴ Nõ ja laa ncha jlyawe nõ ta'a, ngiatë Nyi' Jesús nyi'laa le' ngutyenä Nyi' ndusu'u Nyi'. ¹⁵ Ü' judiu ndyilyijirikie nakuëü'. ¿Lyakuara ndyoti' nõ nde kienä'ä itsa', vi nyitsa' na ngiu'u sukuela? ¹⁶ Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi' itsa' jii'ü' nakuë Nyi': Itsa' laa ndusu'u nää' naxi'i jii' nää' laa, ja jii' Nyi' ngatëjë jii'ä' tinö laa. ¹⁷ Ti taka tukui chu nyijjirikie 'në kaka laa nakuërikie Ndyiose, kaka chu'u ndo jii' itsa' ndusu'ü' ti jii' Ndyiose nyijjia o nchakui'rü' xikuendariyä'. ¹⁸ Chu ndyikui' itsa' xi kuendari, ndetyana xi' 'në jlyuu jii' lakui'ri; nõ ja chu ndyana 'në jlyuu jii' Nyi' ngatëje jii', nõ nde tinö ndyikui' itsa' minyi naxi'i ti itsa' le'e. ¹⁹ ¿A naxi'i itsa' minyi Moisé ngataa lei jii' kuä'ä? Nõ ja nyi tsaka kuä'ä 'në kakawä jii'. ¿Lyakua ndiwä kujuiwä jii'ä'? ²⁰ Nyatë nguisetë'ëü' itsa' jii' Nyi' nakuëü':

iKuinyi'laja ntsu'u jii yukui! ¿Tukui nchati' kujui jii'? ²¹ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jiiü': Tyatyia kuä'ä ndyilyijirikiewä tsakua' tsaka itsa'ri laa nga'në tsä saoro. ²² Nö ja, Moisé ngasä'ä jnyä jiiwä 'në kakawä itsa' 'në sirkunsida jii' nguitsä ki'yu (maxi naxi'i jii' Moisé ngiä nö itsa'a, ja jiiü' ngutë'e sa'në jiiwä ngiä), vi kuä'ä 'në sirkunsidawä jii' nguitsä ki'yu maxi tsä saoro. ²³ Nö ja nyi, ti kuenda itsa' 'në kaka jii' lei jii' Moisé kuä'ä 'në sirkunsidawä jii' nguitsä ki'yu maxi tsä saoro, ¿Lyakua ndyanyäxë'wä lo'o nää' kuenda nga'në chakä' tsä saoro jii' ki'yu tsalaa yunguti jii'? ²⁴ Nä kikui'wä itsöü' laa nchaja ndoriwä. Kikui'wä lo'o itsa' minyi.

Lee kienä'äü' ngueyarikieü' Nyi' Jesús laa Nyi' Kristyu

²⁵ Tsatukua ü' taka tya Jerusalén ngutyenäü' ndunyitsa' jii' tya'aü': ¿A naxi'i jii' Nyi' ndetä'äü' ndetyanaü' nchati'ü' kujuiü' jii' Nyi'? ²⁶ Vi nde nyi, tii tsa'minyi nchakui' sando tyatyiaü', vi na tukui ndyikui' tulaa jii'. ¿A ta lo'o ü' jlyu jnyä ta ndekieyarikie nö ki'yu nde' laa Mesia? ²⁷ Nö ja nää' nde ndyotii' wala ngutu'u nö ki'yu nde; ja loo tyiyä ti Nyi' Mesia, na tukui kuati' wala tya tyu'u. ²⁸ Vi loo yunä Nyi' Jesús jii' nö nde, loo ntsu'u Nyi' ndesu'u Nyi' nyi'laa, nakuë Nyi' lee tsa' minyi: iLoo ka la'a kuä'ä ntsu'u ndowä jii' nää' vi ndyoti'wä wala ngutu'u nää'! Nö ja nää' na nyijä xi kuenda lakui'riyä', nö ja Nyi' ngatëjë jii'ä' laa Nyi', Nyi' minyi, Nyi' na ntsu'u ndo kuä'ä jii'. ²⁹ Nää' ntsu'u ndö jii' Nyi' ja lakui' jii' Nyi' ngutu'uü', vi lakui' Nyi' ngatëjë Nyi' jii'ä'. ³⁰ Le' nguiü' kutusu'ü' jii' Nyi', nö ja na tsakaü' ngusutiü' kutusu'ü' jii' Nyi' ja tya' vilya tyiya kueya' jii' Nyi'. ³¹ Vi lee kienä'äü' ngueyarikieü' jii' Nyi', le' nakuëraü': Loo tyiyä Mesia ¿a 'në tsaxiru' kienä'ä itsa' tunö ti kuenda laa nde'në nö ki'yu nde?

Ü' fariseo 'në kueya'ü' kutusu' ü' jii' Nyi' Jesús

³² Ü' fariseo yunäü' laa nchakui' nyatë itsö' Nyi' Jesús; vi ü'wä lo'o ü' ndyikui' jnyä jii' suti ngatëjëü' jii' tsa tukua tsuna ü' ndu'ya kuenda tolaa lee' kutusu'ü' jii' Nyi'. ³³ Le' Nyi' Jesús nakuë Nyi' jiiü': Tsati'ira ntsu'ü' lo'owä, laa tyëjë kisetë'e jii' Nyi' ngatëjë jii'ä'. ³⁴ Kuä'ä tyanawä jii'ä', nö ja nä'ä chajawä jii'ä', ja na kaka tsawä xi'nö tsa nää'. ³⁵ Le' ü' judiu ngutyenäü'

ndunyitsa' jī'i tya'aü' tsaka tsakaü': ¿Walatya tsa nö nde, nö na kaka chajana jī'i? ¿A tsaru' chatyana jī'i ü' judiu ü' ngianë ya tya xaa' kitsë, lo'o tsasu'u jī'iü' na ntsu'u ndo jī'i Ndyiose? ³⁶ ¿Tulaa nyikuë ndi nakuë loo "tyanawä jī'iä", nö ja na chajawä jī'iä', ja na kaka tsawä xi' tsa nää"?

Nyi' Jesús ndujnyī Nyi' xitsa' Nyi' ityia lu'u

³⁷ Laa tsä ndyara tsä jī'i nö ta'a laa nö tsä leri' ndu'u kulo. Tsä yakua Nyi' Jesús, ndöri Nyi' kiya' Nyi' nakuë Nyi' lee tsa' minyi: Ti taka tukui chu ndevityi ityia, kuä jī'i nää'. ³⁸ Vi chu kieyarikie jī'i nää', ngayo'o la'a. Laa nakuë ndo kityi jī'i Ndyiose, ja tsu' nanë' chu ngayo'o jī'i la'a tyu'u jnyä ityia kiela lu'u. ³⁹ Lo'o nö nde, Nyi' Jesús nyikuë Nyi' ngui Nyi' nö ü' kieyarikie jī'i Nyi' chukuäü' nö Lu'u Lakati; vi nö ja nö Lu'u Lakati nde tya' vilya tyiyä, ja Ndyiose tya' vilya kisetö jī'i Nyi' Jesús lo'o tyatyia xii tso'o lo'o tyatyia itsa' 'në jlyuu.

Nguitya 'në xaa' jī'i tya'a nyatë

⁴⁰ Tsatukuaü' ntsu'u laja nyatë lonö yunäü' jī'i nö itsa' nde nakuëü': Le' tsajnyä'ä minyi nö ki'yu nde laa tu'wa Ndyiose. ⁴¹ Tsala xu'u' ka'aü' nakuëü': Nyi' nde laa Nyi' Mesia. Nö ja xaa' ka'aü' nakuëü': Naxi'i, ja Nyi' Mesia na kaka nyijjä ti tya Galilea. ⁴² Ndo kityi jī'i Ndyiose ntsi'ya nö Nyi' Mesia nyijjä Nyi' jī'i leta tya'a nyi' nga rei Davi, vi ja tya Belén tyayakua tyu'u, lakui' kitsë xi' ngula nyi' nga rei Davi. ⁴³ Itsa'wa nyatë nguitya 'në xaa' jī'i tya'aü' kuenda itsö' itsa' jī'i Nyi' Jesús. ⁴⁴ Vi takau' nguiü' ki'yaü' jī'i Nyi' peresu, nö ja na tukuiü' ngusuti'ü' tulaa 'nëü' jī'i Nyi'.

Na tukui chu ta yakui' lee

⁴⁵ Ü' ndu'ya kuenda tolaa nguisetë'ëü' xi' ntsu'u ü' fariseo lo'o xi' ntsu'u ü' ndyikui' jnyä jī'i suti, vi ü'wä nganyitsa'ü' jī'iü' nakuëü': ¿Lyakua na ngui'yawä jī'i? ⁴⁶ Ü' ndu'ya kuenda tolaa nguisetë'ë ü' itsa' nakuëü': iNa tukui ki'yu ta yakui' lee! ⁴⁷ Le' ü' fariseo nakuë jī'iü': ¿Ta lo'o ka'a kuä'ä ndetawä ndexelo'o jī'i'wä? ⁴⁸ ¿A tataka tsatukua ü' ndyikui' jnyä jī'iä ndekieyarikieü' jī'i, o tukuiru' ü' fariseo? ⁴⁹ Nö ja ü' nyatë nde, nö na ntsu'u ndou' lei jī'i Moisé, Ndyiose nyä'ä ti'i Nyi' jī'iü'. ⁵⁰ Nikodemo,

la tsaka fariseo nö tsalyia ya yanä'ä jii' Nyi' Jesús, nakuë jii'ü': ⁵¹Laa ntsu'u ti ndo lei jii' nää, na kaka kutukua tii' jii' tsaka nyatë ti vilya kunä tsu' nanë' kikui' kuloo le' kuati'i tulaa nga'në. ⁵²Le' ü'wä nguisetë'ëü' itsa' jii' Nicodemo: ðlo'o ka'a nö'ö laa nyatë' Galilea? Nga'në tsä'ä laa ntsi'ya ndo kityi jii' Ndyiose vi kuati' tya Galilea na akua' tyu'u ti tsaka tu'wa Ndyiose.

Kunä'ä ndulaa jii' lyo'o ü'

⁵³Tsaka tsakaü' nchaü' tyatonë'ë jii'ü'.

¹ Nö ja Nyi' Jesús ncha Nyi' tya kiya' jo'ó xi' nää Olivo, ² vi laa tsaka tsä, laa ngusuxii, nguisetë'ë ka'a Nyi' tya tolaa. Nga'në kakua nyatë jīī Nyi', le' nguetukua Nyi' le' ngutyejnä Nyi' ndusu'u Nyi' jīīü'. ³ Ü' mastrusukuela jīī lei lo'ou' fariseo yalo'o jīī tsaka kunä'ä, jīī nö ngiajaü' ntsu'u lo'o ki'yu naxi'i lyo'o. Ngalatöü' jīī jlyawe tyatyia ü' ndonë'ë vi', ⁴ le' nakuëü' jīī Nyi' Jesús: mastrusukuela, Ngiaja ya jīī nö kunä'ä nde ntsu'u lo'o ki'yu nö naxi'i lyo'o jīī. ⁵ Ja ndo lei, Moisé ndusä'ä jnyä kujui lo'o kiee jīī kunä'ä nö në loo. ¿Tula nakuë ti nö'ö? ⁶ Ü'wä nganyitsa'ü' nö itsa' nde jīī Nyi' ja le' nyä'ä kueya'ü' jīī Nyi', ja le' kaja itsa' kutukua ti'üü' jīī Nyi'. Nö ja Nyi' Jesús nguete ndyilyu Nyi' le' ngutyejnä Nyi' ndusä'ä Nyi' ndoyuu lo'o jñë Nyi'. ⁷ Nö ja kuenda ngiatyu'u ü' ndunyitsa'ü' jīī Nyi', ngiatö Nyi' le' nakuë Nyi' jīīü': Kuä'ä nö chu na ntsu'u ki'ya jīī, nga'nyiwä jīī nö kiee jīī kulo. ⁸ Le' nguete ndyilyu Nyi' tsalyia ka'a ndesä'ä Nyi' la'ti ndoyuu. ⁹ Nö ja ü' wä, tsalyia yunäü' nakuë Nyi' lee, tsaka tsakaü' ngutyejnäü' ndyijnä ü' yakua, vi chu tsaxiru' ngusu' ncha kulo. Vi loo Nyi' Jesús ngianötö Nyi' kui'yara Nyi' lo'o nö kunä'ä, nö ngianötö yakua, ¹⁰ ngiatö Nyi' le' nganyitsa' Nyi' jīī: Kunä'ä, ¿wa'a tyaü' nyi? ¿Nyitsa' tsakaü' na ngatukua ti'üü' jīī? ¹¹ Nö kunä'ä nakuë jīī Nyi': Nyi' tsakaü', Chii. Nyi' Jesús nakuë Nyi' jīī: Nyitsa' nää' na kutukua tīī jīī, kia le' nä'ä chatyu'u 'në ki'ya.

Nyi' Jesús laa Nyi' xii kuenda jīī nyatë tsëlayuu

8 ¹² Nyi' Jesús tsalyia ka'a ndyikui' Nyi' jīī nyatë, nakuë Nyi' jīīü': Nää' lää' xii jīī nyatë tsëlayuu nde; chu nyijiä lasä'ä jīī nää', kataka xii nö nda kuäxii jīī, vi na kua' tyä'ä xi' ngavi'. ¹³ Ü' fariseo nakuëü' jīī Nyi': Lakui' ndyikui' xitsa' lakui' ti: xitsa' ndyikui' yakua na ntsu'u kuenda. ¹⁴ Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi' itsa' jīīü' nakuë Nyi': Xitsä'ä nö ndyikui' nde ntsu'u kuenda, maxi lakui'tiyä' ndää' itsa' tso'o jīī lakui'tiyä'. Ja nää' ndyoti' xi' ngutu'ü lo'o wala tya tsä'; nö ja, kuä'ä na ndyoti'wä. ¹⁵ Kuä'ä ndyikui' tukuawä itso' nyatë laa nyä'ä ndiriwä. Nää' na tukui jīī ndyikui' tyukuä; ¹⁶ nö ja ti nää' 'në kueyä' itsa', nö itsa' 'në kueyä' ndyä'ä lo'o itsa' minyi, ja naxi'i kui'yariyä' 'në kueyä' itsa', ja Juti Nyi' ngatëjë jīīä' lo'o Nyi' 'në Nyi' jīī lo'o nää'.

¹⁷ Ndo lei jī'i kuä'ä ntsi'ya lonö taka tukua tyistyi u nyikuëü' tsaka itsa'ri, itsa' ndyikui'ü' nchu'u kuenda. ¹⁸ Vi lola la'a, nää' lää' tyistyi u jī'ia' jī'i itsa' tso'o jī'i lakui' tiyä', vi Nyi' Juti Nyi' ngatëjë jī'ia' laa tsaka ka'a tyistyi u jī'ia'. ¹⁹ Le' nganyitsa'ü' jī'i Nyi': 'Wa'a juti'? Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi' itsa' jī'iu' nakuë Nyi': Kuä'ä na ntsu'u ndowä' jī'i nää', nyitsa' jī'i Juti'; ti chu'u ndowä' jī'i nää', chu'u ndo ka'awä' jī'i Juti'. ²⁰ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jī'i nö itsa' nde tsalaja ndesu'u Nyi' nyi'laa, xi' ndukua xi' ndukuaü' jnë nö ndaü' jī'i Ndyiose. Nö ja na tukui ngatusu' jī'i Nyi', ja tya' vilya tyiya kueya' jī'i Nyi'.

Xi' tsa nää', kuä'ä na kaka tsawä

²¹ Nyi' Jesús ngiatyu'u ka'a Nyi' ndyikui' Nyi' jī'iu': Nää' nchä', vi kuä'ä tyanawä' jī'ia', nö ja kajawä' lo'o ki'ya jī'iwä. Xi' tsa nää', kuä'ä na kaka tsawä. ²² Ü' judiu nakuëü': 'A ndetarikie kujui jī'i, itsa' yakua ndyikui' na kaka tsana xi' tsaa'? ²³ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jī'iu': Kuä'ä lawä' jī'i tsëlayu tsu' kajnyä' nde', nö ja ti nää' lää' lakuä' xi' lakati, kuä'ä lawä' jī'i tsëlayuu nde, nö ja ti nää' naxi'i jī'i tsëlayuu nde lää'. ²⁴ Itsa' nde laa nakuë' jī'iwä' kajawä' lo'o ki'ya jī'iwä; ja ti na kieyarikiewä' jī'ia' Lakui' Lakä', kajawä' lo'o ki'ya jī'iwä. ²⁵ Le' nganyitsa'ü' jī'i Nyi' tiluvi': 'Tukui laa nö'ö? Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi' itsa' jī'iu' nakuë Nyi': Nää' lää' nö nyatë' nö nakuë' jī'iwä' tya' nga kulo. ²⁶ Ja tsu' nää', lee kienä'ä' itsa' taka kiku'i tyatyia' nö itsa' na tso'o 'newä. Nyi' ngatëjë jī'ia' tinö ndyikui' Nyi' itsa' minyi, vi nää' ndyikui' tsakua' itsa' laa ndunää' ndyikui' Nyi'. ²⁷ Nö ja ü'wä' na ngui'e kuëü' ti itsa' jī'i Juti Nyi' nchakui' Nyi'. ²⁸ Itsa' nde nakuë Nyi' jī'iu': Lonö kuä'ä kusokuäwä' jī'i Jnyi' leta Nyatë, chu'u ndowä' Lakui' Lää', vi nää' na tukui itsa' 'në' tsaxi kuenda lakui'riyä'; nää' ndyikui' tsakua' laa ngasu'u Juti jī'ia'. ²⁹ Ja Nyi' ngatëjë jī'ia' ntsu'u Nyi' lo'o nää'; Juti' na ndanö Nyi' jī'ia' tsakariyä', ja nää' tyatyia' kueya' nde'në laa tso'o ndi Nyi'. ³⁰ Lonö Nyi' Jesús nakuë Nyi' jī'i nö itsa' nde, lee kienä'äü' ngueyarikie jī'i Nyi'.

Ü' laa jnyi' Ndyiose lo'o ü' laa musu jī'i ki'ya

³¹ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jī'i ü' judiu ü' ngueyarikie jī'i Nyi': Ti kuä'ä lee työwä' lo'o itsa' jī'ia', le' tsajnyä'ä minyi ü' ndyä'ä lasä'ä jī'ia' lakawä' la'a; ³² chu'u ndowä' itsa' minyi, vi nö itsa'

minyi nde kula jī'iwā. ³³ Ū'wā nguisetē'ëü' itša' jī'i Nyi' nakuëü: Kuaa lakaya leta tya'a Abraham, vi na akua' ngaya musu jī'i tukuiru'; ¿Tulaa ndyikui' nö'ö loo kilyaya'? ³⁴ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jī'ü': Nö minyi ndyikui' jī'iwā, tyatyia ü' 'në ki'ya ja musu jī'i ki'ya laü'. ³⁵ Ja ti musu na tyatyia kueya' nchanö tonë'ë jī'i nyi' ndulo jnyä jī'i; nö ja ti jnyi' tyatyia kueya' nchanö lo'o leta tya'a vi tyatyia kueya' jī'i, jī'i. ³⁶ Itša' nde, ti Jnyi' Nyi' kulaa jī'iwā, kuä'ä le' tsajnyä'ä tsi'ya ngulawä la'a. ³⁷ Ta ndyoti'i leta tya'a Abraham lawä; nö ja ndiwä kujuiwä jī'ä' kuenda na jä'awä kukuäwä itša' jī'ä'. ³⁸ Nää' ndyikui'i laa ngasu'u Juti' jī'ä'; vi le' loo ka'a kuä'ä, nga'nëwä laa ta yunäwä jī'i Juti. ³⁹ Ū'wā nakuëü' jī'i Nyi': iJuti kuaa laa Abraham! Nö ja Nyi' Jesús nguisetē'ë Nyi' itša' jī'ü' nakuë Nyi': Ti le' tsajnyä'ä itša' minyi lawä jnyi' Abraham, nëwä laa nga'në nyi' vi' la'a. ⁴⁰ Nö ja maxi yaku'i jī'iwā itša' minyi nö Ndyiose ngasu'u Nyi' jī'ä', kuä'ä ndiwä kujuiwä jī'ä'. iTi Abraham na akua' nga'në nyi' loo! ⁴¹ Kuä'ä 'nëwä lakui' tsajnyä'ä laa 'në jutiwä. Le' ü'wä nakuëü' jī'i Nyi': iKuaa naxi'i jnyi' ki'yu kunä'ä kui'ya laya; tsakari Jutiya taka, Lakui' Ndyiose! ⁴² Nyi' Jesús nguisetē'ë Nyi' itša' jī'ü' nakuë Nyi': Ti le' tsajnyä'ä jī'i Ndyiose jutiwä, kuä'ä kiwä jī'i nää' la'a, ja nää' nyijiä jī'i Ndyiose vi nde ntsü'ü'. Na nyijiä xikuenda lakui' tiyä', ja tsu' Ndyiose ngatëjë Nyi' jī'ä'. ⁴³ ¿Lyakua na ndyika kie'e kuëwä itša' jī'i nää'? ja nyanë tyijiu' na ndyika kunawä itša' jī'ä'. ⁴⁴ Juti kuä'ä laa kuinyi'laja; vi jī'i lakui lawä, vi 'nëwä laa ndi. Na kuinyi'laja laa nö ndujui tya' nga kulo. Tyatyia laa ndyikui' laa itša' le'e, na akua' ndyikui' ti itša' minyi. Loo ndyikui' itša' le'e, ndyikui' jī'i laa lakui'ri; ja laa tsaka nö tsanguitya le'e vi lakui' laa juti itša' le'e. ⁴⁵ Nö ja kuenda nää' nyä'ä ndyikui'i itša' minyi, kuä'ä na ndeyarikiewä jī'ä'. ⁴⁶ ¿Tukui kuä'ä nde kaka kusu'uwä jī'i nää' ntsu'u tukuiru' ki'ya jī'ä'? Vi ti nchaku'i itša' minyi, ¿lyakua na ndeyarikiewä jī'ä'? ⁴⁷ Nö chu le' tsajnyä'ä jī'i Ndyiose laa, ndunä itša' jī'i Ndyiose; nö ja kuenda kuä'ä naxi'i jī'i Ndyiose lawä, na ndiwä kunäwä.

Nyi' Kristyu ta taka Nyi' tya' tsu' nanë' loo ngataka Abraham

⁴⁸ Le' ü' judiu nakuëü' jī'i Nyi': Jnyä'ä ya loo nakuë ya jī'i laa tsaka Samaritano lo'o ntsu'u tsaka kuinyi'laja jī'i. ⁴⁹ Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi' itsa' jī'iü' nakuë Nyi': Na ntsu'u nyitsa' tsaka kuinyi'laja jī'ia'. Nö itsa' 'në nde laa itsa' ndukuä' kuenda jī'i Juti'; nö ja, ti kuä'ä na ndukuawä kuenda jī'i nää'. ⁵⁰ Nää' na ndyanä itsa' 'në jlyuu ü' jī'ia'; taka chu ndyana Itsa'wa, vi Nyi' nde tinö 'në kueya' Nyi' itsa'. ⁵¹ Nö minyi ndyikui'i jī'iwä, tukui chu tukua kuenda jī'i itsa' jī'ia', na kaja. ⁵² Ü' judiu nguisetë'ëü' itsa' jī'i Nyi' nakuëü: Nyi' ti nö ta ngaminyi jī'i ya tsaka kuinyi'laja ntsu'u jī'i lakui'. Abraham lo'o tyatyia chu nga tu'wa Ndyiose ngujuiriü', vi nö'ö nakuë: "Nochu tukua kuenda jī'i itsa' jī'ia', na kaja." ⁵³ ¿A leri' ndu'u kulo nö'ö ti kuenda jī'i Jutiya Abraham? Ngujui ti nyi' vi', viü' nga tu'wa Ndyiose nguityayari ka'aü'. ¿Tukui laa ndekieyarikie jī'i lakui'ri? ⁵⁴ Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi' itsa' jī'iü' nakuë Nyi': Ti nää' 'në jlyuu jī'i Lakui'riyä', itsa' tso'o jī'ia' na waka la'a. Nö ja Juti' tinö 'në jlyuu Nyi' jī'ia', Lakui' Nyi' nakuë kuä'ä laa Ndyiose jī'iwä. ⁵⁵ Nö ja kuä'ä na ntsu'u ndowä jī'i Nyi'. Nää' tinö ntsu'u ndö' jī'i Nyi'; vi ti nyikuë' na ntsu'u ndö' jī'i Nyi', ja kakä' nö le'e tsa'minyi laa kuä'ä la'a. Nö ja itsa' minyi ntsu'u ndö' jī'i Nyi', vi ndukuä kuenda itsa' jī'i Nyi'. ⁵⁶ Abraham, nyi' ngutë'ë sa'në jī'i kuä'ä, lee tso'o nguirikie nyi' tsandaja' ngatarikieri nyi' nyä'ä nyi' lonö nyijjä nää' jī'i tsëlayu nde; vi nganä'ä nyi' jī'i, vi lee tso'o nguirikie nyi'. ⁵⁷ Ü' Judiu nakuëü' jī'i Nyi' Jesús: Vilya tyasukua nyitsa' tu'wa tyi yajä, ¿Vi nakuë ta nganä'ä jī'i Abraham? ⁵⁸ Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi' itsa' jī'iü' nakuë Nyi': Nö minyi ndyikui'i jī'iwä, nää' ta takä' tya' tsu' nanë' loo tya' ndi kala ti Abraham. ⁵⁹ Le' ü'wä nguityatyeya'ü' kiee nö ki'nyüü' jī'i Nyi'; nö ja Nyi' Jesús ngatokachi' ndo Nyi' le' ngutyikua Nyi' nyi'laa.

Nyi' Jesús ndaa Nyi' xindo tsaka ki'yu kuitye' tya' loo ngula

9 ¹Tsalaja ndetä'ä Nyi' Jesús, nganä'ä Nyi' jii' tsaka ki'yu kuitye' tya' ngula. ²Ü' nde'në tsä'ä jii' Nyi' nganyitsa'ü' jii' Nyi' nakuëü': Mastrusukuela, ¿Lyakua kuitye' nö ki'yu nde ngula? ¿Kuenda ki'ya jii' juti nyä'ä, o kuenda ki'ya jii' lakui'ri? ³Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi' itsa' jii'ü' nakuë Nyi': Nyitsa' naxi'i kuenda ki'ya jii' lakui'ri, nyitsa' naxi'i kuenda ki'ya jii' juti nyä'ä; ja tsu' lyaka jii' yunde kinyanë itsa' ndyika Ndyiose 'në Nyi'. ⁴Tsalaja tya' tyitsä, ndi 'në jii' nö jnyä jii' Nyi' ngatëjê jii'ä'; ja nä'ä kie' ketö tela, lonö nä'ä tukui ndyika 'në jnyä. ⁵Tsalaja ntsu'ü' jii' ndoyuu tsëlayuu nde, lää' xii jii' tsëlayuu nde. ⁶Laa ngutëjê nakuë Nyi' itsa' nde, Nyi' Jesús ngatu'u see' Nyi' ndoyuu, ngajnyä Nyi' tsaxi nana' lo'o see' Nyi' le' nguetä'ä Nyi' jii' ndo chu kuitye'ë. ⁷Le' nakuë Nyi' jii': Ya kichä'ä ndo xi' ntsi'ya tanke ityia xi' nää' Siloé (nö nyikuë ndi nö "Ngatëjê"). Chu kuitye' nde yaa vi ngiä'ä' ndo, vi loo nguisetë'ë ta nchaja ndo. ⁸Ü' taka kakua lo'o vi lo'ou' nganä'ä jii' tsu' nanë' ndyisä'ä ndunana jnë nganyitsa'ü' nakuëü': ¿A naxi'i nö nde nö ndyisä'ä ndunanä jnë? ⁹Tsaka ka'au' nakuëü': Lakui' yunde vi'. Tsaka ka'au' nakuëü': Naxi'i yunde vi', maxi tsatu'wa laa. Nö ja lakui' nakuë jii'ü': Lakui' nää'. ¹⁰Le' nganyitsa'ü' jii': ¿Vi tulaa nga ndyika chaja ndo ti nyii'? ¹¹Lakui' nakuë jii'ü': Nö ki'yu nää Jesús ngajnyä nana', nguetä'ä jii' ndö', le' nakuë jii'ä': "Ya xi' ntsi'ya tanke ityia xi' nää' Siloé, le' kuichä'ä ndö." yaa nää', vi loo kuichä'ä ndö', nga chaja ndö'. ¹²Le' nganyitsa'ü' jii': ¿Wa'a nö ki'yu ndyikui' xitsa'a'? Vi nakuë jii'ü': Na ndyoti'.

Ü' fariseo ndunyitsa' jnyä ki'yaü' jii' chu kuitye' chu nga kuityi jii'

¹³Tsä nö loo Nyi' Jesús ngajnyä Nyi' nana' lo'o nguitya xii ndo chu kuitye' tsä saoro nga. ¹⁴Itsa' yakua yalo'ou' jii' chu nga kuitye' sando ü' fariseo, ¹⁵vi ü'wä nganyitsa'ü' jii' tulaa tsi'ya nga ta ndyika nchaja ndo nyii'. Vi lakui' nakuë jii'ü': Ngajlyia nana' jii' ndö', le' nguichä'ä jii', vi tya' vi' ndyika nchaja ndö'. ¹⁶Tsatukua ü' fariseo nakuëü': Nö nga'në jii' nö itsa' nde na kaka nyijia jii' Ndyiose, ja na 'në jlyu tsä saoro. Nö ja taka

ka'aü' nakuëü': ¿Tula ndyika 'në itsa' tunö ti chu ntsu'u ki'ya jii' laa la'a'? Vi nguitya 'në tsu' jii' tya'aü' kuenda itsa'wa', ¹⁷ vi ngiatyu'u ka'aü' ndunyitsa'ü' jii' nochu nga kuitye' tsu' nane': Nya' ja nguitya xii ndo, ¿Tukui laa nö ki'yu nde nakuë tinö? Nguisetë'ë itsa' jiiü' nakuë: Laa nyä'ä ndi ti Nää' ja lakui' laa tu'wa Ndyiose. ¹⁸ Nö ja ü' judiu na ngjä'äü' kieyarikieü' kuitye' nga vi nö ja nyi nyä'ä ta nchaja ndo, vi nguixi'yaü' jii' juti nyä'ä, ¹⁹ vi le nganyitsa'ü' jiiü': ¿Yunde layu jnyi' ki'yuwä? ¿Le' tsajnyä'ä kuitye' ngayu tya' loo ngulayu? ¿Tula ndyika nchaja ndoyu ti nyi la'a? ²⁰ Juti nö ki'yu lo'o nyä'ä nakuëü': Ndyoti'ya yunde layu nguitsä ki'yu jii'ya, vi kuitye'yu tya' loo ngula yuu ; ²¹ nö ja na ndyoti'ya tulaa ndyika nchaja ndoyu ti nyi, nyitsa' na ndyoti'ya tukui ngata xii ndoyu. Kuinyitsa'wä jii' lakui'yu; Ja ta tii yu, lakui'yu kaka tayu itsa' minyi jii'wä. ²² Loo nakuë ü' Juti lo'o nyä'ä kuenda tutsëü' jiiü' ndu'u kulo jiiü' judiu, ja ü' judiu ta nga'ne minyiü' itsa' kuloü' jiiü' xi' nchotë'ëü' judiu 'në tsä'äü' lei maxi tukui chu kieyarikie jii' Nyi' Jesús nö lakui' Nyi' laa Nyi', Nyi' Mesia. ²³ Itsa' wa nakuë juti lo'o nya'a loo: Nganyitsa'wä jii'yu, ja ta tii yu. ²⁴ Ü' judiu nguixi'ya ka'aü' tsalyia ka'a jii' chu nga kuitye', le' nakuëü' jii': Nyikuë jii' ya itsa' minyi sando Ndyiose. Kuaa ndyoti'ya nö ki'yu vi' laa chu ntsu'u ki'ya jii'. ²⁵ Lakui' nakuë jiiü': Ti laa chu ntsu'u ki'ya jii', na ndyoti'. Laa nö ndyoti' ja nää' kuitye' nga, vi nyi nyä'ä ja ndyika nchaja ndö'. ²⁶ Ngiatyu'u ka'aü' ndunyitsa'ü' jii' tsalyia ka'a: ¿Tulaa nga'në jii'? ¿Tulaa nga'në le' ngataa xii ndo'? ²⁷ Le' nakuë jiiü': Ta nakuë' jii'wä laa nga'në jii'ä', nö ja na ndukuawä kuenda jii'ä'. ¿Lyakua ndiwä chatyu'ü tsalyia ka'a kietsä'ä jii'wä? ¿A lo'o ka'a kuä'ä ndiwä kakawä chu ndyä'ä lasä'ä jii'? ²⁸ Le' ngutanyaxë'ü' jii' nguitya yakui' tyukuäü' jii', le' nakuëü' jii': Nö'ö laka chu ndyä'ä lasä'ä jii' nö ki'yu nde; nö ja kuaa laya chu ndyä'ä lasä'ä jii' Moisé. ²⁹ Vi ndyoti'ya Ndyiose yakui' Nyi' jii' Moisé, nö ja ti jii' nö nde nyitsa' na ndyoti'ya wala tya ngutu'u. ³⁰ Nö ki'yu nakuë jiiü': ilee' xaa' ndyikui'wä! Kuä'ä na ndyoti'wä wala tya ngutu'u, nö ja ti jii' nää' ja ngataa xii ndö'. ³¹ Ndyoti' tsö'ö Ndyiose na ndusä'ä yakä Nyi' ti jiiü' ntsu'u ki'ya jii'; ndusä'ä yakä Nyi' tsakua' jii' ü' 'në jlyuu jii' Nyi' lo'o ü' 'në laa nakuërikie lakui' Nyi'. ³² Na akua' ta yunä jii' nyi tsaka nyatë taa xindo tsaka ki'yu kuitye' tya' ngula. ³³ Ti

naxi'i jii' Ndyiose nyijia' no' ki'yu nde, na kaka 'ne' tularu' la'a.
³⁴ Le' naku'eu' jii': No'ö, kienä'ä ki'ya ntsu'u jii' tya loo ngula,
 ¿Vi ndi ta tsä'ä jii' kuaa? Le' ngaloü' jii' ngatukuiü' jii' nanë'e xi'
 nchotë'ëü' judiu 'ne' tsä'äü' lei.

Ü' na ndyika chaja ndo itsa' jii' Ndyiose

³⁵ Nyi' Jesús yunä Nyi' ngaloü' jii' chu nga kuityë'; vi loo
 ngiaja Nyi' jii', nganyitsa' Nyi' jii': ¿Ndeya rikie no'ö jii' Jnyii'
 leta ki'yu? ³⁶ Le' nakuë jii' Nyi': Chii, kuetsa' jii'ä' tukui nyi' vi',
 ja le' kieyarikië' jii' nyi'. ³⁷ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii': Ta ndenä'ä
 jii' Nyi' nyi': Lakui' nää', Nyi' ndetaa itsa' lo'o. ³⁸ Le' no' ki'yu
 nguetö sutë' sando Nyi' Jesús, le' nakuë jii' Nyi': Ndeyarikië',
 Chii. ³⁹ Le' Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii': Nää' nyijia' jii' tsëlayuu
 nde ne' kueyä'ä itsa' minyi, ja le' ü' kuityë' chaja ndou', le'
 ü' nchaja ndo tsu' kakuityë'ü'. ⁴⁰ Tsatukua ü' fariseo ndetä'ä
 kakua yakua, lonö yunäü' jii' no' itsa' nde, nakuëü' jii': ¿A lo'o
 ka'a kuaa kuityë'ëya? ⁴¹ Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi' itsa' jii'ü':
 Ti lawä ü' kuityë', na nchanö ki'ya itsö'wä la'a. No' ja kuenda
 nakuëwä nchaja ndowä, nchanö ki'ya jii'iwä.

Nö pastyo lo'o urreu jī'i

10 ¹Le' Nyi' Jesús nakuë Nyi': "Nö minyi ndyikui' jī'iwä, nochu na nchatë tya tolo'o nyilo'o jī'i urreu, laa tsaka chu kuana lo'o tsaka chu jnyä'ä. ²Nö ja chu nchatë tya tolo'o laa lakui' tsajnyä'ä chu ndu'ya kuenda jī'i urreu. ³Jī'i nonde ndutu'uki tonë'ë chu ndu'ya kuenda tonë'ë nyilo'o jī'i urreu jī'i, vi nyi' pastyo ndyixi'ya nyi' jī'i kuenda tsaka nö urreu laa nää lo'o jlyanyī, vi ü' urreu nchu'u ndou' jī'i tyī'i; vi nduloo jī'iü' nyi'lo'o', ⁴vi loo ta nguityatyikua tyatyia, ndyä'ä tsu' ndo ü', vi ü' urreu nde ndyä'älasä'äü' jī'i kuenda nchu'u ndou' tyī'i. ⁵Nö ja ti jī'i nö na ntsu'u ndou' jī'i na ndyä'ä lasä'äü' jī'i, ja tsu' ndyu'u jnyäü' jī'i kuenda na nchu'u ndou' tyī'i." ⁶Nyi' Jesús nakuë Nyi' jī'i nö itsa' ndyika tsatu'wa nde jī'iü', nö ja ü'wä na ngui'e kuëü' laa nyikuë Nyi' jī'iü' ngui Nyi'.

Nyi' Jesús, laa Nyi' Pastyo tso'o

⁷Nyi' Jesús ngiatyu'u ka'a Nyi' ndyikui' Nyi' jī'iü': "Nö minyi ndyikui' jī'iwä: Nää' laa tonë'ë jī'iü' urreu. ⁸Tyatyia ü' ngjä kulo kuenda jī'i nää', ngaü' tsakaü' kuana lo'o ngaü' ü' jnyä'ä; nö ja ü' urreu na ngatukua kuenda jī'iü'. ⁹Nää' lää' tonë'ë: Nö chu chatë kuenda jī'i nää', kilyö' jī'i. Kaka tsalo laa ti tsaka nö urreu nchatë lo'o ndyikua vi ndyijī'i kii ndaku. ¹⁰"Nö kuana tsandaja' nyijiä 'në kuanati, nyijiä kujui lo'o kulyindoti; nö ja nää' nyijiä lyaka kataka kuäxii jī'iwä, lo'o lyaka na tukui kuliji jī'iwä. ¹¹Nää' lää' Nyi' Pastyo nö tso'o. Nyi' Pastyo tsanguitya tso'o ndaa kuä xii jī'i kuenda jī'iü' urreu; ¹²nöja chu 'në jnyä tsakua' kuenda itsa' nchasuri jī'i, loo nyä'ä nyijiä lobo ndutanö jī'i ü' urreu le' ndyu'u jnä kui'yari, ja naxi'i nyi' pastyo laa vi naxi'i jī'i jī'iü' urreu. Vi nö lobo ndyilya' jlyala jī'i ü' urreu le' ndusenëya jī'iü' tyatyia së'ë. ¹³Nö ki'yu ndyu'u jnä ja kuenda nchasuri jī'i ndu'ya kuenda jī'i ü' urreu, vi nyitsa' na nchajnyäti' laa ndyakä'ü'. ¹⁴Nää' lää' Nyi' pastyo tsanguitya tso'o. Loo ti Juti' ntsu'u ndo Nyi' jī'iä' vi nää' ntsu'u ndö' jī'i Juti', ¹⁵vi le' loo ka'a nää' ntsu'u ndö' jī'i urreu jī'iä' vi ü' urreu jī'iä' ntsu'u ndou' jī'iä'. Nää' ndä' jī'i nö kuäxii jī'iä' tsando ü' urreu. ¹⁶Vi taka ka'a xaa' urreu jī'iä' nö naxi'i jī'i nö nyilo'o nde laü'; vi ndi chaki'ya kä'ä jī'iü'. Ü'wä kusä'ä yakäu' jī'iä', le' tsalaxu'u

urreura chakaü', lo'o tsakara pastyo kataka jiiü'. ¹⁷ "Itsa' wa Juti' lee ndi Nyi' jiiä' ja nää' ndä' kuäxii jiiä' ja le' chukuä jii' tsalyia ka'a. ¹⁸ Na tukui ndulaa jii' kuäxii jiiä', ja tsu' nö nää' ndä' jii' lo'o xitsä'ä laa nakuërikië'. Taka itsa' kueya' jiiä' tä' jii' lo'o kisetë'e chukuä jii' tsalyia ka'a. Itsa' nde laa nö ngasä'ä jnyä Juti' jiiä'. ¹⁹ Lo yunäü' ü' judiu jii' nö itsa' nde, tsalyia ka'a nguitya 'në xaa' jii' tya'au'. ²⁰ Lee kienä'ä ü'wä nakuëü': ¿Lyakua ndukuawä kuenda jii'? kuinyi'laja ntsu'u jii' lo'oru' lokoo. ²¹ Nö ja tsatukua ka'au' nakuëü': Na tukui tichu ntsu'u tsaka kuinyi'laja jii' ndyika ndyikui' lee. ¿A ndyika tsaka kuinyi'laja nda xindo ü' kuityë'?

Ü' Judiu ndulo tsö'ü' jii' Nyi' Jesús

²² Kueya' ngiatá, vi nde'në jlyu'ü' ta'a tya Jerusalén ta'a loo ndyarikieü' loo nga lakati nö laa. ²³ Nyi' Jesús ntsu'u Nyi' tolaa, vi ndetä'ä Nyi' tokorredó xi' ndyikui'ü' jii' Salomón. ²⁴ Le' ü' judiu ngatukua lo'ou' jii' Nyi' le' nganyitsa'ü' jii' Nyi': ¿Lakua tyempu ndi kietaya le kietsa' jii'ya nö itsa' minyi tsi'ya? Tinö le' tsajnyä'ä nö'ö laka Nyi' Mesia, kuetsa' jii'ya nyiiri. ²⁵ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jiiü': Ta nguetsä'ä jii'wä, vi na ndeyarikiewä jiiä'. Tyatyia kosa nö 'në lo'o itsa' kueya' jii' Juti', nowä tinö ndesu'u tii tsajnyä'ä tukui lää; ²⁶ nö ja kuä'ä na ndeyarikiewä, ja naxi'i urreu jiiä' lakawä. ²⁷ Urreu jiiä' nchu'u ndou' jii' tyi'i, vi nää' ntsu'u ndö jiiü' vi ü'wä ndyä'ä lasä'äü' jiiä'. ²⁸ Nää' ndä' nö lu'u na akua' ndya jiiü', vi na akua' kilyindoü', nyitsa' nä'ä tukui kulaa jiiü' jiiä'. ²⁹ Ja Nyi' Juti' Nyi' ngataa jii' Nyi' vi tino leri' ndu'u kulo Nyi' ti jii' tyatyia tukui taka, vi na tukui ndyika kula jii' Nyi'. ³⁰ Juti' lo'o nää' tsatu'walariya. ³¹ Ü' judiu ngatyeya ü' kiee tsalyia ka'a nö ki'nyiiü' jii' Nyi', ³² nö ja Nyi' Jesús nakuë Nyi' jiiü': Lo'o xilee jii' Juti' ta nga'në lee kienä'ä itsa' tso'o sando kuä'ä; ¿Tukui itsa' nö nga'në vi' ki'nyiwä kiee jiiä'? ³³ Ü' judiu nguisetë'ëü' itsa' jii' Nyi' nakuëü': Na ki'nyi kiee ya jii' kuenda nö itsa' tso'o nga'në, ja tsu' kuenda lo'o xitsa' ndyikui' tsanguitya tyukuä ndyikui' itsö' Ndyiose. Nö'ö laa tsaka ki'yuri, nö ja nde'në jii' Ndyiose jii' lakui'ti. ³⁴ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jiiü': Ndo lei jii' kuä'ä ntsi'ya: "Nää' nakuë nö kuä'ä lawä ndyiose." ³⁵ Ndyoti'na nö laa nakuë ndo kityi jii' Ndyiose, na kaka kiekutsä'ä laa ntsi'ya; vi Ndyiose ngalonä

Nyi' ndyiose jii'ü' ngatëjê Nyi' itša' jii' Nyi. ³⁶ Vi ti Ndyiose ngasä'ä tsuu Nyi' jii' nää' le' ngatëjê Nyi' jii'ä' ndoyuu tsëlayuu, çTulaa ndyika ndyikui' kuä'ä jii'ä' nchakui' tyukuä itsö' Ndyiose kuenda nakuë' lää' Jnyi' Ndyiose'? ³⁷ Ti nää' na ndenë laa 'në Juti', na kieyarikiewä jii' nää'. ³⁸ Nö ja ti 'në jii', maxi na ngueyarikiewä jii' nää', kueyarikiewä maxi jii' nö tyiatya laa 'në, ja le' chu'undowä lo'o kieyarikiewä nö Nyi' Juti' taka Nyi' lö'ö vi nää' takä jii' Juti'. ³⁹ Tsalyia ka'a nguiü' kutusu' jlyalaü' jii' Nyi', nö ja Nyi' Jesús ngula Nyi' jii'ü'. ⁴⁰ Ngusetë'ë Nyi' Jesús tsalyia ka'a laa tsatsu' Jordán, vi ngianö Nyi' yakua, xi' ngiu'u Juua Bautista nga'në tyotyia nga. ⁴¹ Lee kienä'ä nyatë yaü' yanä'äü' jii' Nyi', le' nakuëü': Le' tsajnyä'ä minyi, maxi Juua Bautista na nga'në nyi' tsaka kueya' itša' tunö, tyatyia laa nakuë itsö' nö ki'yu nde le' tsajnyä'ä minyi. ⁴² Vi lee kienä'ä ü' ngueyarikieü' jii' Nyi' Jesús yakua.

Ngujui Lázaro

11 ¹ Ngataka tsaka ki'yu nö ngakitsa nganää Lázaro, ngula tya Betania, kitsë jī'i María lo'o tya'a Marta . ² Na María nde, laa tya'a Lázaro, nö ngasukua nö tyixi ndyilyia jī'ii' jī'i kiya' Nyi' Chii le' nga'në vityi jī'i lo'o kitsä' ikie'. ³ Vi lola, tyukua tya'a ngatëjëü' itsa' jī'i Nyi' Jesús nakuëü' lande: Chii, migu nö lee ndi vi' nchakitsa. ⁴ Lonö yunä Nyi' Jesús jī'i nö itsa' nde, nakuë Nyi': Na kujui tinö kitsa nde jī'i migü' Lázaro, Ja tsu' nö 'në kinyänë nö itsa' tsanguitya jlyuu 'në Ndyiose, vi lo'o ka'a itsa' tsanguitya jlyuu jī'i Jnyi' Ndyiose. ⁵ Nyi' Jesús laa Nyi' migu nö lee ndi jī'i Marta lo'o jī'i tya'a María lo'o ka'a jī'i Lázaro, ⁶ loo nö nakuëü' jī'i Nyi' Lázaro nchakitsa tya' ngianöru' Nyi' tukua tsä xi' ngiu'u Nyi' vi'. ⁷ Laa ngutëjë nakuë Nyi' jī'ii' nde'në tsä'ä jī'i: Kiä'äwä tsä tsalyia ka'a tya Judea. ⁸ Ü' nde'në tsä'ä jī'i Nyi' nakuëü' jī'i Nyi': Mastrusukuela, na sa'në tsi'ya ü' judiu taka kia'a kieku nguiü' kujuiü' jī'i lo'o kiee, ¿Vi tsalyia ka'a ndi tsa tya yakua? ⁹ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jī'ii': ¿A naxi'i tyi'tukua ora taka jī'i tsä? Nö chu ndetä'ä tyitsä, na ndetukua kiee kiya, ja nchaja ndö xii nö taka jī'i tsëlayuu nde; ¹⁰ nö ja chu ndetä'ä tela, ndetukua kiee jī'i kiya', ja ndeliji xii jī'i. ¹¹ La ngutëjë tya' nakuë ka'a Nyi': Miguna Lázaro ta ndyatëyu, nö ja chasetü'ü' jī'iyu. ¹² Ü' nde'në tsä'ä jī'i Nyi' nakuëü' jī'i Nyi': Chii, ti ndyatëriyu, nowä ndaa kueya' tya' chatso'oyu. ¹³ Nö ja laa nyikuë Nyi' Jesús jī'ii' ngui Nyi' ja Lázaro ta ngujui, tsalaja ü' nde'në tsä'ä jī'i Nyi' nguiü' ti Nyi' Jesús nchakui' Nyi' jī'ii' nö itsa' ndyatë lo'o kiala lori. ¹⁴ Itsa' vi' laa Nyi' Jesús nakuë Nyi' jī'ii' tiri: ta ngujui ti Lázaro. ¹⁵ Vi lee tso'o ndiyä' kuenda na ngiu'ü' yakua, ja loo le' le'ru' tso'o kuenda jī'i kuä'ä, ja loo le' kuä'ä le' tsajnyä'ä tsi'ya kieyarikiewä. Nö ja kiä'äwä tsanä'ä jī'iyu. ¹⁶ Le' Tomás, chu ndyikui' ka'au' jī'i Kuachi, nakuë jī'i tsatukua ka'au' nde'në tsä'ä jī'i Nyi': Lo'o ka'a nää tsä, ja le' kajä lo'o Nyi'.

Nyi' Jesús 'ne Nyi' jī'i nyatë' chalu'uü'

¹⁷ Loo ngutyia Nyi' Jesús, nguati' Nyi' ta nga jakua tsä ngachi' Lázaro. ¹⁸ Betania ntsi'ya kakuari lo'o kitsë Jerusalén, tsa tsuna milyi metru ta tyijiu'; ¹⁹ vi lee kienä'ä ü' judiu yanä'äu' jī'i

Marta lo'o jī'i María, yaü' yakui' tso'ouü' jī'üü' kuenda itsa' tyitsë ndetakä'ü' ngujui tya'au'. ²⁰ Tsalyia nguati' Marta ndetyia Nyi' Jesús, ngutyikua ngia'në chaa jī'i Nyi'; nö ja María ngianö tonë'ë. ²¹ Marta nakuë jī'i Nyi' Jesús: Chii, ti tu ngiu'u nde, na ngujui tyä'a la'a. ²² Nö ja maxi nyi' nää' ndyoti'i Ndyiose taa Nyi' tyatyia nö kunana jī'i Nyi'. ²³ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jī'i: Chalu'u ti tya'a. ²⁴ Marta nakuë jī'i Nyi': Le' tsajnyä'ä, ta ndyoti'i Chii, chalu'u lonö chalu'u ü' ta ngujui, lonö tsanguityara tsä. ²⁵ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jī'i: Nää' lää' Nyi' ndyi'nyī' lu'u lo'o nää' lää' kuäxii. Nochu kieyarikie jī'i nää', chalu'u laa tyëjë kaja; ²⁶ vi tyatyia chu tya' lu'u nyi' vi ti ndeyarikie jī'i nää', nä'a akua' kaja. ¿Ndeyarikie jī'i nö itsa' nde? ²⁷ Nö kunä'ä nakuë jī'i Nyi': Ndeyarikië' nyi' Chii, nää' ndeyarikie' yukui' laa Nyi' Mesia, Jnyi' Ndyiose, Nyi' ndi nyijjä jī'i tsëlayuu.

Nyi' Jesús ngayuna Nyi' tokuaa jī'i Lázaro

²⁸ Laa ngutëjë nakuë Nyi' itsa' nde, Marta yaa nguixi'ya jī'i tya'a María, le' nakuë jī'i seri: Nyi' Mastrusukuela ngutyiä Nyi' nde vi tsa'a nakuë Nyi'. ²⁹ Vi tsalyia yunä itsa' nde, María ngiatasä'ä le' yaa yanä'ä jī'i Nyi' Jesús. ³⁰ Nyi' Jesús tya' vilya chatë Nyi' jī'i nö kitsë; tya' ndöri Nyi' laa xi' ngia'në chaa Marta jī'i Nyi'. ³¹ Vi loo nganä'äü' ngiatasä'ä María lo'o ngutyikua jlyia tsa'minyi, ü' judiu ntsu'u lo'o tonë'ë jī'i, ü' yakui' tso'ouü' jī'i kuenda itsa' tyitsë ndendakä' ngujui tya'a, nchalasä'äü' jī'i ja nguiü' ti tya tokua ncha nchayunä. ³² Loo ngutyia María xi' ndö Nyi' Jesús, nguetö sutë' xi' ndö kiya' Nyi', le' nakuë: Chii, ti tu ngiu'u nde, tya' na ngujui tyä'a la'a. ³³ Nyi' Jesús, loo nganä'ä Nyi' nchunä María vi lo'o ka'au' judiu nyijjä lo'o Maria nchunäü', lee le' tyitsë ngui tyikie Nyi', ³⁴ Le' nganyitsa' Nyi' jī'üü': ¿Wala ngachi'wä jī'iyu? Nakuëü' Jī'i Nyi': Kuä nyä'ä jī'i, Chii. ³⁵ Le' Nyi' Jesús ngayunä Nyi'. ³⁶ Le' ü' judiu nakuëü': ikuinyä'äwä leta ndi Nyi' jī'i migu Nyi' nga! ³⁷ Nö ja tsatukua ka'au' nakuëü': Nyi' nde ngataa Nyi' xii ndo chu kuityë', ¿A na nga 'në Nyi' tularu' le' Lázaro na ngujui?

Nyi' Jesús ngui'nyī' lu'u Nyi' jī'i Lázaro

³⁸ Nyi' Jesús, tsalyia ka'a lee tyitsë ngui tyikie Nyi', nga'në kakua Nyi' tokua. Vi tsaka kietu xii' yuu yunajnyä xi'

ndyikachi'ü', vi tokietu ngiakü' lo'o tsaka kiee. ³⁹ Nyi' Jesús nakuë Nyi': Ngalotsu'wä jii' nö kiee. Marta, tya'a chu ngujui, nakuë jii' Nyi': Chii, ta tyukuä lya'a, ja ta nga jakua tsä ngujuiyu. ⁴⁰ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii': ¿A naxi'i ta nakuë jii', ti kieyarikie, nyä'ä itsa' tsanguitya jlyuu 'në Ndyiose? ⁴¹ Ngalotsu'ü' jii' nö kiee', vi Nyi' Jesús, nguisenä'ä Nyi' tyakuä, le' nakuë Nyi': Juti nää', ndyä' nyi'i jny' jii' ja ta yunä jii'ä'. ⁴² Nää' ndyoti' tyatyia kueya' ndunä jii'ä', nö ja ndyikui' lee lyaka kunä tyatyia nyatë ntsu'u nde, ja le' kieyarikieü' yukui' ngatëjë jii'ä'. ⁴³ Laa ngutëjë nakuë Nyi' itsa' nde, yakui' Nyi' lee tsajnyä'ä: iLázaro, kutyikua yakua! ⁴⁴ Vi chu ta ngujui ngutyikuayu, yaa' lo'o kiya' ngiakä' lo'o jö tanë' vi ndoo lasë tanë' ngatë. Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii'ü': Ngasati'wä jii'yu le' kuityawä chaayu.

Ü' ndyikui' jnyä jii' ü' judiu ngajnyi xitsa' ü' kujuiü' jii' Nyi' Jesús

⁴⁵ Kuenda itsa' nde lee kienä'ä ü' judiu ngueyarikieü' jii' Nyi' Jesús, ü' yaa lo'o María vi nganä'äü' laa nga'në Nyi' Jesús. ⁴⁶ Nö ja tsatukuaü' yaü' yanä'äü' jii'ü' fariseo, vi nguetsa'ü' laa nga'në Nyi' Jesús. ⁴⁷ Le' ü' fariseo lo'o ü' ndyikui' jnyä jii' suti yakui'ü' jnyä kaka Junta nö tsanguitya ndu'u kulö, le' nakuëü': ¿Tulara ntsi'ya 'në na? Nö ki'yu nde nde'në lee kienä'ä kueya' itsa' tuno. ⁴⁸ Ti taana nde'në lori, tyatyiaü' kieyarikieü' jii', vi ü' sandaru romano nyijiäü' kulyindoü' tolaa jii'ina lo'o jii' kitsë jlyu jii'ä'. ⁴⁹ Le' tsaka tya'a laa ü'wa, nyi' nää Caifás, nö laa ndu'u kulo jii' suti yäjä yakua, nakuë jii'ü': Na tukui ndyoti' ti kuä'ä, ⁵⁰ nyitsa' na ndawä kuenda nö leri' tso'o kuenda jii' kuä'ä kaja tsakari ki'yu kuenda jii' kitsë, vi naxi'i ti tyatyia nyatë kitsë jlyu kilyindo. ⁵¹ Nö ja Caifás na nakuë itsa'a nde xi' kuenda lakui'ri, ja tsu' kuenda lakui' laa suti ndu'u kulo yäjä yakua, yakui' kuë nö Nyi' Jesús kaja Nyi' kuenda jii' kitsë jlyu jii'ü' judiu; ⁵² vi naxi'i ti tsakua' tsando nö kitsë jlyu nderi, ja lo'o kuenda kisotë'ë Nyi' jii' Jny' Ndyiose nö ngianë yaa. ⁵³ Itsa'wa tya' tsä yakua ü' ndyikui' jnyä jii' ü' judiu ngajnyi xitsa' ü' kujuiü' jii' Nyi' Jesús. ⁵⁴ Itsa' nde laa, Nyi' Jesús nä'ä ndyä'ä Nyi' lori lajäü' judiu, ja tsu' ngutu'u Nyi' yakua le' ncha Nyi' tya kakua ndoyu vityi, tsaka kitsë xi' nää Efraín. Yakua ngianö Nyi' lo'o

chu nde'ně tsä'ä jī'i Nyi'. ⁵⁵Ta ndekichara nö ta'a paskua jī'i ü' judiu, vi lee kienä'ä nyatē ngutu'u kitsē nchaü' tya kitsē Jerusalén ncha'ně jlyüü' jī'i nö itsa' laa ntsu'u 'nēü' nduviü' jī'iü' tsu' nanē' nö ta'a paskua. ⁵⁶Vi ndetyanaü' jī'i Nyi' Jesús, vi ndunyitsa' jī'i tya'aü' nyi'laa: ¿Lya nyä'ä ndiwä? ¿A nyijiä Nyi' jī'i nö ta'a o na nyijiä Nyi'? ⁵⁷Ü' fariseo lo'ou' ndyikui' jnyä jī'iü' suti ta ngasä'ä jnyäü', ti taka tukui chu ndyoti' wala ntsu'u Nyi' Jesús, kietsa' telu'ri la'a, ja le' kaka tsatusu'ü' jī'i Nyi'.

Tsaka kunä'ä ngasukua nö tyixi jī'i Nyi' Jesús

12 ¹ Sukua tsä tsu'u nanë' nö ta'a Paskua, Nyi' Jesús ncha Nyi' tya Betania, xi' taka Lázaro, jī'i chu ngui'nyi lu'u Nyi' vi'. ² Yakua ngajnyäü' xi' yaku xëü' kuenda nga'në jlyüü' jī'i Nyi' Jesús; Marta ngatë'ë xi' nchakuü', vi Lázaro laa tsaka chu ndukua ndo mesa nchaku xë lo'o Nyi'. ³ Le' María yaki'ya xiya' na tyiya tsa jlyawe lyitru nö tyixi jī'i kiee nää nardo kiee lyukui'ri, vi lee kienä'ä ntsä'ä, le' ngasukua jī'i kiya' Nyi' Jesús; le' nga'në vityi jī'i lo'o kitsä' ikie. Vi tsalaa nanë'ë ngioyu'u tyi'i nö tyixi tsajnyä'ä. ⁴ Le' Judas Iscariote, tsaka chu nde'në tsä'ä jī'i Nyi', nö tya jī'i Nyi' kuenda yaa' tya'a kusü Nyi', nakuë: ⁵ ¿Lyakua na nga kiya' nö tyixi nde, le' tyotyukuä jī'i chu ti'i, ja nonde ntsu'u ndo ti tsuna siendu tsäri 'nëü' jnyä? ⁶ Nö ja Juda na nakuë jī'i nö itsa' nde kuenda le' tsajnyä'ä ndetarikie jī'i ü' ti'i, ja tsu' kuenda kuanä laa, vi kuenda lakui' ntsu'u kuenda yaa' jī'i nö kuëjë jnë nyä'ä, nduwana jī'i nö ndutukuaü' nanë' kuëjë'. ⁷ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jī'i: Lyaka jī'i chu', ja chu' nde nguichä chu' jī'i nö tyixi kuenda kusukua chu' jī'i yu nguti jī'ia' tsä nö kiachi'i. ⁸ Ü' ti'i talaa chu'uü' lajawä tyatyia kueya', nö ja ti nää' na tyatyia kueya' chu'ü lo'owä.

Ndyanaü' itsa' laa 'nëü' le' kujuiü' jī'i Lázaro

⁹ Lee kienä'ä ü' judiu nguati'ü' ntsu'u Nyi' Jesús tya Betania, vi yaü' tya vi', naxi'i ti tsakua' tsanä'äü' jī'i Nyi' Jesús, ja lo'o jī'i Lázaro nchanä'äü', jī'i nöchu ngui'nyi lu'u Nyi' Jesús vi'. ¹⁰ Le' ü' ndyikui' jnyä jī'iü' suti ta ngajnyi xitsä'ü' kujuiü' jī'i Lázaro ka'a, ¹¹ Ja xi kuenda yuwa laa lee kienä'ä ü' judiu ndelo xaaü' jī'iü' le' ndekieyarikieü' jī'i Nyi' Jesús.

Nyi' Jesús ngiatë Nyi' Jerusalén

¹² Lee kienä'ä nyatë yaü' tya Jerusalén jī'i nö ta'a Paskua. Laa tsaka tsä, nguati'ü' Nyi' Jesús tyiyä Nyi' yakua. ¹³ Le' ngaxu'uü' ndo kixë' le' ngutyikuaü' ngia'në chaü' jī'i Nyi', ndyixi'yaü' nakuëü': iKuilyo jī'i ya nyi, ndunanaya jī'i! iNdyiose, kuitya itsa' tso'o Jī'i Nyi nyijiä lo'o jlyanyi Nyi' Chii, Rei jī'i Israel! ¹⁴ Nyi' Jesús ngiaja Nyi' tsaka urru le' ngiotyikua Nyi' jī'i, laa ntsi'ya ndo Kityi jī'i Ndyiose: ¹⁵ Na kutsëwä, nyatë

jii' Jerusalén; kuinyä'äwä, nyi' Rei jii'iwä nyijia ndyikua jii' tsaka urru kuenë." ¹⁶ Ü' nde'në tsä'ä jii' Nyi' na ngui'e kuëü' jii' nö itsa' nde ti kueya yakua; nö ja laa ngutëjë, loo Nyi' Jesús ngiukuä Nyi' itsa' tsanguitya tso'o, nguityarikieü' nö tyatyia laa nga'nëü' jii' Nyi' ntsi'ya ndo Kityi jii' Ndyiose vi itsa' jii' lakui' Nyi' nchakui'. ¹⁷ Ü' nyatë nö ngiu'u lo'o Nyi' Jesús loo nguixi'ya Nyi' jii' Lázaro tokuaa lo'o ngui'nyi lu'u Nyi' jii', tsaka ndeletsariü' laa nganä'äü'. ¹⁸ Itsa' wa, kienä'ä nyatë nguitya tyikuaü' ngia'ne chaü' jii' Nyi' Jesús xi' nyijia Nyi', ja ta yunäü' itsa' kueya' tunö laa nga'në Nyi'. ¹⁹ Nö ja ü' fariseo nde nakuë jii' tya'au': Ta nchaja ndowä nyi' nä'ä kaka tula 'në na. Kuinyä'äwä, ityatyia nyatë nchaü' lo'o Nyi'!

Tsatukua nyatë griego ndyanäü' jii' Nyi' Jesús

²⁰ Tsatukua nyatë griego ngiu'uü' laja nyatë nö ü' yaa yaa 'në jlyuu ta'a Paskua. ²¹ Ü' nde nga'në kakuaü' jii' Lyupe, chu ngutu'u tya kitsë Betsaida, tsaka kitsë jii' Galilea, le' nga'në jnyä ki'yaü' jii': Chii, ndiya nyä'äya jii' Nyi' Jesús. ²² Lyupe ya nguetsa' jii' Ndre, vi tyukuaü' yaü' yaletsa'ü' jii' Nyi' Jesús. ²³ Le' Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii'ü': Ta nguicha kueya' nö Jnyii' leta ki'yu chukuä Nyi' itsa' tsanguitya tso'o. ²⁴ Nö minyi ndyikui' jii'iwä, ti nö nguti jnyi trigu kieyu'u ndoyuu vi na kaja, nchanö kui'yari ndoyu vi na tukui nda; nö ja ti kaja, lee kienä'ä nchi'yu nda. ²⁵ Nochu ndi kuäxii jii', ja tsu' kilyindo jii'; nö ja nochu na nchajnyati' jii' kuäxii jii' tsaxiru' ndoyu tsëlayuu nde, kataka itsa' lu'u nö na ndya jii'. ²⁶ Ti taka tukui chu ndi 'në kaka la ndulo jnya nää', nyijia lasä'ä jii'ä' la'a; ja chu 'në kaka la ndulo jnya nää' ndi chu'u xi' chu'u nää'. Ti taka tukui chu 'në kaka la ndulo jnya nää', Juti' ta Nyi' itsa' tso'o jii'.

Nyi' Jesús ndyikui' kuë Nyi' kaja Nyi'

²⁷ "Lee tyitsë ndi tyikië nyi' lo'o itsa' nduwerikie! ¿Nö ja tulaa nyikuë'? ¿A nyikuërü': Juti', kuilyo jii'ä' jii' nö kueya' nyi? iNö ja itsa' nde laa nyijia' ndoyu tsëlayu nde! ²⁸ Juti', nganë jlyuu jii' jlyanyi." Le' ngenë tsaka tyi'i lakuä, nö nakuë: Ta nganë jlyuu jii', nö ja 'në jlyuu jii' tsalyia ka'a." ²⁹ Lonö yunaü' jii' nö tyi'i, tsatukua ü' ntsu'u yakua, nakuëü' kuityi'yu yakui'; nö ja tsatukua ka'au' nga'në minyiü' nakuëü': Tsaka xikä jii' Ndyiose

yakui'. ³⁰ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jiiü': Naxi'i kuenda nö tso'o jii nää' laa ngenë nö tyi'i nde, ja tsu' kuenda nö tso'o jii kuää' laa. ³¹ Ta ngutyia kueya' jii tselayuu nde ka kueya' itsa' jii, vi tya' nyi Ndyose kulo Nyi' jii nö ndyikui' jnyä jii tselayuu nde. ³² Nö ja loo kutotsäu' jii nää' xii' krusi, 'në jiiü' tyatyiaü' kieyarikieü' jii nää'. ³³ Lo'o nö nde ndeta Nyi' kie'e kuëü' lyala laa kaja Nyi'. ³⁴ Vi nyatë ngusetë'ëü' itsa' jii Nyi' nakuëü': Laa ndye'e kuëya ndo kityi jii Ndyiose, Nyi' Mesia kalu'u Nyi' tyatyia kueya'. ¿Tula ndyika ndyikui' nö'ö, nö Jnyi' leta ki'yu ndi kutotsäu' jii xii' krusi? ¿Tukui laa nö Jnyi' leta ki'yu? ³⁵ Nyi' Jesús nakuë' Nyi' jiiü': Tya' chu'u nö xii lajawä, nö ja tsaxi tyempura. Kutä'äwä tsalaja taka nö xii nde jiiwä, ja le' na kutakü' nö ngavi' jiiwä; ja chu ndyää'ä xi' ngavi', na ndyoti' wala tya tsa. ³⁶ Kueyarikiewä jii nö xii tsalaja tya' taka jiiwä, ja le' na tyu'u tsu'wä jii nö xii. Laa ngutëjë nakuë Nyi' jii nö itsa' nde, Nyi' Jesús ncha Nyi' le' ngato kachi' ndoo Nyi' jiiü'.

Lyakua ü' judiu na ngueyarikieü' jii Nyi' Jesús

³⁷ Maxi Nyi' Jesús nga'në Nyi' le kienä'ä kueya' itsa' tunö sando ü'wä, na ngueyarikieü' jii Nyi'; ³⁸ ja ngui tyu'u sukua laa ngasä'ä nyi' nga tu'wa Ndyiose Isaia: "Chii, ¿Tukui ta ngueyarikie jii nö itsa' yakui' kuë na? ¿Tukui jii ta ngataa Nyi' Chii chu'u ndo jii xilee Nyi'?" ³⁹ Itsa' nde la na ndyika kieyarikieü', ja tya ngasä'ä ka'a nyi' nga Isaia: ⁴⁰ "Ndyiose nga'në kuityë' Nyi' jiiü' lo'o nga'në tyikielarikie Nyi' jiiü', ja le' na kaka nyä'äü' lo'o nyitsa' na kaka kie'e kuëü'; ja le' na kisetë'ëü' jii nää', le' nää' na 'në kuityi jiiü'. ⁴¹ Isaia nakuë jii nö itsa' nde ja ta nganä'ä itsa' tsanguitya tso'o jii Nyi' Jesús, vi ndyikui' xitsa' Nyi'. ⁴² Vi maxi loo, lee kienä'ä ü' judiu ngueyarikieü' jii Nyi' Jesús, asta tsatukua ü' lee ndu'u kulo jiiü' judiu. Nö ja na ndyikui' kuëü' loo tsando nyatë kuenda tutsëü' jiiü' fariseo, ja loo le' na kulo jiiü' nanë'ë xi' nchotë'ë ü' judiu nchu'uü' tsä'ä jiiü'. ⁴³ Ja ü'wä leri' nguiü' chanö tso'ou' lo'o nyatëri ti kuenda tukuaü' kuenda jii Ndyiose.

**Itsa' jii' Nyi' Jesús Iyi'ya itsa'
kutukua ti'i o itsa' kilyo jii' nyatë**

⁴⁴ Nyi' Jesús nakuë Nyi' lee tsajnyä'ä: "Chu ndeyarikie jii' nää', naxi'i tsakua' jii' nää'ri ndeyarikie, ja lo'o ka'a jii' Juti ndeyarikie, Nyi' ngatëjë jii'ä'. ⁴⁵ Vi nö chu nyä'ä jii' nää', nyä'ä ka'a jii' Nyi' ngatëjë jii' nää'. ⁴⁶ Nää', lää nö Xii, nyijiä ndoyu tsëlayuu, ja lyaka ü' ndeyarikie jii' nää' na chanöü' xi' ngavi'. ⁴⁷ Nö ja chu ndunä jii' nö itsa' nö ndyikui'i vi na ndusä'ä yakä jii', naxi'i ti nää' laa nö ndutukua ti'i jii'; ja nää' nyijiä kilyö' jii' nyatë' taka ndoyu tsëlayuu nde, vi naxi'i ti nyijiä tukua ti'i jii'ü'. ⁴⁸ Nö chu kilee' jii' nää' lo'o na tukua kuenda jii' itsa' ndyikui'i, ta taka nö kutukua ti'i jii': nö itsa' nö yakui' nää' kutukua ti'i jii' laa loo tsanguityara tsä. ⁴⁹ Ja nää' na ndyikui'i xikuendariyä'; Juti', Nyi' ngatëjë jii'ä', ta ngasä'ä jnyä Nyi' jii'ä' laa nyikuë lo'o laa kusu'ü'. ⁵⁰ Vi ndyoti'i nö itsa' ndusä'ä jnyä Juti' laa itsa' nö kuenda jii' nö lu'u na ndya. Itsa'wa, nää' ndyikui'i chukui laa ngasä'ä jnyä Juti' jii'ä' nyikuë'."

Nyi' Jesús ndyichä'ä Nyi' kiya' ü' nde'në tsä'ä jii' Nyi'

13 ¹Tsu' nanë' nö ta'a Paskua, vi Nyi' Jesús ndyoti' Nyi' ta nguicha kueya' kutanö Nyi' jii' tsëlayuu nde le' chayuu Nyi' lo'o Juti Nyi'. Lakui' Nyi' tyatyia kueya' lee ngui Nyi' jii'ü' jii' Nyi', ü' ntsu'u ndoyuu tsëlayuu, vi ngui Nyi' jii'ü' tsalo tsandyara. ²⁻⁴Na kuinyi'laja ta ngiatë jii' tyikie Juda, jnyi' ki'yu Ximö Iscariote, nö itsa' ngajnyärikie tya jii' Nyi' Jesús kuenda yaa' tya'a kusü Nyi'. Nyi' Jesús ndyoti' Nyi' jii' Ndyiose ngutu'u Nyi', lo'o nö kisetë'ë ka'a Nyi' xi' ndukua Ndyiose tsalyia ka'a, vi nö Juti Nyi' ngataa tyatyia itsa' xilee ndyika jii' Nyi'; vi lola, tsalaja ndukuaü' nchaku xëëü', ngiatasä'ä Nyi' yakua, ngaloo Nyi' tanë' ndyeyane Nyi' le' ngaxikä' Nyi' tsaka tanë' nö 'në vityü' jii'ü' jii' xii' Nyi'. ⁵Le' ngatukua Nyi' ityia nanë' tsaka sukua' xi' nchu'u ityia, le' ngutyenä Nyi' ndyichä'ä Nyi' kiya' ü' nde'në tsä'ä jii' Nyi' le' nga'në vityi Nyi' jii' lo'o nö tanë' 'në vityi ngaxikä' Nyi' xii' Nyi' vi'. ⁶Lonö ngutyia Nyi' kichä'ä Nyi' jii' kiya' Ximö Tyuu, yunde nakuëyu jii' Nyi': Chii, ñnö'ö kichä'ä kiya' nää'? ⁷Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii': Na ndye'e kuë laa itsa' nde'në' ti nyi, nö ja laa tsu'ndo le' kie'e kuë jii'. ⁸Tyuu nakuë jii' Nyi': iNa akua' tää' kichä'ä kiyä'! Nyi' Jesús nguisetë'ë Nyi' itsa' jii': Ti na kichä'ä jii' kiya', na kaka kaka chu 'në tsä'ä jii'ä'. ⁹Ximö Tyuu nakuë jii' Nyi': iTso'o la'a, Chii, naxi'i tsakua' kiya'riyä' kichä'ä, kuichä'ä ka'a yäa' lo'o ikië' la'a! ¹⁰Nö ja Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii': Nochu ti' yata nä'ä ndi chatë tsaxiru' ja tsu' tsakua' kiyara ndi chatë, ja tyatyia ta lavi. Vi kuä'ä nyä'ä laviwä, maxi na tyatyiwä. ¹¹Nakuë: "Na tyatyiwä laviwä", ja ndyoti' Nyi' tukui chu tya jii' Nyi kuenda yaa' tya'a kusü Nyi'. ¹²Laa ngutëjë nguityachä'ä' Nyi' kiya'ü', Nyi' Jesús nguityu'u Nyi' tsalyia ka'a jii' nö tanë' ndyeyanë Nyi', ngiatyikua Nyi' tsalyia ka'a ndo mesa' le' nakuë Nyi' jii'ü': ñNdye'e kuëwä laa nga'në jii'iwä nyi? ¹³Kuä'ä ndyikui' näwä jii'ä' Mastrusukuela lo'o Chii, vi le' tsanyä'ä nö minyi ndyikui'wä, ja Laku'i loo lakä'. ¹⁴Ja ti nää', Nyi' Mastrusukuela lo'o Nyi' Chii, ta nguichä'ä kiya'wä, le' loo ka'a kuä'ä ndi kuichä'äwä kiya' tya'awä tsaka tsakawä. ¹⁵Näa' ta ngasü'ü ngata letäa' jii'iwä, ja le' kuä'ä nëwä laa nga'në jii'iwä. ¹⁶Nö minyi ndyikui' jii'iwä, na tukui ti chu laa musuri le'ru' ndu'u kulo ti kuenda jii' nö ndyikui' jnyiä

jī'i, vi na tukui ti chu ngatējēü' jī'i leru' ndu'u kulo ti kuenda jī'i chu ngatējē jī'i. ¹⁷ Ti ndye'e kuēwā jī'i nō itsa' nde lo'o 'nē kakawā jī'i, tso'ora kirikiewā tiluvi' la'a. ¹⁸ "Nā nchakuī'i itsa' nde' jī'iwā tyatyawā; nāā' ndyoti'i tukui tyaa jī'iu' nguixikā'. Nō ja ndi tyu'usukua laa nakuē ndo kityi jī'i Ndyiose: Nō chu ndaku tsaleri lo'o nāā', ngiaka tya'a kusū'. ¹⁹ Ndyikui'i jī'i nō itsa' nde jī'iwā tya' tsu'nanē', ja le' loo tyiya kueya' 'nē nō itsa' nde, kuā'ā kieyarikiewā nō Nāā' Lāā'. ²⁰ Nō minyi ndyikui'i jī'iwā, chu nchukuā jī'i chu ndutējē nāā', ja jī'i nāā' nchukuā; vi chu nchukuā jī'i nāā', chukuā jī'i Nyi' ngatējē jī'i nāā'."

Nyi' Jesús ndyikui' kuē Nyi' Juda tya jī'i Nyi' kuenda yaa' tya'a kusū Nyi'

²¹ Laa ngutējē nakuē Nyi' jī'i nō itsa' nde, Nyi' Jesús lee tyitsē ngui tyikie Nyi', le' nakuē ka'a Nyi' tii tsajnyā'ā: Nō minyi ndyikui'i jī'iwā nō tsaka kuā'ā tyawā jī'ia' kuenda yaa' tya'a kusū'. ²² le' ü' nde'nē tsā'ā jī'i Nyi' ngutyejnāü' nyā'ā ndo jī'i tya'au' tsaka tsakaü', nyitsa' na ndyoti'ü' tukui jī'iu' nchaku'i Nyi'. ²³ Tsaka ü'wā, jī'i chu jnyikui'a lee ndi Nyi' Jesús, chu ndukua kaku lo'o Nyi', tsalaja nchaku xēü', ²⁴ Ximō Tyuu nakuē jī'i lo'o ikieri nō kunyitsa' jī'i Nyi' Jesús tukui jī'i ndyikui' Nyi' ndi Nyi' nakuē Nyi' loo. ²⁵ Yuwa, nga'nē kaku tsaxiru' jī'i Nyi' Jesús, le' nganyitsa' jī'i Nyi': Chii, ¿tukui tsi'ya nōo'? ²⁶ Nyi' Jesús nguisetē'ē Nyi' itsa' jī'i: Jī'i nō tāā tsayu'we chajlyia latsa', lakui' nō nde vi. Telu' ngayutsa' Nyi' tsayu'we chajlyia le' ngata Nyi' jī'i Juda, jnyi' ki'yu Ximō Iscariote. ²⁷ Vi tsalyia Juda ngayukuā jī'i nō chajlyia', na Kuinyi'laja ngiatē jī'i tyikie telu'ri. Nyi' Jesús nakuē Nyi' jī'i: Itsa' laa 'nē, nga'nē jī'i telu'ri. ²⁸ Nō ja nyitsa' tsaka ü' ndonē'ē nchaku xēē ndo mesa lo'o Nyi' ngui'e kuēü' lyakua nakuē Nyi' loo jī'i. ²⁹ Kuenda Juda laa nō ntsu'u kuenda yaa' kuējē jnē, tsatukuāü' ngatarikieü' Nyi' Jesús ngasā'ā jnyā Nyi' jī'i tsa ku'ya nō kinyijnyāü' ta'a Paskua, o taru' jī'iu' ti'i ü' nalaa jī'i. ³⁰ Tsalyia Juda ngayukuā jī'i nō chajlyia', ngutyikua vi'. Ta telara.

Nō mandamiendu kukui

³¹ Laa ngutējē ngutyikua Juda, Nyi' Jesús nakuē Nyi': Nyi' ndenyane itsa' tsanguitya tso'o jī'i Jnyi' leta ki'yu, lo'o itsa'

tsanguitya tso'o jii' Ndyiose ndenyane jii' Nyi'wa. ³² Vi ti Jnyi' leta Nyatë ndusu'u itsa' tsanguitya tso'o jii' Ndyiose, loo ka'a Ndyiose kusu'u Nyi' itsa' tsanguitya tso'o jii' Jnyi' leta ki'yu; vi nä'ä kie'ra le' 'në Nyi' jii'. ³³ Tsati'ira chu'ü' lo'owä kuvi' jii' nää'. Kuä'ä tyanawä jii'ä', nö ja lakui' laa nakuë' jii'ü' judiu nyikuë kä'ä jii' kuä'ä nyi: Na kaka tsawä xi' tsä'. ³⁴ Ndää' jii' nö mandamiendu kukui nde jii'iwä: Kui jii' tya'awä tsaka tsaka jii'iwä. Tsalo laa ndi ti nää' jii'iwä, le' tsalo ka'a ndi kii jii' tya'awä tsaka tsakawä. ³⁵ Ti kuä'ä ndi jii' tya'awä tsaka tsakawä, tyatyia nyatë tsëlayuu taü' kuenda kuä'ä lawä ü' nde' 'në tsä'ä jii' nää'.

Nyi' Jesús yakui' kuë Nyi' Tyuu na käjä'ä kietsa' ntsu'u ndo jii' Nyi'

³⁶ Ximö Tyuu nganyitsa' jii' Nyi' Jesús: Chii, ¿Wala tsaa'? Nyi' Jesús nguisetë'ë itsa' jii': Xi' tsa nää', na kaka nyijjä lö'ö nyi; nö ja nyijjä lasä'ä jii'ä' laa tyëjë. ³⁷ Tyuu nakuë jii' Nyi': Chii, ¿Lyakua na kaka tsää' lo'o nyii'? iTalaa jii'ä' tä' maxi nö lu'u jii'ä' kuenda jii'! ³⁸ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii': ¿Jnyä'ä talaa jii' taa maxi jii' nö lu'u jii' kuenda jii' nää'? Nö minyi nyikuë jii', tsu' nanë' nö kixi'ya ngayu, tsuna lyia nyikuë na ntsu'u ndo jii' nää'.

Nyi' Jesús laa Nyi' tyakuë ndyiya jii Juti

14 ¹Na tyitsë kii tyikiewä. Kueyarikiewä jii Ndyiose vi kueyarikie ka'awä jii nää'. ²Tonë'ë jii Juti' lee kienä'ä nyii taka; ti naxii loola, nää' na nakuë jiiwä la'a chajnyä' xi' katakawä. ³Vi laa tyëjë nchä' le' chajnyä' xi' katakawä, kisetë'ë tsalyia ka'a chatë'ë jiiwä le tsawä lo'ö', ja le' kuä'ä chu'uwä lakui' xi' chu'u lakuii'. ⁴Kuä'ä ndyoti'wä jii nö tyakuë nö ndyiya xi' ncha nää' . ⁵Tomá nakuë jii Nyi': Chii, na ndyoti'ya wala tsa, ¿Tulaa kaka kuati'ya jii nö tyakuë? ⁶Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii: Nää' lää' nö tyakuë, nö minyi lo'o nö kuäxii. Na tukui ndyika tsa jii Juti ti naxii kuenda jii nää'. ⁷Ti kuä'ä ntsu'undowä jii nää', ja chu'u ndo ka'awä jii Juti' la'a; vi ja ta ntsu'undowä jii Nyi' tya' nyi, ja tala ta ndenä'äwä jii Nyi'. ⁸Le' Lyupe nakuë jii Nyi': Chii, kuitya nyä'ä ya jii Juti, le' nä'ä kunyitsa'ya tsaxiru' tiluvi'. ⁹Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii: Lyupe, tsa'minyi le' sa'në ntsu'ü' lo'owä, ¿vi tya' na ntsu'undowä jiiä'? Nö chu ta nganä'ä jii nää', ta nganä'ä ka'a jii Juti; ¿lyakua ndunana jiiä' tä' nyä'äwä jii Juti? ¹⁰¿Na ndeyarikie nö nää' tsu'ü jii Juti' vi Juti' tsu'ü Nyi' jii nää'? Nö itsa' nö ndyikui' jiiwä, na ndyikui' jii xi' kuendariyä'. Nyi' Juti', Nyi' tsu'ü jii nää', në' Nyi' jii nö jnyäwa. ¹¹Kueyarikiewä jii nää' nö nää' tsu'ü jii Juti' vi Juti' tsu'ü Nyi' jii nää'; ti na ndeyarikiewä, kueyarikiewä maxi kuenda nö itsa' nyanë nde'nëriyä' nde. ¹²Nö minyi ndyikuii' jiiwä, chu kieyarikie jii nää' 'në ka'a lakui' nö jnyä 'në nää'; vi 'në ka'a kienä'ä laxu'u itsa' nö leru' jlyuu, ja nää' nchä' xi' ndukua Juti'. ¹³Vi tyatyia nö kunana kuä'ä lo'o jlyanyi nää', nää' 'në kakä' jii, ja lyaka nää' 'në nyanë' itsa' tsanguitya tso'o jii Juti'. ¹⁴Ti taka tukui kunanawä lo'o jlyanyi nää', nää' 'në kakä' jii.

Nyi' Jesús ndujnyi xitsa' Nyi' kutëjë Nyi' nö Lu'u Lakati

¹⁵Ti kuä'ä le' tsajnyä'ä ndiwä jii nää, kusä'ä yakäwä mandamiendu jiiä'. ¹⁶Vi nää' kunana jii Juti' kutëjë Nyi' tsaka ka'a Nyi' kikui' tso'o jiiwä, nyi' Lu'u Lakati nyi' kusu'u jiiwä tyatyia itsa' minyi jii Ndyiose, ja lee chu'u lo'owä tyatyia kueya'. ¹⁷Ü' nyatë jii tsëlayuri na ndyika chukuäü' jii, ja na nchaja ndou' jii nyitsa' na ntsu'undou' jii; nö ja ti kuä'ä ntsu'undou'

ndowä jī'i, ja taka lo'owä nyi, vi chu'u jī'iwä. ¹⁸“Na kutanö jī'iwä tsalo ti nguitsä ti'i; nää' kisetë'ë chu'ü' lo'owä. ¹⁹Ta tyiyara kueya', ü' nyatë' taka jī'i tsëlayuri nde nä'ä nyä'äü' jī'ia'; nö ja ti kuä'ä nyä'äwä jī'ia'. Kuenda nää' lu'ü' kuä'ä kalu'u ka'awä. ²⁰Vi tsä yakua, kuä'ä tawä kuenda nää' ntsu'ü' jī'i Juti', vi kuä'ä ntsu'uwä jī'i nää', vi nää' ntsu'ü' jī'i kuä'ä. ²¹Nö chu nchukuä jī'i mandamiendu jī'ia' lo'o 'në kaka jī'i, nde'në nyanë le' tsajnyä'ä ndi jī'ia'. Vi Juti' kii jī'i chu kii jī'ia', vi le' loo ka'a nää' kiyä' jī'i vi kusu'u ndö' jī'i loläa'.” ²²Juda (naxi'i ti Juda Iscariote, xaa' ka'a Juda) nganyitsa' jī'i Nyi' Nakuë: Chii, çlyakua kusu'u ndo ti jī'i kuaa tukui laa vi naxi'i ti jī'i nyatë taka jī'i tsëlayuu'? ²³Nyi' Jesús nakuë Nyi' jī'i: Nochu le' tsajnyä'ä ndi jī'ia', kutukua kuenda jī'i itsa' jī'ia'; vi Juti' kii Nyi' jī'i, vi Juti' lo'o nää' nyijia' ya katakaya lo'o. ²⁴Nö chu na ndi jī'ia', na ndukua kuenda jī'i itsa' jī'ia'. Nö itsa' nö nchunäwä naxi'i jī'i nää' laa, ja tsu' jī'i Nyi' juti jī'i, Nyi' ngatëjë jī'ia'. ²⁵“Ndyikui'i tyatyia itsa' nde jī'iwä tsalaja tya' ntsu'ü' lo'owä; ²⁶nö ja nyi' Lu'u Lakati nyi' kikui' tso'o jī'iwä, nyi' Lu'u Lakati kutëjë Juti' lo'o jlyanyi', kusu'u jī'iwä tyatyia tukui kosa lo'o 'në jī'iwä tyarikiewä tyatyia itsa' nö yakui'i jī'iwä. ²⁷“Ndanö itsa' tso'o itsa' tyikala' jī'ia' jī'iwä. Ndä' itsa' tso'o itsa' tyikala' jī'ia' jī'iwä, nö ja na ndä' jī'i laa ndaa ti tsëlayuri jī'i. Na tyitsë kii tyikiewä nyitsa' na kutsëwä. ²⁸Ta yunawä nakuë' chä' le' kisetë'ë' tsalyia ka'a le' chu'ü lo'owä. Ti le' tsajnyä'ä ndiwä jī'ia', tso'ora kuiwä la'a loo nguati'wä chä' xi' ndukua Juti', ja lakui' Nyi' leri' ndu'u kulo Nyi' ti kuenda jī'i nää'. ²⁹Ndyikui'i itsa' nde jī'iwä tsu' nanë' tya' vilya kaka, ja le' loo 'në itsa'wä, kuä'ä kieyarikiewä. ³⁰Nä'ä kikui' kien'ä lo'owä nyi, ja ta nyijia' nö ndyikui' jnyä jī'i tsëlayuu nde. Maxi nyitsa' tsaxi na tula ndyika 'në jī'ia' tinö laa', ³¹nö ja lola ndi kaka, ja lyaka nyatë tsëlayuu kuati' nää' ndiyä' jī'i Juti' vi 'në kakä laa ngasä'ä jnyä Nyi' jī'ia'. “Kiatasä'äwä. Kiä'äwä tyü'ü nde.”

Nyi' Jesús laa Nyi' nö nda nchi'yu tso'o luti tää nö minyi

15 ¹“Nää' lää' nö luti tää nö nda nchi'yu tso'o nö minyi, vi Juti' tinö ndu'ya kuenda Nyi' jii'. ²Nyi'wa nduxu'u Nyi' jutä'ä nö na ndaa nchi'yu; nö ja ti ndyu'u nchiyu jii', nduxu'u tso'o nyi' nduvi nyi' jii', ja lyaka taa tsaxiru' nchi'yu. ³Kuä'ä ta laviwä lo'o nö itsa' ta yakui'i jii'iwä. ⁴Na kijnäwä jii' nää', vi nää' na kijnä jii'iwä. Ja ti tsaka jutä' luti na ndyu'u nchi'yu jii' ti kui'yari, ti na sä'ä lee jii' nö luti; le' loo ka'a kuä'ä, na kaka tawä nchi'yu ti kijnäwä jii'nää'. ⁵“Nää' lää' luti tää tyixi, kuä'ä lawä jutä'. Nochu na kijnä jii' nää', vi nää' na kijnä jii', nö nde kienä'ä nchi'yu ndaa; ja ti kijnäwä jii' nää' na kaka 'nëwä nyitsa' tsaka tukuiru'. ⁶Ja nochu ndyijnä jii' nää', tyu'u tya itsö' lo'o, le' kivityi laa ndyivityi ti jutä' yaka nö ndyiso'ü' jii' le' nchaki' ndo kii'. ⁷Ti kuä'ä na kijnäwä, sä'ä leewä jii' nää', lo'o itsa' jii'ä' na kijnä jii'iwä työ lewä lo'o, kunanawä tukui ndiwä jii' Juti' vi juti' taa Nyi' jii'iwä. ⁸Lonö ndawä kienä'ä nchi'yu, 'në nyanëwä le' tsajnyä'ä minyi ü' 'në tsä'ä jii'ä' lawä. Lo'o nowä ndyinyänë itsa' tsanguitya tso'o jii' Juti'. ⁹Nää' lee ndiyä' jii' kuä'ä laa ndi ti Juti' jii' nää'; na kijnäwä jii' nö itsa' ndiyä' jii'iwä. ¹⁰Ti kusä'äyakäwä jii' madamiendu jii'ä', na kijnäwä jii' itsa' ndiyä' jii'iwä, loo ti nää' ndusä'ä yakä jii' mandamiendu jii' Juti' vi na ndyijnä jii' itsa' ndi jii' Nyi'. ¹¹Ndyikui'i lee jii'iwä ja le' kuitsa kuiwä lo'ö', vi itsa' kuitsa ndi jii'iwä kieta'a kati. ¹²Nö nde laa madamiendu jii'ä': Kuiwä jii' tya'awä tsaka tsaka jii'iwä laa ngui ti nää' jii'iwä. ¹³Nalaa itsa' nö ndi nö leri' jlyuu tinö laa nö chu ta nö lu'u jii' kuenda jii'ü' migu. ¹⁴Kuä'ä lawä migü', ti 'nëwä laa ndusä'ä jnyä jii'iwä 'nëwä. ¹⁵Nä'ä nyikuë jii'iwä musu jii'ä' chu nä nchasu jii', ja ti ü'wa na ndyoti' tulaa 'në nyi' ndyikui' jnyä jii'. Ndyikui'i jii'iwä migü' jii'iwä, ja ta ngatä' ngiu'u ndowä tyatyia laa nakuë Juti' jii'ä'. ¹⁶Naxi'i kuä'ä nguixikäwä jii' nää', ja tsu' nää' nguixikä' jii' kuä'ä vi ta ngasä'ä jnyä jii'iwä tsawä tawä kienä'ä nchi'yu nö na akua' tya itsa' jii'. Loo le' Juti' ta Nyi' tyatyia tukui kunanawä jii' Nyi' lo'o jlyanyi'. ¹⁷Nö nde ndusä'ä jnyä jii'iwä la'a: Nö kuiwä jii'iwä tsaka tsaka jii'iwä.

**Nyatë tsëlayuu kiti'i jii'ü' 'në tsä'ä jii'
Nyi' Jesús laa nguiti'ü' jii' lakui' Nyi'**

¹⁸ Ti nyatë tsëlayuu ndi ti'ü' jii'wä, kuati'wä jii' nää' nguiti'ü' kulo. ¹⁹ Ti kuä'ä lawä nyatë jii' tsëlayuri, nyatë jii' tsëlayuu kii jii'wä, laa ndiü' ti jii' tya'a lariü'. Nö ja nää' nguixikä jii' kuä'ä laja nyatë tsëlayuu, vi itsa' wa nyatë jii' tsëlayuu lee ti'i ndiü' jii'wä, kuenda nä'ä lawä nyatë jii' tsëlayuri. ²⁰ Kuityarikiewä jii' nö itsa' nakuë jii'wä: Nyitsa' tsaka chu laa musu leri' ndu'u kulo ti kuenda jii' nyi' ndyikui' jnyä jii'. Ti jii' nää' ngutä'ä lasä'ä jlyalaü' itsö'ö, le' lo'o ka'a jii' kuä'ä nyijiä lasä'ä jlyalaü' jii' itsö'wä; vi ti ta ngatukuaü' kuenda jii' itsa' jii'ä', kutukua ka'aü' kuenda jii' itsa' jii' kuä'ä. ²¹ Tyatyia nö nde 'nëü' jii' kuä'ä xiki'ya kuenda itsa' jii' nää', kuenda na ntsu'u ndou' jii' Nyi' ngatëjé jii'ä'. ²² Ti nää' na ngiä'ä', lo'o nyitsa' na yakui' jii'ü', na nchanö ki'ya jii'ü' la'a; nö ja ti nyi' na kaka nyikuëü' nää' ntsu'u kiya' jii'ü'. ²³ Chu ndi ti'i jii' nää', ndi ti'i ka'a jii' Juti'. ²⁴ Na nchanö nyitsa' tsaka ki'ya jii'ü', titu nää' na nga'në laja ü'wa itsa' nö nyitsa' tsaka chu vilya 'në; Nö ja nganä'äü' tyatyia laa nga'në, vi maxi loo, ndi ti'ü' jii'ä' vi ndi ti'i ka'aü' jii' Juti'. ²⁵ Nö ja nö nde nde'në ja ndi tyasukua laa ntsi'ya ndo lei jii'ü'wa: Ngui ti'ü' jii'ä' maxi na tukui itsa' ntsu'u jii'ä'. ²⁶ Nö ja loo nyijiä nyi' Lu'u Lakati nyi' kikui' tso'o, nyi' kutëjé nää' kuenda jii' Juti', nyi' Lu'u Lakati nyi' kusu'u jii'wä tyatyia itsa' minyi jii' Ndyiose, jii' Juti' tyu'u Nyi', nyi' nde kikui' itsa' jii' nää'. ²⁷ Vi lo'o ka'a kuä'ä kikui'wä itsa' jii' nää', ja kuä'ä ntsu'uwä lö'ö' tya' nga kulo.

¹ Ndyikui'i jii' nō itsa' nde jii'iwā lyaka na kutanōwā itsa' ndeyarikiewā jii' nāā'. ² Kuloū' jii'iwā xi' nchotē'ē ü' judiu nchu'uū' tsā'ā jii'ū', vi tyiya kueya' lonō ü' kujui jii'iwā, tarikieū' itsa' tso'o jii' Ndyiose nde'nēū' kiiū'. ³ Nonde 'nēū' kuenda na ntsu'u ndou' jii' nāā' nyitsa' jii' Ndyiose nyi' Juti. ⁴ Ndyikui'i jii' nō itsa' nde jii'iwā, ja le' loo tyiya nō kueya nde, tyarikiewā nāā' ta yaku'i jii'iwā jii' nō itsa' nde.

Itsa' laa 'nē nō Lu'u Lakati

16 Na nakuē jii' nō itsa' nde jii'iwā tya' nō kulo ja nāā' ngiu'ū' lo'owā. ⁵ Nō ja nyi' chāā' chayūū' lo'o Nyi' ngatējē jii'ā', vi nyitsa' tsaka kuā'ā ndunyitsa'wā jii'ā' wala tsā'; ⁶ nō ja, lee tyitsē ndiwā nduwerikiewā kuenda nakuē' jii' nō itsa' nde jii'iwā. ⁷ Nō ja le' tsajnyā'ā minyi laa ndyikui'i jii'iwā: Leru' tso'o ti kuenda jii' kuā'ā ti nāā' chāā'. Ja ti nāā' na chāā', Nyi' Ndyikui' Tso'o na nyijjā chu'u lo'owā, nō ja ti nāā' nchāā', nāā' kutējē jii' jii'iwā. ⁸ Lonō nyi' vi' nyijjā nyi', kusu'u tii tsajnyā'ā jii' nyatē tsēlayuu tukui chu laa nō ntsu'u ki'ya jii', tukui chu na tukui itsa' jii', vi tukui chu chukuā nō ti'i jii' Ndyiose. ⁹ Tukui laa chu ntsu'u kiya' jii': Nochu na ndeyarikie jii' nāā'; ¹⁰ tukui chu na tukui itsa' jii': nāā', nō chā' jii' Juti, vi kuā'ā nā'ā nyā'āwā jii'ā'; ¹¹ Nochu chukuā nō ti'i jii' Ndyiose: nō ndyikui' jnyā jii' tsēlayuu nde, ja ta nga kueya itsa' itsō'. ¹² Taka tsaxiru' kienā'ā itsa' nyikuē' jii'iwā, nō ja nyi' nā'ā kaka kie'e kuēwā jii'. ¹³ Lonō nyijjā nyi' Lu'u Lakati nyi' kusu'u jii'iwā tyatyia itsa' minyi jii' Ndyiose, nō nde tinō ta leta jii'iwā jii' tyatyia itsa' minyi; ja na kikui' ti tsaxi kuenda lakui'ti, ja nyikuē tyatyia laa kunā, vi 'nē jii'iwā kuati'wā laa itsa' nō 'nē nchaa tya tsu' ndoo. ¹⁴ Lakui' kusu'u itsa' tsanguitya tso'o jii'ā', ja kietsa' jii'iwā tyatyia laa chukuā jii' nāā'. ¹⁵ Tyatyia nō taka jii' Juti jii' nāā' jii'; itsa' vi' la nakuē' nyi' Lu'u Lakati chukuā nyi' nō jii' nāā', vi taa chu'u ndo ka'a kuā'ā jii'. ¹⁶ Nā'ā kie'ra, kuā'ā nā'ā nyā'āwā jii'ā', nō ja tsaxi tyējē tyempu ti tya' nyā'ā ka'awā jii'ā'."

Itsa' tyitsë ndirikie chaka tsu' itsa' tso'o ndirikie

¹⁷ Le' tsatukua ü' nde'në tsä'ä jī'i Nyi' nganyitsa' jī'i tya'au' nakuëü': ¿Tulaa nyikuë ndi lo'o nonde? Nakuë jī'i nää nö nää kiee'ra nää nyä'ä jī'i, nö ja tsaxi tyëjë tyempu ti tya' nyä'ä kä'ä jī'i, vi nö ja kuenda chaa tya xi' nchu'u Juti. ¹⁸ ¿Tulaa nyikuë ndi lo'o nö itsa'wa nö "nä'ä kiee'ra"? Na ndye'e kuë tukui itsa' ndyikui'. ¹⁹ Nyi' Jesús nguati' Nyi' nchati'ü' kunyitsa'ü' jī'i Nyi', le' nakuë Nyi' jī'üü': Nää' nakuë jī'iwä nä'ä kiee'ra le' nää nyä'äwä jī'ä', vi nö ja tsaxi tyëjë tyempu ti tya' nyä'ä ka'awä jī'ä'. ¿Nö itsa' nde ndenyitsa' jī'i tya'awä? ²⁰ Nö minyi ndyikui'i jī'iwä kuä'ä kunawä lo'o tyitsë kirikiewä, tsalaja nyatë tsëlayu tso'o tsa'minyi kiü'. Nö ja, maxi kuä'ä tyitsë kirikiewä, nö itsa' tyitsë ndirikie jī'iwä chaka itsa' tso'o ndirikie. ²¹ Tsaka kunä'ä loo ndyika taka jny'i, lee tyitsë ndi jī'i ti'i ja ta ngutyiya kueya' jī'i; nö ja laa ndyëjë ndyilya nö nguitsä jī'i, ndyitsati' tyatyia nö ti'i nga'në jī'i kuenda lee tso'o ndi ta ngula nö nguitsä ngutyä jī'i tsëlayuu. ²² Le' loo ka'a, kuä'ä lee tyitsë ndiwä nyi; nö ja nää' kisetë'ë nyä'ä jī'iwä tsalyia ka'a, vi chatsä'ä tyikiewä lo'o itsa' tso'o ndirikie, tsaka itsa' tso'o ndirikie nö na tukui kaka kula jī'iwä. ²³ "La tsä vi' nä'ä tukui itsa' kunyitsa'wä jī'ä'. Nö minyi ndyikui' jī'iwä ja Juti' taa Nyi' tyatyia nö kunanawä jī'i Nyi' lo'o jnyanyi'. ²⁴ La nyi, kuä'ä vilya kunanawä tukuiru' lo'o jlyanyi; kuinyanawä le' chukuäwä, ja le' itsa' tso'o ndirikie jī'iwä kieta'a kati.

Kristyu ta nga'në kanä Nyi' ti jī'i tsëlayuri

²⁵ "Tyatyia nö itsa' nde ndyikui' jī'iwä nde'në tsatu'wä jī'i lo'o tsaka tukuiru'; nö ja tyiyä kueya' loo nä'ä kiki'i jī'iwä loo, ja tsu' nö kiki'i jī'iwä tii tsajnyä'ä itsa' jī'i Juti'. ²⁶ La tsä yakua kuä'ä, kunanawä lo'o jlyanyi'; vi na nyikuë' tinö nää' kunana jnyä ki'yä' tsando kuä'ä jī'i Juti', ²⁷ ja lakui' tsanyä'ä Juti' ndi Nyi' jī'iwä. Ndi Nyi' jī'iwä ja kuenda ndiwä jī'i nää', lo'o kuenda ta ngueyarikiewä jī'i Ndyiose ngutu'u nää'. ²⁸ Sando Juti' ngutu'ü' jale' nyijji jī'i tsëlayuu nde, vi nyi ndanö jī'i tsëlayuu nde lyaka chä' tya xi' ndukua Juti'." ²⁹ Le' nakuëü' nde'në tsä'ä jī'i Nyi': Nyikara ti nyi nchakui' tii tsajnyä'ä, nä'ä nde'në tsatu'wa lo'o itsa' ndyikui' lo'o tsaka ka'a tukuiru'. ³⁰ Ja

ti nyi nchaja ndoya ndyoti' tyatyia laxu'u kosa vi na jnyä ki'ya tukuiru' tya' kunyitsa' jii'. Itsa' nde laa ndeyarikieya jii' Ndyiose ngutu'u. ³¹ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jiiü': ¿Nyikara ti nyi ja ndeyarikiewä? ³² Ja ta kicha kueya', vi lakui' kueya' nyi, lonö kuä'ä tyayanë yawä tsaka tsakawä kukuä letawä, vi kutanöwä jiiä' tsakarä'. Nö ja Juti' ntsu'u Nyi' lo'o nää', itsa' vi la na nchanö tsakariyä. ³³ Ndyikui'i tyatyia itsa' nde jiiwä ja le' chajawä itsa' tso'o itsa' tyikala' jii' nää'. Kuä'ä tyakä' ti'iwä tsö' tsëlayuu nde; nö ja ngayukuäwä xilee: Nää' ta nga'në kanä ti jii' xilee xi' ngavi' jii' tsëlayuu nde.

**Nyi' Jesús ndunana Nyi' jii' Ndyiose
tsando ü' nde'në tsä'ä jii' Nyi'**

17 ¹Laa ngutëjê nakuë Nyi' Jesús jii' nö itsa' nde, nguisenä'ä Nyi' tya kuä le' nakuë Nyi': "Juti", ta ngutyiya kueya' ti nyi: Nö kusu'u jii' nyatë tsalo jlyuu laa lo'o nö lee xilee jii' Jnyi', ja le' loo ka'a Jnyi kusu'u jii' nyatë tsalo jlyuu laa Lakui' lo'o lee xilee jii'. ²Ja lakui' ngata jii' Jnyi' itsa' kueya' itsö' tyatyia nyatë, ja le' taa nö lu'u na ndya jii' tyatyia ü' ngata jii' kuenda yaa'. ³Vi nonde laa tinö lu'u na ndya: nö ndi chu'u ndou' jii' lakui', Nyi' tsakati Ndyiose minyi, lo'o Nyi' Kristyu, Nyi' ngatëjê lakui'. ⁴"Nää' ta ngatä' itsa' tsanguitya tso'o jii' Lakui' ndoyu tsëlayuu nde, ja ta nguitya 'në kakä' itsa' ngasä'ä jnyä jii'ä' 'në kakä'. ⁵Nyi la'a, Juti', kuitya sando jii'ä' nö itsa' tsanguitya tso'o nö ngataka jii'ä' lo'o nga, loo tya' tsu' nanë' vilya chaa' tsëlayuu. ⁶Jii' ü' nguixikä ndoyuu tsëlayuu nde, jii'ü' ngata jii'ä', ta ngatä' chu'u ndou' tukui laa Lakui'. Tyatyia kueya' ngaü' jii' lakui', vi lakui' ngataa jii'ü' jii' nää', vi ü'wa ta ngasä'ä yakäu' tyatyia la ngasä'ä jnyä jii'ü'. ⁷Vi nyi' ndyoti'ü' nö tyatyia nö ngata jii'ä' nyijä jii' Lakui'; ⁸ja ta ngatä' jii'ü' itsa' nö ngata jii'ä', vi ü'wä ngayukuäü' jii' tso'ori. Ta nguati'ü' le' tsajnyä'ä jii' nyijä, vi ta ngueyarikieü' lakui' ngatëjê jii'ä'. ⁹"Nää' ndunanä jii' Yukui' sandoü'; na ndunana tsando ti nyatë jii' tsëlayuu, ja tsu' ndunana tsando ü' ngata kuenda yää', ja jii' lakui' laü'. ¹⁰Tyatyia nö jii' nää' jii' lakui' jii', vi nö jii' Lakui' jii' ka'a nää' jii'; vi nö itsa' tsanguitya tso'o jii' nää' ndyinyanë jii'ü'. ¹¹Na'a kie'ra le' na'a chu'ü' ndoyu tsëlayuu nde, nö ja ti ü'wä ja chanou' ndoyu tsëlayuu nde, tsalaja nää' chää' chu'ü' lo'o Lakui'. Juti' Nyi' Lakati, kui'ya kuenda jii'ü' lo'o xilee jii' jlyanyï, nö jlyanyï ngata jii'ä', ja le' chaka tsajlyüü', laa ti Lakui' lo'o nää'. ¹²Tsalaja ngiu'u nää' lo'ou' ndoyuu tsëlayuu nde, nga'ya kuendä' jii'ü' lo'o xilee jii' jlyanyï, nö jlyanyï ngataa Yukui' jii'ä'. Vi na tsaka ü'wä ngulyindoü, ja tsakua' nö talaa ngulyindo nö nde tinö ngulyindo, loo le' ngutasukua laa ntsi'ya ndo Kityi jii' Ndyiose. ¹³"Nyi chä' tya xi' nchu'u Lakui'; nö ja ndyiküi' itsa' nde tsalaja tya' ntsü'ü' ndoyu tsëlayuu nde, ja le' chatsä'äü' lo'o itsa' tsanguitya tso'o ndi laa nö taka ti jii' nää'. ¹⁴Nää' ta yakui' kuë jii' itsa' jii' jii'ü', nö ja ti nyatë' jii' tsëlayuu

nde nditi'i jii'ü' kuenda naxi'i jii' tsëlayu nderi la ü', le' loo ka'a nää' naxi'i jii' tsëlayuu nde lää'. ¹⁵ Na ndunana jii' nö kuloo jii'ü' jii' tsëlayu nde, ja tsu' ndunana jii' ku'ya kuenda jii'ü' jii' kuinyi'laja. ¹⁶ Loo laa ti nää' naxi'i jii' tsëlayuu nde lää', le' loo ka'a ti ü'wä naxi'i jii' tsëlayuu nde laa. ¹⁷ Ngasä'ä tsuu' jii'ü' lo'o nö itsa' minyi jii'; itsa' jii' laa itsa' minyi. ¹⁸ Laa ngatëjë ti lakui' jii' nää' laja nyatë jii' tsëlayu, lee' loo ka'a nää' kutëjë' jii'ü' laja nyatë jii' tsëlayu. ¹⁹ Vi kuenda jii' ü'wä nää' ndyä' kuäxii jii'ä' jii' 'në lakati' jii'ä', ja le' loo ka'a ü'wä tyaü' kuäxii jii'ü' jii' lo'o ka lakatiü' lo'o nö itsa' minyi jii' lakui'. ²⁰ Na ndunana jii' tsakua' tsando ü'nderi, ja ndunana ka'a tsandoo ü' ti' kieyarikie jii' nää' lonö kunäü' itsa' kikui' ü'nde. ²¹ Ndunänä jii' nö tyatyia ü'wä tsakara chakaü'; nö laa ti yukui', Juti', ntsu'u jii' nää' vi nää' ntsu'ü' jii' yukui', lo'o ka'a ü'wä chu'uü' jii' nää', loo le' nyatë jii' tsëlayuu nde kieyarikie yukui' ngatëjë jii'ä'. ²² Nää' ta ngatä' jii'ü' lakui' nö itsa' tsanguitya tso'o nö ngata jii' nää', ja le' tsakara chakaü', laa ti yukui' lo'o nää' lanä tsakati: ²³ nää' ntsu'ü' jii' ü'wä, vi yukui' jii' nää', ja le' tyiyaü' chakaü' tsaka tsajnyä'ära, vi le' loo le' nyatë jii' tsëlayuu nde ta kuenda le' tsajnyä'ä lakui' ngatëjë jii' nää', vi nö lee ndi jii'ü' laa ndi ka'a ti jii' nää'. ²⁴ Juti', lakui' ngata jii'ü' jii'ä', vi nää' ndiyä' chu'uü' lo'o' xi' chu'u nää', ja le' nyä'äü' itsa' tsanguitya tso'o jii'ä', itsa' tsanguitya tso'o nö ngata yukui' jii' nää'; ja lakui' ngui jii'ä' loo tya' tsu' nanë' vilya chaa' tsëlayuu. ²⁵ Juti' Nyi' tsanguitya tso'o lo'o Nyi' na tukui itsa' jii', nyatë jii' tsëlayu nde na ntsu'u ndou' jii'; nö ja ti nää' ntsu'u ndö' jii', vi lo'o ka'a ü'nde ndyoti'ü' lakui' ngatëjë jii'ä'. ²⁶ Ta ngatä' chu'u ndou' jii' tukui laa, vi tya'ru tariyä' chu'u ndou', lyaka nö tsanguitya ndi jii' nää' chu'u jii' ü'wä, vi nää' jii' ü'wä."

Ndutusu'ü' jī'i Nyi' Jesús

18 ¹La ngutējē nō nakuē Nyi' itsa' nde, Nyi' Jesús ngutu'u Nyi' lo'o ü' nde'nē tsä'ä jī'i Nyi' le' ngutu'u sä'äü' la tsatsu' kiekü Cedrón. Vi ngiatē Nyi' Jesús nanē' nyilo'o jnyī lo'o ü' nde'nē tsä'ä jī'i Nyi'. ²Lo'o ka'a Juda, nō ndetya jī'i Nyi' kuenda yaa' tya'a kusü Nyi', ntsu'u ndo yakua, ja lee kienä'ä lyia Nyi' Jesús ngiotē'ē Nyi' yakua lo'o ü' nde'nē tsä'ä jī'i Nyi'. ³Vi lola le' Juda ngutyia lo'o kienä'ä sandaru lo'o tsatukua ü' ndu'ya kuenda tolaa nō ngatējēü' ndyikui' jnyä jī'ü' suti lo'o ka'a ü' fariseo ngasä'ä jnyäü' loo. Vi lo'o kietō jī'ü', ndukua yaa' ü' xii foko lo'o xii kitye. ⁴Nō ja Nyi' Jesús ta ndyoti' Nyi' tyatyia laa 'nē, ngutyikua Nyi' le' nganyitsa' Nyi' jī'ü' nakuē Nyi': ¿Tukui jī'i ndetyanawä? ⁵Ü'wä nakuēü' jī'i Nyi': Jī'i Nyi' Jesús Nazaret. Nyi' Jesús nakuē Nyi' jī'ü': Lakui' nää' lää'. Juda, nō ndetya jī'i Nyi', nyijjä lo'ou'. ⁶Lonō Nyi' Jesús nakuē Nyi' jī'ü': "Lakui' nää' lää'", nguitya setē'ēü' tya tsutsö'ü' le' nguitya säü' ndoyuu. ⁷Nyi' Jesús ngiatyu'u Nyi' ndunyitsa' Nyi' jī'ü' tsalyia ka'a: ¿Tukui jī'i ndetyanawä? Vi ü'wä ngiatyu'ü' nakuēü' jī'i Nyi' tsalyia ka'a: Jī'i Nyi' Jesús Nazaret. ⁸Nyi' Jesús nakuē Nyi' jī'ü' tsalyia ka'a: Ta nakuē' jī'iwä lakui nää' lää'. Ti jī'i nää' ndetyanawä, kuityawä chaa ti ü'nde. ⁹Nō nde nga'nē ja le' tyasukua itsa' la ta nakuē lakui' Nyi' Jesús tsu' nanē': "Juti', jī'ü' ngataa Yukui' kuenda yää', na ngulijü' nyitsa' tsakaü'." ¹⁰Le' Ximö Tyuu', chu ndetä'älo'o tsaka matyi tyitsa tsu'ndo tsutsö', ngalo jī'i le' ngaxu'u yakä kuē tsaka chu nää Malco, musu jī'i nyi' ndu'u kulo jī'i suti. ¹¹Nyi' Jesús nakuē Nyi' jī'i Tyuu: Kuityukua matyi jī'i xi' nchu'u. Ti Juti' ngataa Nyi' itsa' nyä'ä ti'i jī'ä', ¿A na ndi tyakä' jī'i?

Ya lo'ou' jī'i Nyi' Jesús sando nyi' nää Anás

¹²Vi lola le' ü' sandaru, lo'o nō ndyikui' jnyä ndu'u kulo jī'ü', lo'o ü' judiu ndu'ya kuenda tolaa, ngatusu'ü' jī'i Nyi' Jesús le' ngaxikä'ü' jī'i Nyi'. ¹³Ya lo'ou' jī'i Nyi' kulo tonē'ē jī'i Anás, ja julaa Kaifás laa, nō ndu'u kulo jī'i suti yäjä yakua. ¹⁴Lakui' nō Kaifás nde nakuē tya' tsu' nanē' jī'ü' judiu nō le'ru' tso'o kuenda jī'i ü'wä nō kaja tsakari ki'yu ti kuenda jī'i kitsē.

Ximö Tyuu na jä'ä kietsa' ntsu'u ndo jii' Nyi' Jesús

¹⁵ Ximö Tyuu lo'o xaa' ka'a chu nde'në tsä'ä jii' Nyi' nchallasä'äü' jii' Nyi' Jesús. Nö nde'në tsä'ä jii' Nyi' tsaka ka'a ntsu'u ndo nyi' suti ndu'u kulo jii', vi itsa'wa ngataü' chatë lo'o Nyi' Jesús nanë'ë; ¹⁶ Nö ja Tyuu ngianö tö laa itsö' nö nyi'i, kakua tonë'ë. Itsa' nde, chu nde'në tsä'ä jii' Nyi' Jesús, chu ntsu'u ndo nyi' suti ndu'u kulo jii' ngutyikua yakui' lo'o nö kunä'ä ndu'ya kuenda tonë'ë, le' ngata ngiatë Tyuu nanë'ë. ¹⁷ Nö kunä'ä ndu'ya kuenda tonë'ë nganyitsa' jii' Tyuu: ¿A naxi'i lo'o ka'a nö'ö laa tsaka chu nde'në tsä'ä jii' nö ki'yu? Tyuu nakuë jii': Na, naxi'i tsi'ya nää'. ¹⁸ Vi lee jlya' nyä'ä, ü' musu lo'o ü' ndu'ya kuenda tolaa nguisotë'ëü' kii', vi ndonë'ëü' yakua ndechakuaü' kii'. Lo'o ka'a Tyuu ntsi'ya lo'ou', ndechakuaü' jii' nö kii'.

Nyi' suti ndu'u kulo ndunyitsa' luwe jii' Nyi' Jesús

¹⁹ Nyi' suti ndu'u kulo ngutyejnä ndunyitsa' jii' Nyi' Jesús itsa' jii' ü' nde'në tsä'ä jii' Nyi' lo'o itsa' laa ndusu'u Nyi'. ²⁰ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii': Nää' lonö ndyikui'i, ndyikui'i tiri sando tyatyia nyatë; tyatyia kueya' ngasü'ü' nanë'ë xi' nchotë'ëü' judiu nchu'uü' tsä'ä jii'ü' lo'o ka'a nyi'laa, xi' nchotë'ë tyatyia ü' judiu; vi lola na tukui itsa' ta yakui'i seri. ²¹ ¿Lyakua ndunyitsa' jii' nää'? Kuinyitsa' jii'ü' ta yuna jii'ä', vi le' ü'wä kietsa'ü' jii' tukui itsa' yakui'i jii'ü'. Ü'wä ndyoti'ü' tukui itsa' yakui'i. ²² Lonö nakuë Nyi' Jesús loo, tsaka nö ndu'ya kuenda jii' nö tolaa nga'nyä yaa' saka' Nyi', nakuë jii' Nyi': ¿Loo ndyisetë'ë itsa' jii' nyi' ndu'u kulo jii' ü' suti? ²³ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii': Ti nguliji' lo'o xitsä'ä yakui'i itsa' na tso'o, nyikuë jii'ä' wala na ngujuü' xi' kikiü' tukui ntsu'u tya'a lo'o; vi ti nö itsä'ä yakui'i itsa' tso'o laa, ¿Lyakua ndura jii'ä'? ²⁴ Le' Anás ngatëjë jii' Nyi' jii' Kaifás, ngiakä' ti Nyi', Kaifás nyi' ndu'u kulo jii' ü' suti.

Tyuu na jä'ä kietsa' tsalyia ka'a ntsu'u ndo jii' Nyi' Jesús

²⁵ Tsalaja Tyuu ndöri vi' ndechakua kii'. Nganyitsa'ü' jii': ¿A naxi'i nö'ö laa tsaka ka'a ü' nde'në tsä'ä jii' nö ki'yuwa? Tyuu na nga jä'ä kietsa' nakuë lee: Na, naxi'i tsi'ya nää'. ²⁶ Le' nganyitsa' tsaka musu jii' nyi' suti ndu'u kulo jii', se'yu nö ki'yu

ngaxu'u Tyuu jī'i yakā': ǎA naxi'i jī'i nō'ō nganā'ā ndetā'ā lo'o Nyi'wa nyilo'o jnyī? ²⁷ Tyuu na ngājā'ā kietsa' tsalyia ka'a, nakuē: iTa nakuē naxi'i' tsi'ya! Vi lakui' ntsi'ya kueya' yakua ngaxi'ya nō ngayu'.

Nyi' Jesús sando Pilatu

²⁸ Ya lo'ou' jī'i Nyi' Jesús tonē'ē jnyā jī'i chilya'a jnyā Romano, ngutējēri ngutu'u Nyi' tonē'ē jī'i Kaifás. Vi kuenda ta nchasuxira nyā'ā, ū' judiu na ngiatēū' nanē'ē jnyā, ja ti chatēū' nanē'ē jnyā ja na ndetukuaū' kuenda laa ntsu'u ndo lei vi nā'ā kaka kaku xēū' ta'a Paskua. ²⁹ Itsa' wa Pilatu ngutyikua nakuē jī'iū': ǎTukui itsa' ndetukua ti'iwā jī'i nō ki'yu nde? ³⁰ Le' nakuēū' jī'i Pilatu: Ti naxi'i nyatē jnyā'ā laa, na ngiālo'oya jī'i sando la'a. ³¹ Pilatu nakuē jī'iū': Kui'ya kuā'ā jī'i, le' nga'nē kueya'wā itsa' jī'i chukui laa nakuē ndo lei jī'i kuā'āwā. Nō ja ū' ndyikui' jnyā kitsē jī'i ū' judiu nguisetē'ēū' itsa' nakuēū': Kuaa nyatē judiu na laa itsa' kueya' jī'i ya kujuiya tukuiru' jī'iū', tsakua' kuā'āri taka nō itsa' kueya' yakua jī'iwā. ³² Loo ngutasukua itsa' laa nakuē Nyi' Jesús tya' tsu' nanē' itsa' laa ndi kaja Nyi'. ³³ Pilatu ngiatē tsalyia ka'a nanē' jnyā, nguixi'ya jī'i Nyi' Jesús le' ndunyitsa' jī'i Nyi' nakuē: ǎNō'ō laka nyi' rei jī'i ū' judiu? ³⁴ Nyi' Jesús nakuē Nyi' jī'i: ǎItsa'wa ndenyitsa' xikuendari, o kuenda xaa' ka'aū' yakui'ū' xitsā'ā jī'i? ³⁵ Pilatu nguisetē'ē itsa' jī'i Nyi': ǎA nyatē judiu laa nāā'? Lakui' Nyatē kitsē jī'i lo'o ū' ndyikui' jnyā jī'i ū' suti nguityaū' jī'i kuenda yā'ā. ǎTukui tsi'ya itsa' nga'nē? ³⁶ Nyi' Jesús nakuē Nyi' jī'i: Xi' ndyikui'i jnyā na ntsu'u tya'a lo'o tsēlayuu nderi. Ja titu ntsu'u tya'a lo'o, nyatē 'nē jnyā jī'iā' kisū nō na ta tyiyā kuenda yaa' nyatē judiu la'a. Nō ja xi' ndyikui'i jnyā naxi'i ti nderi laa. ³⁷ Le' Pilatu nganyitsa' jī'i Nyi': ǎNō'ō laa rei la'a? Nyi' Jesús nakuē Nyi' jī'i: Lakui' nakuē nāā' lāā' tsaka rei. Nāā' ngulā' lo'o nyijjā' jī'i tsēlayuu nde lyaka kiki'i laa nō itsa' minyi. Vi tyatyia ū' ntsu'u tya'a lo'o jī'i itsa' minyi, ndusā'ā yakāū' jī'iā'. ³⁸ Pilatu nganyitsa' jī'i Nyi' nakuē: ǎVi tukui laa nō itsa' minyi?

Nga minyi kaja Nyi' Jesús

Laa ngutējē nganyitsa' Pilatu jī'i nō itsa' nde jī'i Nyi', ngutyikua tsalyia ka'a yakui' lo'ou' judiu, le' nakuē jī'iū': Nāā'

na nchajä nyitsa' tsaka itsa' na tso'o nga'në nö ki'yu nde.

³⁹Nö ja kuä'ä taka laa ntsu'u 'në kakawä nö nää' kulatsä' tsaka peresu jiiwä tsalaja ta'a Paskua: ɛndiwä kulatsä' jii Nyi' Rei jiiü' judiu? ⁴⁰Tyatyiaü' ngiatyu'uü' ndyixi'ya kuëü' tyatyia lo'o xilee jiiü' nakuëü': iNa kulatsa ti jii nowä! iNgalatsa jii Barrabás! Vi Barrabás laa tsaka chu kuana.

¹ Le' Pilatu ngasä'ä jnyä kuraü' jī'i Nyi' Jesús lo'o jü ndukua kena'a kikuä tyitsa ndo. ² Ü' sandaru nguisekunaü' kitse' ngajnyäü' jī'i laa ti lasu lejli laa, le' ngatyotsaü' jī'i ikie Nyi' Jesús le' nguekutu'uü' tanë nga'a ngata nyä'ä jī'i Nyi'. ³ Le' nga'në kakuäü' jī'i Nyi' nakuëü': iKuilyo jī'i, Rei jī'ü' judiu! Vi nguityaraü' ndo Nyi'. ⁴ Pilatu ngutyikua tsalyia ka'a, le' nakuë jī'ü': Kuinyä'äwä, nde nyijä lo'o jī'i, ja le' kuati'wä nö na nchajä' nyitsaka itsa' na tso'o jī'i nö ki'yu nde. ⁵ Le' ngutyukua Nyi' Jesús, lo'o nö lasu kitse'e ndyukuari ikie Nyi' vi ndu'u Nyi' jī'i nö tanë' nga'a ngata nyä'ä. Le' Pilatu nakuë: iNde nö ki'yu nde nyi! ⁶ Loo nganä'ä ü' ndyikui' jnyä jī'i ü' suti lo'o ü' ndu'ya kuenda tolaa, ngutyenäü' ndyixi'ya lo'ou nakuëü': iNgasä'ä jī'i xii' krusi! iNgasä'ä jī'i xii' krusi! Pilatu nakuë jī'ü': Kuitye'ë kuä'ä jī'i le' ngasä'äwä jī'i xii' krusi, ja ti nää' nä nchajä nyitsa' tsaka itsa' na tso'o nga'në nö ki'yu nde. ⁷ Ü' ndyikui' jnyä jī'i ü' judiu nakuëü' jī'i: Kuaa taka tsaka lei jī'i ya, vi laa ntsi'ya ndo lei nde nakuë, ndi kajayu ja nga'në minyi' lakui' laka Jnyi' Ndyiose. ⁸ Tsalyia yunä Pilatu jī'i nö itsa' nde, leri' yutsë. ⁹ Ngiatë tsalyia ka'a nanë'ë jnyä le' nganyitsa' jī'i Nyi' Jesús: ¿Wala nyatë laa? Nö ja Nyi' Jesús na nguisetë'ë Nyi' nyitsa' tsaka itsa' jī'i. . ¹⁰ Pilatu nakuë jī'i Nyi': ¿A na kisetë'ë itsa' jī'ä'? ¿Na ndyoti' taka itsa' kueya' jī'ä' kusä'ä jī'i xii' krusi, le' loo ka'a taka itsa' kueya jī'ä kulatsa jī'i? ¹¹ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jī'i: Nö'ö taka itsa' kueya jī'i itsö' nää' tsakua' kuenda Ndyiose ngata Nyi' jī'i; vi itsa' nde, chu nguitya jī'ä' jī'i leri' jlyu ki'ya jī'i ti kuenda jī'i nö'ö. ¹² Vi tya' yakua, Pilatu nguityana tulaa 'në le' kulatsa jī'i Nyi' Jesús lori; nö ja ü' judiu ngaxi'ya lo'ou' jī'i: iTi kulatsa jī'i lori, na migu jī'i Emperador! iTyatyia tukui chu 'në jī'i lakui'ti tsaka rei, nchaka tya'a kusü jī'i Emperador! ¹³ Lonö yunä Pilatu jī'i nö itsa' nde, ngalo jī'i Nyi' Jesús, le' yateya xi' 'në kueya' itsa', xi' nää Gabatä ti xitsa' ü' Hebreo, nö nyikuë ndi xi' ngia' lo'o kiee. ¹⁴ Vi tsä nde laa tsu' nanë' tsä ta'a Paskua, nchaka tsajlya'we tsä. Pilatu nakuë jī'ü' judiu: iNde rei nde jī'iwä! ¹⁵ Nö ja ü'wä ngaxi'ya lo'ou nakuëü': iNgaloo jī'i! iNgaloo jī'i! iNgasä'ä jī'i xii' krusi! Pilatu nganyitsa' jī'ü' nakuë: ¿A kusä'ä nää' jī'i rei jī'iwä xi' krusi? Vi ü' ndyikui' jnyä jī'i ü' suti nakuëü': iKuaa tsakari Emperador laa rei jī'i ya! ¹⁶ Le'

Pilatu nguitya jī'i Nyi' Jesús kuenda yaa'ü' ja le' kusä'äü jī'i Nyi' xi' krusi, vi ü'wä nchalo'ou' jī'i Nyi'.

Nyi' Jesús xi' nö krusi

19 ¹⁷ Nyi' Jesús ngutyukua Nyi' lyi'ya Nyi' jī'i nö krusi jī'i Nyi', le' ncha Nyi' tya xi' nää "Xi' tyijiä ikie nyatë ngujuu' (ti xitsa' nyatë hebreo nää Gólgota). ¹⁸ Yakua ngasä'äü' jī'i Nyi' xi' krusi, ngasä'ä ka'aü tukua ki'yu xi' krusi, tsaka tsaka tsatsu' xii' nyi', ngianö Nyi' Jesús jlyaweü'. ¹⁹ Pilatu ngasä'ä letraa nö nakuë: "Jesús Nazaret, Rei jī'ü' Judiu", vi ngasä'ä jnyä tsasä'ä tsaü' jī'i ikie nö krusi xi' sete Nyi' Jesús. ²⁰ Lee kienä'ä ü' judiu nga'ne tsä'äü' lola nakuë nö letraa, ja xi' ngasä'äü' jī'i Nyi' Jesús xi' krusi kakuari kitsë tunö, vi nö letraa ngusä'ä ikie nö krusi jī'i Nyi' Jesús ngusä'ä tsuna xitsa' nyatë ja ngusä'ä Hebreo, ngusä'ä ka'a Latín lo'o Griego. ²¹ Itsa'wa, ü' ndyikui' jnyä jī'i ü' suti judiu nakuëü' jī'i Pilatu: Kuekutsä'ä laa nö ntsi'ya: Rei jī'ü' judiu, le' ngasä'ä: nö nde nakuë lara' rei jī'ü' judiu. ²² Nö ja Pilatu nakuë jī'ü': Nö ta ngasä'ä yakua, ta ntsi'ya vi chanö sä'ä lori. ²³ Laa ngutëjë ngasä'ä ü' sandaru jī'i Nyi' Jesús xii' nö krusi, nguichäü' jī'i satë' Nyi' le' ngasa'we jla'weü' jī'i jakua laxu'u, tsaka tsaka jī'ü' tsakaü'. Ngayukuä ka'aü tanë' nö ndyisë Nyi', nö na nguikuäü' jī'i, tsaka jöri ngutä'ä jī'i lakuä lo'o la kajnyä jī'i, tsaka kueku'ri, ²⁴ le' ü' sandaru nakuë jī'i tya'au' tsaka tsakaü': Na kusa'na jī'i, kijiana lo'o nyä'ä tukui chu tyu'u jlyawe 'në kanä jī'i, le' kajī'i jī'i. Lola ngutu'usukua la ntsi'ya ndo kityi jī'i Ndyiose' nö nakuë: "Ngatetsa'ü laja lakui'ü' satë', le' ngajialo'ou' tanë' ndye yanë' tanë' ndyisë, lyaka nyä'äü' tukui chu jlyawe chanö lo'o." Itsa' nde laa nö nga'në ü' sandaru. ²⁵ Kakua xi' ndö nö krusi xi' sete Nyi' Jesús ndö nyä'ä Nyi', lo'o tya'a nyä'ä Nyi', lo'o ka'a Maria, lyo'o nö ndyikui' ü' Cleofás jī'i, vi lo'o ka'a María Magdalena. ²⁶ Loo ngiaja ndo Nyi' Jesús jī'i nyä'ä Nyi', nö tsajlyu ndö lo'o nö chu nde'në tsä'ä jī'i Nyi' jī'i chu lee ngui Nyi' jī'i, nakuë Nyi' jī'i Nyä'ä Nyi': Kunä'ä, yakua jnyi nyi. ²⁷ Le' nakuë Nyi' jī'i chu nde'në tsä'ä jī'i Nyi' vi': Yakua jī'i nyä'ä nyi. Tya' yakua, chu nde'në tsä'ä jī'i Nyi' vi', nguityë'ë jī'i nyä'ä Nyi' tya tonë'ë jī'i.

Ngujui Nyi' Jesús

²⁸ Laa ngutējē nō nde, Nyi' Jesús ndyoti' Nyi' tyatyia ta ngutasukua , vi lyaka tyasukua laa ntsi'ya ndo Kityi jī'i Ndyiose, nakuē Nyi': Nde vityi' ityia. ²⁹ Ndō yakua tsaka kietō' xi' ntsu'u vinyu tyiye'. Ngayutsa'ū' tsaka tanē' lo'o nō vinyu tyiye', ngaxikāū' jī'i ndo kii, le' nga'nē kakuaū' jī'i tu'wa Nyi'. ³⁰ Nyi' Jesús ngayo'o Nyi' jī'i nō vinyu tyiye'e, le' nakuē Nyi': Tyatyia ta ngutu'u sukua. Le' nguitye'e Nyi' ikie Nyi' vi nguitya Nyi' jī'i nō lu'u jī'i Nyi'.

Ngatajaū' xii' Nyi' Jesús

³¹ Tsu' nanē' tsā ta'a Paskua, vi ū' judiu na ndiū' chanō tee nō yunguti xii' nō krusi chukui tsā saoro, ja tsā ndyukua sē'ēū' tsā saoro lee lakati. Itsa' yakua laa ngananaū' jī'i Pilatu kusā'ā jnyā kukityē'ū' jī'i tyijiā xikiē' ū' ntsi'ya xii' krusi le' kitye'eū' jī'iū' yunguti. ³² Le' ū' sandaru' yaū' ngakityē'ū' xikiē' chu ntsi'ya kulo, le' loo nga'nē ka'aū' jī'i nowe' tsaka nō ntsi'ya tsu' xii' Nyi' Jesús. ³³ Nō ja loo nga'nē kakuaū' jī'i Nyi' Jesús, nganā'āū' ta ngujui Nyi'. Itsa' nde laa na ngakityē'ū' jī'i tyijiā xikiē' Nyi'. ³⁴ Nō ja maxi laa', tsaka ū' sandaru' ngarukua lo'o tsaka kikuā tyitsa ndo tsu' xii' Nyi' laa ngutyikua ndējē jī'i xi' Nyi', le' telu'ri ngutyikua tenē jī'i lo'o ityia. ³⁵ Chu ndaa jī'i nō itsa' nde laa tsaka chu nganā'ā lo'o ndo laa nga'nē, vi itsa' ndyikui' laa itsa' minyi; lakui' ndyoti' itsa' minyi nchakui', ja le' lo'o ka'a kuā'ā kieyarikiewā. ³⁶ Ja nō itsa' nde nga'nē lyaka tyasukua laa ntsi'ya ndo Kityi jī'i Ndyiose nō nakuē: "Na kukityē'ū' nyitsa' tsaka tyijiā jī'i." ³⁷ Vi xa'sē'ē ka'a, ndo Kityi jī'i Ndyiose nakuē: "Nyā'āū' jī'i Nyi' tyikua ndyējē nō kikuā tyitsa ndo jī'i.

Ngachi'ū' jī'i Nyi' Jesús

³⁸ Laa ngutējē nō nde, Kusé chu taka xi' nāā' Arimatea, nganana itsa' kueya' jī'i Pilatu ki'ya yunguti jī'i Nyi' Jesús. Kusé nga tsaka chu nde'nē tsā'ā jī'i Nyi' Jesús, maxi seri kuenda lo'o itsa' tutsē jī'i ū' ndyikui' jnyā jī'iū' judiu, Pilatu ngata itsa' kueya' jī'i laa itsa' ndenana, vi Kusé ngui'ya jī'i nō yunguti. ³⁹ Lo'o ka'a Nicodemo, nō ya yayakui' jī'i Nyi' Jesús tsu' telaa, ngutyia lo'o tsa kalatyi kilo nō tyixi jī'i, tsaka nō lasēyaa'

lo'o mirra lo'o nö nää áloe. ⁴⁰Vi lola, Kusé lo'o Nicodemo nguichukuaü' yunguti jii' Nyi' Jesús le' ngatyisëü tsaka tanë' nö ngasukuaü' tsalo nguie'e latsa' lo'o nö tyixi jii', nga'nëü' jii' laa ntsu'u 'në kaka ü' judiu jii' yunguti nö kiachi'. ⁴¹Xi' ngasä'äü' jii' Nyi' Jesús xii' nö krusi ntsi'ya tsaka lo'o jnyi, vi nanë' nö nyilo'o ntsi'ya xi' ndyikachi'ü' nö kukui xi' vilya tukui kiachi'. ⁴²Yakua ngatukuaü' jii' yunguti jii' Nyi' Jesús, ja nö xi' ndyikachi'ü' yakua ntsi'ya kakuati vi ja ta tyejnära tsä saoro tsä ndyukua së'ë ü' judiu.

Nö kuaa' lajara

20 ¹Tsä kulo jii sumana, María Magdalena ya tokua jlya tsajnyä'äri, loo tya' ngavi' tsajnyä'ä; vi nganä'ä na ntsi'ya nö kiee nö ndakö' tokua. ²Le' ncha ndetu'ujnä tya xi' ntsu'u Ximö Tyuu lo'o xää' ka'a chu nde'në tsä'ä jii Nyi', jii nö chu lee ngui Nyi' Jesús jii, le' nakuë jiiü': iNgajnä lo'ou' jii yunguti jii Nyi' Chii tokua, vi na ndyoti'na wala tya yalo'ou' jii! ³Tyuu lo'o xää' ka'a nö chu nde'në tsä'ä jii Nyi' ngutu'uü' nchau' tya tokua. ⁴Tyukuaü' nchau' ndetu'ujnäü'; nö ja yuvi' tsakayu leri' lee ngutu'u jnyu ti kuenda jii Tyuu vi kuloyu ngutyayu tokua. ⁵Nguete nyä'ä tëjè, vi ngiaja ndo jii nö tanë' nguisëra Nyi' vi', nö ja na ngiatë. ⁶Le' ngutyia Ximö Tyuu, vi ngiatë nanë' nö kuaa. Vi lo'o ka'a yuwa ngiaja ndoyu tsakua' jii nö tanë' ngatyiseü jii Nyi'; ⁷vi nganä'ä ka'a jii nö tanë' nö nguisë ikie Nyi' Jesús na ntsi'ya xi' ntsi'ya tanë' nö ngatyiseü jii Nyi', ja xa'së'ëra ntsi'ya ngiuko tso'ori. ⁸Le' ngiatë ka'a nö tsaka ka'a chu nde'në tsä'ä jii Nyi', nö ngutyia kulo tokua, nganä'ä laa nga, le' ngueyarikie. ⁹Ja tya' vilya kie'e kuë laa ntsi'ya ndo Kityi jii Ndyiose xi' nakuë, nö Nyi' Jesús ndi chalu'u Nyi'. ¹⁰Le' ü' nde'në tsä'ä jii Nyi' yakua nguisetë'ëü' tya tonë'ë jiiü'.

Nyi' Jesús ndusu'u ndo Nyi' jii María Magdalena

¹¹María ngianö tö nchunä itsö' nyii tokua. Vi tsalaja nchunä nguete nyä'ä tëjè nanë' kuaa, ¹²vi ngiaja ndo tukua xikä jii Ndyiose ndu'u tanë' ngatë tsajnyä'ä, ndyukuaü' xi' ngusukua nö yunguti jii Nyi' Jesús; tsaka xi' ngusukua ikie Nyi' vi tsaka ka'a xi' ngusukua kiya' Nyi'. ¹³Ü' xikä nganyitsa'ü' jii: Kunä'ä, ¿Lyakua nduna? Vi nö kunä'ä nde nakuë jiiü': Kuenda ngajnä lo'ou' jii Nyi' Chii jiiä', vi na ndyoti' wala tya yalo'ou' jii Nyi'. ¹⁴Ti' nakuë lee, le' nguisenä'ä tya itsö' vi ngiaja ndo jii Nyi' Jesús, nö ja na ngiu'u ndo jii Nyi' ti lakui' Nyi'. ¹⁵Nyi' Jesús nganyitsa' Nyi' jii: Kunä'ä ¿Lyakua nduna? ¿Tukui jii ndetyana? Vi nö kunä'ä nde, ngui ti tsaka nö ndu'ya kuenda jii nö nyilo'o jnyiri nchakui' lo'o, le' nakuë jii: Chii, ti nö'ö ngajnä lo'o jii Nyi', kuetsa' jiiä' wala tya yalo'o jii, ja le' chatyana jii. ¹⁶Le' Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii: iMaría! Vi nö kunä'ä nguisetë'ë

le' nakuë jī'i Nyi' lo'o xitsa' nyatë hebreo: iRabino! (Nö nyikuë ndi: "Mastrusukuela"). ¹⁷ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jī'i: Na 'në tyi'ya' jī'ia', ja tya' vilya chää' tya xi' ndukua Juti'. Nö ja kia kialetsa' jī'iu' nde'në tsä'ä jī'ia' ja laü' tsalo' ti kuitiyi', nö chä' chayü'ü' lo'o Juti' Nyi' laa Juti kuä'ä ka'a, Nyi' Ndyiose jī'ia' Nyi' Ndyiose jī'i kuä'ä ka'a. ¹⁸ Le' María Magdalena ya yaletsa' jī'i ü' nde'në tsä'ä jī'i Nyi' Jesús nö nganä'ä jī'i Nyi' Chii, lo'o nguetsa' jī'iu' tyatyia laa nakuë Nyi' jī'i.

Nyi' Jesús ndusu'u ndo Nyi' jī'i ü' nde'në tsä'ä jī'i Nyi'

¹⁹ La nguetö tela tsä vi', nö kulo jī'i sumana, ü' nde'në tsä'ä jī'i Nyi' ngiotë'ëü' tsaleri ngiakö' ti tonë'ë jī'iu' kuenda itsa' nchuseü' jī'iu' ndyikui' jnyä jī'iu' judiu. Nyi' Jesús ngiatë Nyi', yatö Nyi' jlyaweu' nde'në tsä'ä jī'i Nyi', yakui' tsa' Nyi' jī'iu' nakuë Nyi' lande: iTso'ö lo'o kuä'ä! ²⁰ La ngutëjë nakuë Nyi' lee, ngasu'u Nyi' jī'i yaa' Nyi' lo'o xii' Nyi' jī'iu'. Vi ü'wa tyatyiaü' lee tso'o nguiü' nganä'äü' jī'i Nyi' Chii. ²¹ Le' Nyi' Jesús nakuë Nyi' tsalyia ka'a jī'iu': iTso'ö lo'o kuä'ä! Laa ngatëjë Juti' jī'ia', le' loo ka'a nää' ndutëjë jī'i kuä'ä. ²² Le' ngawa'a Nyi' lajäu' nakuë Nyi': Kiukuäwä nö Lu'u Lakati. ²³ Jī'i ü' 'në jlyuti' kuä'ä ki'ya jī'i, chanö itsa' jlyuti' jī'i ki'ya jī'iu'; vi jī'iu' na 'në jlyuti' kuä'ä jī'i, na chanö itsa' jlyuti' jī'i ki'ya jī'iu'.

Tomá nyä'ä jī'i Nyi' Chii loo ta ngialu'u Nyi'

²⁴ Tomá, tsaka ü' tyi'itukua nö ndenë tsä'ä jī'i Nyi', nöchu ndyikui'ü' jī'i chu kuachi, na lo'o ngiu'u lo'o ü'wa loo nguichä Nyi' Jesús. ²⁵ Le' tsa tukua ka'a ü' nde'në tsä'ä jī'i Nyi' nakuëü' jī'i: Ta nganä'ä ya jī'i Nyi' Chii. Nö ja Tomá nakuë jī'iu': Ti na nyä'ä jī'i yaa' Nyi' xi' ti'i ngiu'u nguekuä jī'i Nyi', ti na kutu'u jnë yakua, lo'o kutu'uyä'ä xii' Nyi', na kieyarikië' la'a. ²⁶ La ngutëjë jnö' tsä, ü' nde'në tsä'ä jī'i Nyi' ngiotë'ë tsalyia ka'a tsalyüü' xi' ndö tsaka nyi'i, vi lo'o Tomá ntsu'u lo'ou' ti nyi. Ngiakö' ti tonë'ë jī'iu', nö ja Nyi' Jesús ngiatë Nyi', yatö Nyi' jlyaweu' yakui' tsa' Nyi' jī'iu', nakuë Nyi': iTso'ö lo'o kuä'ä! ²⁷ Le' nakuë Nyi' jī'i Tomá: Ngatu'u jnë nde, le' kuinyä'ä jī'i yää'; kuitya yaa' le' ngatä'ä yaa' xii'. Na kaka chu na ndeyarikie; iKueyarikie! ²⁸ Tomá lee tsa' minyi nakuë: iNyi' Chii jī'ia' lo'o Ndyiose jī'ia'!

²⁹ Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii: ¿Ndeyarikie kuenda nganä'ä jii'ä? iTso'oraka tiü' ndeyarikie maxi vilya nyä'äü' jii'ä'!

Itsa' laa ngusä'ä nö lyiuru nde

³⁰ Nyi' Jesús nga'në Nyi' lee kienä'ä laxu'u ka'a itsa' tunö sando ü' nde'në tsä'ä jii' Nyi', nö na ntsi'ya ndo lyiuru nde.

³¹ Nö ja nö nde ngusä'ä ja le' kieyarikie kuä'ä, nö Nyi' Jesús laka Nyi' Nyi' Mesia, Nyi' Jnyi' Ndyiose, lo'o lyaka tsalaja ndekieyarikiëwä jii' Nyi' kataka itsa' lu'u na ndya jii'iwä tsa' jii' lakui' Nyi'.

**Nyi' Jesús ndusu'u ndo Nyi'
jii' kati ü' nde'në tsä'ä jii' Nyi'**

21 ¹La ngutëjë nõ nde, Nyi' Jesús ngasu'u ndo Nyi' jii' ü' nde'në tsä'ä jii' Nyi' tsalyia ka'a, tu'wa xi' ntsukua së ityia nää Tiberia. Lee laa nga'në: ²Tsatukuaü' nde'në tsä'ä jii' Nyi' Jesús tsajlyu ntsu'uü', Ximö lo'o chu nää Tomá chu ndyikui' ka'aü' jii' chu Kuachi, lo'o ka'a Natanael, Chu ngula tya xi' nää Canán tya Galilea, tyukua jnyi' ki'yu Zebedeo, lo'o ka'a tukua ü' nde'në tsä'ä jii' Nyi' Jesús. ³Ximö Tyuu nakuë jii'ü': Tsa'në kuta kuela. Ü'wä nakuëü' jii': Lo'o ka'a kua tsa ya lo'o. Le' nchaü', ngiosä'äü' jii' tsaka yanyii'; nõ ja tela yakua na ngatusu'ü' nyitsa' tsaka kuela. ⁴Loo ngutyejnä ndyisuxii, Nyi' Jesús nguityu'u chä Nyi' tu'wa nõ ityia, nõ ja ü' nde'në tsä'ä jii' Nyi' na nguati'ü' ti lakui' Nyi'. ⁵Nyi' Jesús nganyitsa' Nyi' jii'ü': Cho çtaka kuela jii'wä? Ü'wä nakuëü' jii' Nyi': Na, nyitsa' tsaka. ⁶Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii'ü': Nganë'ëwä jii' nõ kiesu tsu' kuë nõ yanyii', le' kutusu'wä kuela. Loo nga'nëü', le' laa ngutejë na'ara ndyika kuloü' jii' nõ kiesu kuenda lee kienä'ä kuela ntsu'u jii'. ⁷Le' chu nde'në tsä'ä jii' Nyi' chu lee ndi Nyi' Jesús jii', nakuë jii' Tyuu: iLakui' Nyi' Chii ti nde! Ti' yunä Ximö Tyuu nõ lakui' Nyi' Chii vi', nguityu'u sate', ja na ndu'u sate', le' nganë'ë jii' ndotyia. ⁸Ü' tsatukua ka'aü' nde'në tsä'ä jii' Nyi' ngutyiaü' la tu'wa nõ ityia lo'o yanyii', ndeyukuä suwe'raü' jii' nõ kiesu lee kietsä'ä kuela ntsu'u jii', ja tya' ndi tsa siendu metrura kichaü' laa tu'wa nõ ityia. ⁹Loo nguie'eü' ndoyuu, ngiajaü' ndeyaki' kii', ntsukua tsaka kuela nchakie' jii', lo'o chajlyia. ¹⁰Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii'ü': kuä lo'owä tsatukua kuela nõ ti' ngatusu'wä yakua. ¹¹Ximö Tyuu ngiosä'ä jii' nõ yanyii' le' ngayukuä suwe' jii' nõ kiesu ngiatsä'ä ntsu'u kuela tunö tsajnyä'ä jii' tsalo ngutyia la tu'wa nõ ityia, tsa siendu ndukua tu'wa ndukua tsuna kuela ngiu'u jii'; vi' maxi kienä'ä nõ kuela, na nguta' nõ kiesu. ¹²Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii'ü': Kuäwä kakuwä. Nyitsa' tsaka ü' nde'në tsä'ä jii' Nyi' ngasuti'ü' kunyitsa'ü' jii' Nyi' tukui laa Nyi', ja ta nguati'ü' lakui' Nyi' Chii vi'. ¹³Le' Nyi' Jesús nga'në kakua Nyi', ngayukuä Nyi' jii' nõ chajlyia le' ngata Nyi' jii' ü'wä; le' loo nga'në ka'a Nyi' lo'o nõ

kuela. ¹⁴Nö nde nga nö nchuna lyia ndusu'u ndo Nyi' Jesús jiiü' nde'në tsä'ä jii Nyi' laa ngutëjë ngialu'u Nyi'.

Itsa' nakuë Nyi' Jesús jii Ximö Tyuu

¹⁵Laa nguitya yakuü', Nyi' Jesús nganyitsa' Nyi' jii Ximö Tyuu: Ximö, jnyi ki'yu Juaa, ¿ndi jiiä' le'ru ti kuenda ü'nde? Tyuu nakuë jii Nyi': Ndiyä' jii, Chii, lakui ndyoti' ndiyä' jii. Nyi' Jesús nakuë' jii: Kui'ya kuenda jii urreu jiiä'. ¹⁶Ngiatyuu ka'a Nyi' ndunyitsa' Nyi' jii: Ximö, jnyi' ki'yu Juaa, ¿Ndi jiiä'? Tyuu nakuë jii Nyi': Ndiyä' jii, Chii, lakui' ndyoti' ndiyä' jii. Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii: Kui'ya kuenda jii urreu jiiä'. ¹⁷Nö nchuna lyia nganyitsa' Nyi' Jesús jii: Ximö, jnyi' ki'yu Juaa, ¿Ndi jiiä'? Tyuu, nä'ä tso'o ndi nduwerikiera, kuenda nö kua' tsuna lyia ndunyitsa' Nyi' jii ti ndi jii Nyi', le' nakuë jii Nyi': Chii, nö'ö ndyoti' tyatyia: nö'ö ndyoti' ndiyä' jii. Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii: Kui'ya kuenda jii urreu jiiä'. ¹⁸Nö minyi ndyikui' jii, loo nga nguitsä, ndyityu'u sate' le' ndyä'ä xi' tsa ndi; nö ja loo chaka chu kusu', kutotsa xikö le' xa'ra chu kiekutu'u sate', le' tsalo'o jii tyaxi' na kii tsa. ¹⁹Loo nakuë Nyi' nö itsa' nde, Nyi' Jesús nde'në jiiü' kie'e kuëü' laa kaja Tyuu, vi lo'o nö itsa' kaja 'në jlyuu jii Ndyiose. Laa ngutëjë nakuë Nyi' jii: iKuä lasä'ä jiiä'!

Chu nga'në tsä'ä jii Nyi' jii chu lee ngui Nyi' Jesús

²⁰Loo nguisenä'ä Tyuu tya itsö', nganä'ä nyijiä chu nde'në tsä'ä jii Nyi' Jesús nö lee ndi Nyi' jii, chu ngutyikua tsu' xii' Nyi' loo yaku xëü' lo'o nganyitsa' jii Nyi' nakuë: Chii, ¿tukui chu tya jii jii tya'a kusö? ²¹Loo ngiaja ndo Tyuu jii nganyitsa' jii Nyi' Jesús nakuë: Chii, vi nö nde ¿Tulaa tyak'ä'yu? ²²Nyi' Jesús nakuë Nyi' jii: Ti nää' ndiyä' lu'uri yunde laloo kisetë'ë tsalyia ka'a, ¿tukui itsa' ndyika jnyä ti' nö'ö? Kuä lasä'ä nö'ö jiiä'. ²³Itsa'wa ngianë nö itsa' laja tya'äü' nö itsa' na kaja chu nde'në tsä'ä jii Nyi' vi'. Nö ja Nyi' Jesús na nakuë Nyi' ti na kaja. Laa nö nyikuë Nyi' ngui Nyi' laa: Ti nää' ndiyä' lu'uri yunde laloo kisetë'ë tsalyia ka'a, ¿tukui itsa' ndyika jnyä ti' nö'ö? ²⁴Lakui' tsajnyä'ä yunde chu nde'në tsä'ä jii Nyi' ndayu itsa'wa, lo'o ngasä'ä'yu jii. Vi ndyoti'nä itsa' minyi nchakui'. ²⁵Nyi' Jesús nga'në Nyi' ndyëjë kueya' kienä'ä laxu'u itsa' ka'a;

lee kienä'ä, ja ti sä'ä ndo kityi' tsaka tsaka laa nganë Nyi',
tyayia tsëlayuu na kakueya' lyiuru nö sä'ä jī'i la'a.